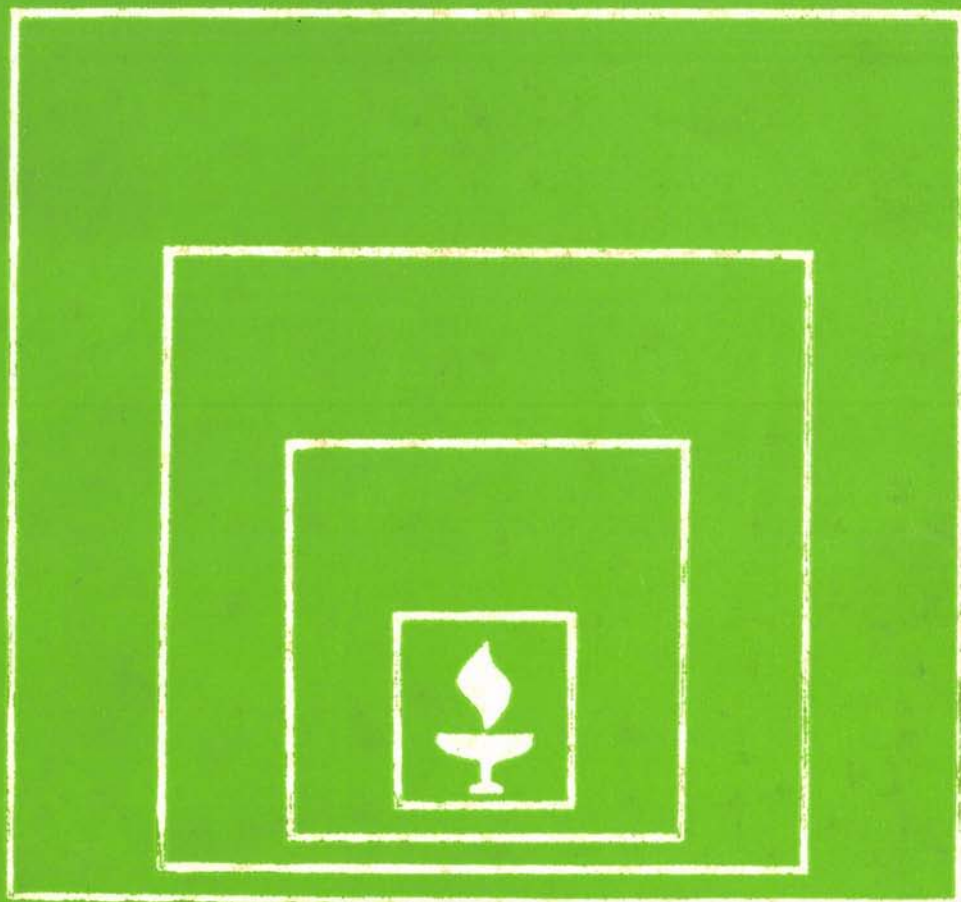

KERESZTÉNY MAGVETŐ

KIADJA AZ UNITÁRIUS EGYHÁZ

93. ÉVFOLYAM • 1987

1

ALAPÍTÁSI ÉVE 1861

KERESZTÉNY MAGVETŐ

93. évfolyam • 1987 • 1. szám

KOLOZSVÁR-NAPOCA

TARTALOM

Dr. Kovács Lajos: Újévi pásztorlevél	1
Egyesülés és egység ünnepe	3

TANULMÁNYOK

Szász Ferenc: Jézus evangéliuma a mai világban	4
Dr. Andreas Rössler: A vallás jelentősége Schweitzer Albert szemléletében...	16
Szombatfalvi József (közlő): Egy 18. századi szabályzat az erdélyi unitárius is- tentisztelet és szertartások végzéséről	22
Jakab Dénes: Adalék Brassai Sámuel életrajzához	33
Zsigmond Ferenc: A beszéd, mint műalkotás	36

SZÖSZÉK — ŪRASZTALA

Dr. Kovács Lajos: „Megtanított téged az útra, amelyen járj”	42
Dr. Szabó Árpád: Isten útján	45
Benczédi Ferenc: Jákób kútjánál	48
Rézi Elek: „Közeledjete az Istenhez”	50
Szász Ferenc: Ábrahám alkudozása	53
Bibliai fogalmak	55
Eszmék, gondolatok	57

EGYHAZI ÉLET — HÍREK	59
--------------------------------	----

KÖNYVSZEMLE	62
-----------------------	----

Alapítási éve 1861. Kiadja az Unitárius Egyház. Megjelenik negyedévenként. Szerkesztő Bizottság: dr. Kovács Lajos (elnök és felelős szerkesztő), dr. Erdő János (felelős szerkesztőhelyettes), dr. Szabó Árpád és Szabó Dezső (szerkesztők), Andrásfi György és Mikó Lőrinc.

Szerkesztőség: Kolozsvár-Napoca, Lenin út 9 — Telefon: 1 52 71 Postacím: 3400 Cluj-Napoca, Bulevardul Lenin nr. 9.

ÚJÉVI PÁSZTORLEVÉL

Kedves Atyámfiai, Testvéreim!

Újesztendő reggelén szívem őszinte, meleg szeretetével köszöntelek. Egyházunk címere az evangéliumi vers szerint két alapvető gondolatot kíván kifejezésre juttatni: egyfelől a kígyó által ábrázolt okosságának, a józan értelemnek, másfelől a szelídségnek, azaz az áhíthatnak, lelki elmélyedésnek, az imádkozásnak kell irányítania vallásos életünket. Kiinduló pontunk egész történelmünk folyamán az Istenben való hit volt, amit értelmünkkel igyekeztünk közös nevezőre hozni. De a hit alapján állva, érdeklődésünkkel mindig elsősorban a való élet adottságai, az ember, a testvér, a felebarát felé fordultunk. Ezért játszott egyházunk és vallásunk az évszázadok folyamán számát messze meghaladó mértékben szerepet a közművelődés fejlődésében, az állandó szellemi, lelki és anyagi gyarapodásban.

Az alig öt fejezetre terjedő újszövetségi kis könyvet, a Jakab apostol levelét unitárius szempontból a Biblia egyik gyöngyszemének tartjuk, mert meggyőződésünk szerint Jézus mindig időszerű örömmüzenetét, istenhitét és valláserkölcsei szemléletét világosan juttatja kifejezésre, kijelentvén, hogy „amiképpen holt a test lélek nélkül, aképpen holt a hit is cselekedetek nélkül. Mutasd meg azért nekem a te hitedet a te cselekedeteidből.“

Újév reggelén a Jakab levél nekünk szóló üzenete ez: a hitnek és a cselekedeteknek együttesen, egymásba kapcsolódva, egyik a másikat szükségszerűen feltételezve kell megteremtleniök a haladó szellemű őszintén vallásos és közelebről unitárius ember életszemléletének alapját.

A kettős jézusi szeretetparancsnál, amint azt az evangélium is hirdeti, nagyobb parancsolat nincs. Az összes valláserkölcsei követelményeknek e kettős parancshoz kell igazodniok, azzal kell szerves kapcsolatban és összhangban állaniok. Ennek az esztendőnek a folyamán is minden törekvésünket arra kell összpontosítanunk, hogy az evangélium szellemében az Istenben való feltétlen hitet, az egymás iránti szeretetszolgálatot, a béke szent ügyét továbbra is lángoló lélekkel szolgálva, a magunk

szellemi és lelki értékeit utolsó leheletünkig védve, de ugyanakkor a mások hitfelfogása és világszemlélete iránt tisztelettel és türelemmel viszonyulva, hazánk, egyházunk, népünk legszentebb érdekeit első helyre helyezve, a hit és szeretet közös útját keresve, a jézustanítvány nevezetre újra meg újra méltónak bizonyuljunk.

A mi nemes feladatunk tehát ez: Isten imádása és az ember szolgálata, másszóval az imádkozás és a kötelességteljesítés, úgy, amint azt vallásalapítónk, Dávid Ferenc és az ő nyomdokain járt hithű elődeink szelleme, egyházunk viszontagságos, de dicsőséges múltja és haladó hagyományaink megkövetelik.

Öntudatos lélekkel vettünk részt azon a béke melletti népszavazáson, amelyen teljes egyhangúsággal igent mondtunk a fegyverzet, a hadsereg létszáma és a katonai kiadások 5 százalékos csökkentésére.

Hisszük és hirdetjük, hogy ilyen evangéliumi lelkülettel élve, amiképpen eddig volt, ebben az esztendőben is lesz helyünk és szerepünk a szebb, békésebb, igazságosabb életet hirdető és fokozatosan megvalósuló társadalmi rendben is.

Kérjük gondviselő Istenünket, hogy atyai szeretetét sugározza ránk ebben az esztendőben is. Áldja meg Szocialista Köztársaságunk vezetőit és minden állampolgárát. Áldása nyugodjék meg templomainkon, egyetemes egyházunk, egyházköreink és egyházközségeink világi és egyházi vezetőin, minden egyes buzgó hívünkön és minden békeszerető emberen szerte a világon.

Isten áldása legyen velünk és áldjon meg mindannyiunkat az új esztendőben is.

Atyafiságos üdvözlettel és főpásztori szeretettel

Dr. Kovács Lajos
püspök

EGYESÜLÉS ÉS EGYSÉG ÜNNEPE

Az ország népe január 24-én a román fejedelemségek egyesülésének évfordulóját ünnepli. Havasalföld és Moldva egyesülése egy hosszú történelmi folyamat eredménye. „Az egység, a szabadság és a függetlenség eszménye a legrégebb idők óta mindenkor szüntelenül lelkesítette a román népet, fáklya volt, amely nemzedékről nemzedékre bevilágította a szabad és független élethez vezető utat“. Az 1848-as forradalom politikai programja már mutatta, hogy új korszak érlelődik a román egységmozgalom történetében. A hűbéri kötöttségek felszámolása mellett ugyanis az egyesülés megteremtése és a nemzeti szabadság, függetlenség kivívása is a forradalom célkitűzései között voltak. A forradalom leverése után az egyesülés központi helyet foglalt el a román nép életében és mozgásba hozta a széles néptömegeket. A mozgalom élén olyan kimagasló egyéniségek álltak mint Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, Costache Negri, Alexandru Ioan Cuza, Vasile Mălinescu, Constantin A. Rosetti, Dimitrie Bolintineanu, Cezar Boliac és mások.

Az 1856. évi párizsi kongresszus, mely a krími háború után Európa sorsát volt hivatva rendezni, foglalkozott a román fejedelemségek egyesülésének kérdésével is. Elhatározták, hogy a fejedelemségek népe választás útján döntsön az egyesülés kérdésében. A választások nyomán határozottan kifejezésre jutott az egyesülés iránti igény és óhaj. Az 1858. évi párizsi konferencián a nagyhatalmak képviselői, bár látták, hogy a fejedelemségek egyesülése a nép akarata, továbbra is fenntartani kívánták Havasalföld és Moldva különállását. Külön közigazgatást, két-két kormányt és országgyűlést vettek tervbe, amelyekre az a feladat várt volna, hogy két fejedelmet választanak.

A kedvezőtlen döntés nem törte le az egyesülés iránti lelkesedést. Már nem lehetett feltartóztatni az egységre, függetlenségre és haladásra vágyakozó széles néptömegek akaratát. A román nép saját kezébe vette sorsának irányítását.

1859. január 5-én a Iași-i választógyűlés Alexandru Ioan Cuza-t választja Moldva uralkodójának. Január 24-én pedig a bukaresti választógyűlésen Havasalföld fejedelmének is őt választják meg. Ezzel megvalósult a román fejedelemségek egyesülése.

Az egyesülés és egység megvalósításáról állapította meg Nicolae Ceaușescu államelnök, hogy „Az 1848-as forradalom nagyszerű eseményei, amelyekért a román nép széles tömegei küzdöttek, 1859. január 24-én gyümölcsöztek, amikor is, Mihail Kogălniceanu szavaival élve »a román nemzet erőteljes aktusa nyomán« Moldva egyesült Havasalfölddel, és megszületett a modern nemzeti állam. A fejedelemségek egyesülése óriási jelentőségű volt népünk társadalmi-politikai fejlődése szempontjából, újabb perspektivákat tárt fel a termelőerők fejlődése előtt, Romániának a modern civilizáció útjára lépése előtt, s korszakalkotó mozzanatot jelentett az egységes román nemzeti állam kialakulásának folyamatában.“

1859 eseményei az egység történelmi útjára figyelmeztetnek, a múlt tanulságaiból pedig erőt sugároznak a ma feladatainak elvégzéséhez. Így válik a múlt jelenné és jövővé, a mai országépítés mozgató erejévé.

SZÁSZ FERENC

JÉZUS EVANGÉLIUMA A MAI VILÁGBAN

A kérdés megközelítéséhez még akkor is szükséges az előzetes fogalmi tisztázás, ha az máskülönben első hallásra is világos és félreérthetetlen. Tisztáznunk kell a jézusi evangélium és a mai világ fogalmát, hogy majd egymás mellé állítva őket, levonhassuk az adódó következtetéseket.

Az evangéliumon Jézus Istenről szóló tanítását, az általa hirdetett és megélt hit- és életfelfogását értjük, amely kortársai és követői számára örömmel értéssel és érvényességgel bírt. Ugyanakkor tekintetbe kell vennünk, hogy Jézus evangéliumának van egy történelmi vetülete is, mely megköveteli, hogy azt is figyelemmel kísérjük, ahogy az kortársai tudatában, majd írásban rögzült és ránk maradt. Számon kell tartanunk az eltelt 2000 év alatt hozzátapadt értelmezés jelentés-árnyalatait és azt a módot, ahogy követői az ő tanítását és életpéldáját a mai világban képviselik. Az „üzenet“ fogalma feltételezi és magában hordozza, hogy az el is jut címzettjéhez s számára vagy értéket jelent vagy időszertütlensége miatt közömbös.

A „mai világ“ fogalmának képlete sokkal bonyolultabb és szerteágazóbb, megválaszolásának kevesebb az objektív alapja, s a meghatározásba beszűrődő szubjektivitás veszélye sokkal kísértőbb. A mai világ azt az ezredfordulóra majd hét milliárd lelket számláló emberi közösséget jelenti, mely e bolygón él, azt a sajátos lelki-szellemi közeget, amely a különböző földrajzi, gazdasági, politikai, kulturális és vallási körülmények között élő, megosztott és mégis egységes emberiséget kortüneti pontossággal és hűséggel jellemezheti. A mai világ végső soron a harmadik évezred hajnalának embere, aki az örök kérdések mellett korának sajátos kihívásaival is szembekerül, azokra választ és megoldást keres.

I. Általános kitekintés Jézus evangéliumára

1. Jézus Istenről szóló tanítása

Feltételezhetjük, hogy Jézus Istenről szóló tanítása ismert. Keresztény vagy nem keresztény, hívő vagy hitetlen, valamilyen módon hallott róla, ha nem közvetlenül az evangéliumokból, akkor annak az élő szó, a betű, a kép vagy az információ-közvetítés más útján megvalósuló hirdetéséből. Éppen ezért annak bemutatásától eltekintünk. Csupán arra szorítkozunk, hogy Jézus istentanának legfőbb jegyeit: Isten egységét,

szellem voltát és atyaságát fölemlítve (Mk 12,29—30; Jn 4,24; Lk 11,2 stb.) e kérdés időszerű vonatkozásaira tekintünk.

a) Ami a jézusi istenfogalomnak a formálist túlhaladó, belső ismeretét illeti, úgy érezzük, hogy Jézus istenfogalmát maga a kereszténység sem ismeri és éli át azzal a bensőséggel és intenzitással, mint tanítványai és az első keresztények. Számukra az, amit Jézus Istenről tanított, az élmény erejével hatott, személyes örömuzenetet jelentett, és azonnali állásfoglalásra — megtérésre — készítő erő volt. A mai keresztény ember számára a jézusi evangélium Istenről és az ő országáról való tanítása kevésbé bizonyul örömuzenetnek a szó igazi értelmében. Erejét veszti az információ-özönben vagy a közömbösségben, és nem bír rá arra, hogy üdvösségünk munkálásáért gyökeresen változtassunk életünkön.

b) Jézus Istenről szóló tanításának kapcsán azt is meg kell vizsgálnunk, hogy az elmúlt 2000 esztendőben mennyire haladta azt túl az ismeret gyarapodása, mondhatunk-e ma — Jézustól függetlenül —, többet és mást Istenről? A válasz e kérdésre határozottan nemleges. Mi mindent, amit ma Istenről tudunk, legmagasabb rendű formájában összefoglalva, a Jézus evangéliumában találtuk meg és onnan merítettük.

Lényegesnek tartjuk, hogy bár Isten megismerése alapvetően a hit kérdése volt és marad, és kívül esik a tapasztalati megismerés körén. Jézus istentanáról ma is csak azt mondhatjuk, hogy elbírálásában a hit és az értelem nem áll ellentétben egymással. Amit Jézustól Istenről tanultunk, az ma is olyan igazság- és erőtöltettel bír, olyan metafizikai és erkölcsi értékkel, hogy jövőben is a jézusi evangélium alapja marad.

2. Jézus erkölcsi tanítása

Jézus erkölcsi tanítása Istenről vallott felfogásából következik, attól elválaszthatatlan, evangéliumának szerves és egyenrangú része. Erkölcsi tanítását, akárcsak istenfogalmát ismertnek tekintve csak főbb alapelveit említjük meg. Ezek: az ember jóra való képessége, istenfiúságra való elhivatottsága, akaratának szabadsága és felelős erkölcsi lény mivolta, a megtérés lehetősége, a jellem általi üdvözülés és az örökélet elnyerésének reménye és valósága. Jézus erkölcsi tanításában a legfőbb emberi kötelesség Isten, a felebarát és önmagunk szeretete (Mk 12,30—31).

a) Jézus erkölcstana, akárcsak istenfogalma, a ma hívő embere előtt sem ismeretlen, mégis elmondhatjuk, hogy nem épült be szervesen tudatunkba, még kevésbé tükröződik életgyakorlatunkban. Erkölcsi tanítását ma úgy tekintjük eszményinek, hogy egyben utópisztikusnak minősítjük, s ha nem is tagadjuk meg, más, könnyebben betartható, kevésbé igényes erkölcsi normákhoz igazítjuk életünket vagy az erkölcsi legalizmus útját választjuk. Erkölcsi tanításának kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy az eredeti jézusi embertant és erkölcsi tanítást a kereszténységen belül sokáig elnyomta és ma is háttérbe szorítja a páli és augusztinuszi etika vagy a filozófiai etikai rendszerek tanítása a sztoicizmustól a szituációs etikáig. Erkölcstana mégis óriási hatást gyakorolt és gyakorol a keresztények erkölcsi állapotára és fejlődésére. Mai életünk elképzelhetetlen volna anélkül a keresztény kultúra nélkül, amelyet végső soron Jézus tanításának köszönhetünk.

b) Jézus erkölcsi tanítása ma is érték. Arra a kérdésre, hogy ki az ember, és mi az ő rendeltetése, szerintünk mindmáig ő adta a legtel-

jesebb feleletet. Az ember Isten gyermeke, akinek Teremtőjéhez hasonlóvá kell válnia a lét emberi dimenziójában.

A jézusi evangélium emberképe más mint a tudományos antropológiáé, de végső soron azért nem ellentétes azzal. Az, ami a jézusi evangélium emberfelfogását megkülönböztetett jelentőségűvé teszi számunkra, metafizikai és valláserkölcsi háttere, istenközpontúsága, amely abszolút érvényességű erkölcsi parancsolatokat állít a hívő ember elé.

Jézus nem alkotott rendszeres erkölctant, mégis megnyugtatóan igazít el minden olyan erkölcsi kérdésben, amely egyéni vagy közösségi életünkben felmerülhet. Erkölcsi tanítása eszményiségében magasrendű, személyességében állásfoglalásra készítő, derűlátást és életörömet sugárzó: ma is méltó az „örömmüzenet“ megnevezésre.

II. *A mai világ sajátos kérdései és Jézus evangéliuma*

Melyek a mai világ létfontosságú kérdései, és mennyiben adhat ezekre nézve eligazítást a jézusi evangélium?

E századvég legfontosabb kérdéseit a társadalmi rendszerek változásában, a hagyományos településszerkezetek és családi viszonyok fellazulásában, az információs forradalomban, a túlnépesedésben, a környezet-szennyeződésben, a termonukleáris önpusztítás veszélyében, általában az élet és gondolkodásmód, a hagyományos érzésvilág válságában határozhatjuk meg. Vallási szempontból világunkat a nagy monoteista vallások uralma, ezeknek a nem-vallásos világ- és életszemlélettel való együttélése jellemzi.

A keresztény világon belül a vallási érdeklődés ár-apályának vagyunk a tanúi. Az észak-amerikai és európai kontinensen, hivatalos statisztikák szerint, az ateisták száma növekszik, ugyanakkor a vallási érdeklődés újjászületését és mélyülését jelzik világszerte. A neoprotestantizmus tábora növekvőben van, de a hagyományos egyházak vallási közömbösségben élő tagjai közül is egyre többen aktivizálódnak. Mindez azt jelzi, hogy a mai világ emberének továbbra is életszükséglete a vallás, ezen belül a jézusi evangélium egzisztenciális a kor által felvetett sajátos kérdéseinek megválaszolásában.

1. **A szabadság és az erkölcsi autonómia**

A szabadság és annak legmagasabbrendű formája, az erkölcsi autonómia végső soron felöleli mindazokat a kérdéseket, amelyek az egyéni és közösségi önfenntartás és önmegvalósítás során napjainkban nagy fontossággal bírnak. Ezek a fogalmak, ha ebben a formában és értelemben nem is fordulnak elő az evangéliumban, annak szellemében fogalmazzák meg az erkölcsi nagykorúságnak azt az állapotát, melyre a jézuskövetőknek el kell jutniuk.

A szabadság és az erkölcsi autonómia, mielőtt az emberi létezés és személyiség kiteljesedésével azonosíthatnánk azokat a „valamitől való“ és „valamire való“ szabadságot jelentik: a tökéletesedő élet útjában álló anyagi és szellemi akadályok felismerését, a megszüntetésükre irányuló igény felébredését és a túlhaladásukra irányuló tudatos állásfoglalást és cselekvést.

a) A szabadságra és erkölcsi autonómiára irányuló igény és törekvés a ma emberében is elevenen él, s alapfokon az emberhez méltó anyagi lét biztosítására, a társadalmi, politikai, kulturális és vallási elnyomott-

ság megszüntetésére irányul. Közismert, hogy az emberiség tekintélyes része ma is éhez, nyomorog, kizsákmányolt, meg van fosztva a kulturális felemelkedés legegyszerűbb jogaitól és lehetőségeitől. Ennek az állapotnak a külső okai jól ismertek: a méltánytalan gazdasági világtrend, a népességrobbanás, a fejlődő országok technikai civilizációjának alacsony foka, az önkényuralmi társadalmi berendezkedés, a faji, nemzeti, nyelvi és vallási türelmetlenség, megkülönböztetés és elnyomás. A szegénység, nyomor és elnyomottság főleg az ún. „harmadik világ” országainak népességét sújtja, de az emberiség oly nagy hányadát érinti, hogy azokat korunk legsúlyosabb és legsürgetőbb megoldást váró kérdéseinek kell tekintenünk.

A szegénységben és elnyomásban élő ember Istentől nyert, természetes jogának érzi, hogy állapotán változtasson, felszabaduljon. Korunk általánosan elterjedt felfogása, erkölcsi normarendszere és gyakorlata szerint ennek a felszabadulásnak a gyakorlati útja a társadalmi forradalom és politikai harc ideológiai és fegyveres formája. E jogos felszabadulási igény és küzdelem, elsősorban a kizsákmányolás és elnyomás megosztotta az emberiséget: szembeállított társadalmi osztályokat, népeket és nemzeteket, különböző politikai és társadalmi rendszerben élő országokat.

A jézusi evangélium szellemében hogyan kell látnunk a szabadság és felszabadulás kérdését a mai világban?

Az evangélium szerint nyilvánvaló, hogy a szegénység, főleg ha kizsákmányolás eredménye, a nyomor, az elnyomottság nem természetes állapota az embernek, teljes ellentétben áll Isten akaratával, képességeinkkel, rendeltetésünkkel, a jézusi evangélium szeretet-parancsolatával. Az okok, amelyek ide vezettek emberek, társadalmiak, nem pedig természeti vagy gazdasági szükségszerűségek. A válság az emberiség egy részét éppen a másik rész közreműködésével vagy hallgatólagos elnézésétől kísérve sújtja, akkor, amikor lehetőségünk és hatalmunk van rá, hogy ezen az állapoton változtassunk. Nem védekezhetünk azzal, hogy a nyomor és elnyomás oka a természeti adottságokban, gazdasági törvényszerűségekben, az emberi faj túlszaporodásában rejlik: mindezeket inkább tüneteknek, az emberi fejlődés velejáróinak tekinthetjük.

Az emberiség szabadság-válságának oka — az evangélium szellemében vizsgálva e kérdést —, az ember és Isten, az ember és világ, az ember és embertárs közötti viszony, kapcsolat erkölcsi fogyatékosága: a tudatlanság, a véték, a bizalmatlanság és félelem, a szeretet hiánya, az önzés és gyűlölködés, a hatalom és uralkodási vágy. Erkölcsi gyarlóságunk, kiskorúságunk az oka annak, hogy megtagadva Isten akaratát, a felebarátaink iránti köteles testvéri szeretetet, nem a szolgálat szellemében vállaljuk és éljük meg életünket, és a társadalmi rossz csökkenése helyett, melyre lehetőségünk volna, tovább növeljük azt. A világ, amely Isten szándéka szerint azért adatott nekünk, hogy a fejlődő élet és ember meghitt és barátságos otthona legyen, ezért lett sokak számára „siralomvölgy”, testi és lelki szenvedés színtere.

A nyomor és elnyomottság azért károsítja meg az embert, mert akadályává válhatik az emberi rendeltetés betöltésének, a lelki-szellemi tökéletesedésnek. Szegény és gazdag, elnyomott és elnyomó egyaránt károsodik általa, attól fosztja meg önmagát is, hogy életét Isten ajándékának tekinthesse, és Isten e világban való jelenlétéként élje át, hogy önmaga

lényegbeliségét megérthesse és kibontakoztathassa, és az emberiség testvéri közösségében otthonra lelhesse. A nyomor és elnyomás így lett és marad a közösségi üdvözülés egyik legfőbb akadálya.

Jézus szerint a tudatosodó hiány-állapot egy olyan lelki fogékony-ságot hordoz, olyan erkölcsi potencialitást jelent, amelynek pozitív megnyilatkozása is van: a világban elsősorban a szegények, az elnyomottak képviselik, hordozzák a mesterkéletlenség, az önzetlenség, a nyitottság, az együttérzés, a bátor sorsvállalás, a hit, remény, szeretet erényeit. A szabadságra és felszabadulásra törekvő ember evilági küzdelme egybe-esik erkölcsi rendeltetése vállalásával vagy legalábbis közel áll ahhoz.

Jézus tanítása szellemében a hiányállapotot nem a külső viszonylagosságok szintjén kell vizsgálni és orvosolni, csak az emberi személyi ség isteni mivoltából és végtelen értékéből kiindulva lehet azt igazán megérteni. Jézus legalább is ezt tette, amikor Isten gyermekét látta minden emberben, külső állapotától, meghatározóitól függetlenül, amikor vállalta és tanítványaitól megkövetelte a szegényekkel és elnyomottakkal, kiszolgáltatottakkal való teljes szolidaritást. Az evangéliumot is elsősorban nekik hirdette, vagy legalább is főleg a szegények és kitzasztottak körében talált az meghallgatásra, követőkre és bizonyult örömmüzenetnek.

A nyomortól és az elnyomástól való felszabadulás Jézus szerint nem az anyagiak felhalmozásában és a hatalom bírásában, ezekre való törekvésben áll, hanem egy eszményi, örök értékrend felismerésében és elfogadásában, az Istennel és felebaráttal való teljes szeretetközösségben, mely a szolgáló életben ölt testet. A felszabadulás, a szabadság túlmutat a történetiségen, a külső körülményeken, s bár a történelemben, látható formában megy végbe, Istenországában és az ember erkölcsi autonómiájában valósul meg, az örökélethez tartozik (Mk 10,34—35; Lk 6,20; Mt 6,33 stb.).

A szabadság, a felszabadulás útja Jézus szerint az erkölcsi tökéletesedés (Mt 5,48). A világot és az embert, éljen az bármely korban, teljesen és végérvényesen csak az erkölcs egyéni és közösségi forradalma válthatja meg és juttathatja a szabadság, az erkölcsi autonómia, Istenországa állapotába. Az emberiség szorongató kérdéseit csak erkölcsi nagykorúsodása fogja megoldani. Minden felszabadulásért és felszabadításért vívott küzdelem az erkölcsi tökéletesedés folyamatába torkollik és onnan is indul ki.

Az erkölcsi tökéletesedés a legnehezebb küzdelem, melyet az embernek a maga szabadságáért meg kell vívnia. Ez pedig kemény helytállást, áldozatkésztséget, türelmet igényel. Belső színtere az emberi lélek, és ki-fele csak egyetlen fegyvert vehet igénybe, a szeretetet. Eszközeinek is hasonlóan békéseknek kell lenniük: a tanításon és példamutatáson kívül, a szeretet és szabadság semmilyen más eszközt nem alkalmazhat. Az evangélium szolgálatát mindenkor csak Istenbe vetett mélységes hittel, a világ, az ember iránti végtelen szeretettel és bizalommal lehet és szabad vállalni. Úgy, ahogy azt Jézus tette élete végső percéig.

b) Az ember szabadságának, az erkölcsi személyiségi autonómiájának az említetteken kívül más akadályai is vannak. Ezek, ha bírnak is megfelelő objektív alappal a külső világban, elsősorban a tudatban és a lélekben hatnak, ezért belső akadályoknak is nevezhetjük őket. Ilyenek a tudatlanság, a vétek, és a félelem. Valamennyi közül a felszabadulás

emberi útja ma a félelmet mutatja a legnagyobbnak, mint amelyen a ma emberének mindenképpen győzedelmeskednie kell.

A félelem olyan többé-kevésbé megalapozott kényszerképzet, mely megbénítja az emberi aktivitást vagy éppen ellenkezőleg, irreális, meg-gondolatlan, elhamarkodott, s így káros cselekvésre sarkall. A félelem állandó kísérője az emberi létnek, mint az emberi létet és életet fenyegető veszélyeztetettség ösztönös vagy tudatos átélése. Korunk különösen felerősítette, s ezen nem is csodálkozhatunk. Elég ha e század két világ-háborújára, a technikai és biológiai tudás ellenőrizhetetlen és ellenünk felhasználható megvalósításaira, az atomháború veszélyére, a környezet-szennyeződésre, egyszóval az élet és az emberiség állandó és egyetemes veszélyeztetettségére gondolunk. Mindezek hatványozottan felerősítették a mindenkori egzisztenciális félelmet.

A félelem káros volta abban mutatkozik meg, hogy rombolja az emberi személyiség integritását, korlátozza vagy teljesen megszünteti erkölcsi autonómiáját. Nem kis mértékben a félelem áll a hagyományos erkölcsi normák elvetése, a modern hedonizmus, a kábítószeres nyújtotta irreális és mesterséges álmvilágba való menekülés, az ártatlan pótcselekvés vagy a terrorizmusig menő agresszivitás mögött. Téves vagy hamis információ-szolgáltatással társulva, a félelem megteremtette, lehetővé tette a mai ember nagyfokú irányíthatóságának rossz célokra való kihasználását is. Mi magunk vagyunk a tanúi, hogy a félelem a vallás világában is egyre nagyobb teret hódít.

Eligazíthat-e a jézusi evangélium a félelem mai labirintusában? A válasz — hitünk szerint — igenlő lehet. A félelem nem volt ismeretlen Jézus világában sem, s ő éppen az evangéliummal vette fel ellene a küzdelmet. Isten atyaságának hite és a belőle következő gondviselés tudata megszünteti az ember egzisztenciális félelmét. Jézus vallásában a hívő ember a személyes Istennel kerül közvetlen, bizalmas kapcsolatba és életközösségbe, s ez mint oltalom és védettség-érzet vetítődik ki a lélekben. A testvéri világban az embernek embertársától nem kell tartania. A világ állapotán hatalmunkban áll a jó irányba változtatni. Az evangéliumi reménység és bizalom épp arra hivatott, hogy feloldja az emberi tudat és akarat bénultságának béklyóit, visszaadja az irreálisba menekvőnek a való élet értékét és megbecsülését, agresszivitás helyett szolgáló, békés magatartásra ösztönözzön. Csak a félelem fölött győzedelmeskedő ember számúzheti a lelkéből a bénító csökkentértékűség és tehetetlenség tudatát vagy a túltengő, káros kiválasztottság érzését, győzedelmeskedhetik a fatalizmuson és fanatizmuson. A félelmén uralkodó ember erkölcsi autonómiájának védelmét élvezi: nem kényszeríthető és manipulálható, mentes marad minden fizikai és szellemi bódulat mákonyától. Épp ezért olyan különösen fontos, aktuális kicsengése a jézusi evangéliumnak a „ne féljete!” biztató és bátorító szava (Mt 10,28 stb.).

2. Az elidegenedés

a) Valláserkölcsei értelemben az elidegenedés Istentől, a felebaráttól és önmaguktól való eltávolódás és elszakadás. Mint ilyen kisebb vagy nagyobb mértékben mindig kísérő és kísértő veszélyeztetettsége volt az emberi létezésnek és vallásosságnak.

A mai világban az elidegenedés azért válhatott a kor egyik legszembevetőbb válságtünetévé, mert a termelési mód és viszonyok, a hagyó-

mányos családi és kisközösségi életforma gyors felbomlása készületlenül érte az emberiséget. Főleg a jóléti és fogyasztói társadalomban élő embernek kellett, szinte egyik napról a másikra, szembenéznie a hagyományos életforma és értékvilág válságával. A munka elvesztette személyességét, az emberi kapcsolatok elsilányultak, formálissá váltak. Mindez nagyfokú elszigetelődésre, atomizálódásra és elmagányosodásra vezetett. Az elidegenedés, mint az emberi személyiség identitás zavara azt jelzi, hogy válságos, átmeneti korban élünk.

Jézus evangéliumának szemszögéből vizsgálva az elidegenedés kérdését megállapíthatjuk, hogy Isten eszméje nélkül a létnek és az életnek csak egy kis, szűk területét foghatjuk át, miközben emberi szükségleteink ezt a szintet messze túlhaladják, egy transzcendens abszolútumra irányulnak. A jézusi evangélium értéke és aktualitása abban van, hogy egy olyan istenfogalmat kínál, amelyben a személyfölöttiség és a személyesség eszményien ötvöződik, s amely az emberi lélek minden igényét képes kielégíteni. Isten mérhetetlenül fölötte áll az embernek: tapasztalatfeletti, transzcendens lény. Ugyanakkor az is elmondható róla, hogy mint immanens valóság a hitben olyan közel kerül hozzánk, mint földi szülő az ő gyermekéhez, „atyának“ érezhetjük és nevezhetjük. Istenfogalma által Jézus evangéliuma megszünteti a hívő ember kozmikus árvaságát, erkölcsének viszonylagosságát, s ha az erkölcsi tökéletesedés kötelessége nehéz feladat elé is állít, az emberi szabadság és önkeresés elveszti tragikusságát: „evangéliumivá“ válik.

Az istenfiúság magába foglalja és feltételezi az emberi testvériség eszméjének elfogadását és a szeretet életgyakorlatát. A magány nem ontológiai meghatározottsága az embernek, Isten gyermeke egy testvéri közösség alanya és tárgya, aki előtt nyitva áll a szeretetben megvalósuló kommunikáció lehetősége és a közösségi üdvözülés útja. Az elidegenedés csak akkor lép fel, ha az ember megtagadja rendeltetésének betöltését és megtérése pillanatáig áll fenn, a szolgáló élet választásáig és vállalásáig. Jézus evangéliuma nem volt más és ma sem más, mint az elidegenedett ember megtérésre való hívogatása. Ebben van mindenkori és mai aktualitása is.

b) Az elidegenedés nem kerülte el a történeti egyházak hagyományos gyülekezeti életét sem. A hívő ember nem találhat önmagára és testvéreire az elidegenedett gyülekezetben. E helyzet tudatosodása után nyilván kísérletek történtek annak meghaladására, és örvendetes tapasztalatok jelzik, hogy a jézusi, az evangéliumi minta alkalmas az egyházi, gyülekezeti élet megreformálására.

3. Hagományosság és megújulás

Régi és új együttes előfordulása, folyamatossága és szembenállása a fejlődés rendjében nem új felfedezés, meglátás a vallás világában sem: minden korban, különösen ha az felelősséggel viseltetett a jövő iránt, számon tartották és számoltak vele. A régi és új szembesítése, mérlegelése és értékelésük eredményének állásfoglalásban és tettekben való tükröződése koronként mégis fokozottabban jelentkezik, s ezek a korszakok döntőeknek bizonyulnak az emberiség további fejlődésére nézve.

A jézusi evangélium a hagyományos és új értékek szembesülésének egy olyan feszült pillanatát örökítette meg a vallás világában, amely mai napig megőrizte tanulságainak érvényességét. A jézusi evangélium

egyik erőterét kétségtelenül a megkövesedett, túlhaladott nemzeti mono-
teizmus és az egyetemesség gondolatának összecsapása határozza meg.
Jézus a maga korának és népének vallásosságából valósággal kiemelte a
továbbélésre méltó és alkalmas értékeket, elsősorban a monoteista isten-
eszmét, s ezeket olyan új erkölcsi tartalommal töltötte fel és ötvözte
össze, hogy az új vallás alkalmassá lett arra, hogy egy új szellemi világ
alapjává váljék. Mint Isten prófétája és vallásalapító, Jézus könyörtelenül
elvetette kora vallásosságának minden túlhaladott, kiürült elemét és for-
máját. Elég ha itt arra gondolunk hogyan határozta meg újra a fele-
barát fogalmát (Lk 10,30—37) és hogyan értelmezte újra a szombatot,
a bűjtöt, az alamizsnálkodást, az imádkozást, a esküdzést (Mt 5—7 r.).
A vallásosság megújításában Jézust nem külső szempontok vezették. A
hagyományos nem azért rossz, mert régi, hanem azért, mert az új vallás
alapvető igazságaival és szellemével nem fér össze, azt elerőtleníti, nem
hagyja érvényesülni. Jézus azokat az erkölcsi parancsolatokat is átérté-
kelte, másként alapozta meg, amelyeket továbbra is érvényeseknek te-
kintett és megtartott (Mt 5—7 r.). A vallás-erkölcs formai kérdéseiben
mindig az evangélium tartalmi lényegének kívánalma szerint döntött.
Száműzött a vallásból minden külső és hamis tekintélyt, formalizmust
és rigorizmust, s a vallás-erkölcsi életnek, Isten tiszteletének és az ember
szolgálatának csak azt a két formáját tartotta meg, gyakorolta és aján-
lotta, amelyek a vallás lényegéből következően örökkévalóak: az imád-
ságot és az erkölcsi cselekedetet. Ezeket is megtisztította minden külső-
ségtől, és követőinek nemcsak teljes szabadságot adott a velük való élés-
re, de szinte számon is kérte tőlük, élnek-e e szabadsággal? Jellemző,
hogy egyetlen kötött imáját csak kérésre és mintaként tanította (Lk 11,
1—4), ő maga mindig félrevonulva, magányosan imádkozott, kevés szó-
val és ezt ajánlotta tanítványainak is (Mt 6,5—8; 26,39).

Jézus a cselekedetnek sem szabott semmiféle külső feltételt, egyedül
erkölcsi tartalmát kérte számon. A szertartásossághoz való ragaszkodás
is idegen tőle (Jn 4,24); (még akkor is, ha ő maga néha gyakorolta azokat)
nem tulajdonított neki különösebb jelentőséget. Ő maga megkeresztel-
kedett, de ezt nem tette kötelezővé, bűjtölt is, ha lelki szükséglete azt
úgy kívánta, de nem a hagyományos bűjtnapokon. Az úrvacsora szerez-
tetése kivételes alkalmának, hogy Jézus valamilyen szertartásszerű
gyakorlatot kér tanítványaitól, de az ő életében ez is kivételes és egy-
szeri alkalom (Mt 26, 26—28). Elmondható róla, hogy tanította, gyako-
rolta és megvalósította az istentisztelet eszményi tisztaságát és szabad-
ságát, vallásossága annyira a tökéleteshez közelít, hogy formailag is ki-
lépett a múlandó, időbeli, hagyományos keretek közül.

Hogy a vallásnak ilyen megújítása, minden külsőségtől, kötöttségtől,
formalizmustól, túlhaladott hagyománytól való megtisztítása milyen óriási
dolgot jelentett, azt abból is lemérhetjük, hogy nem zajlott le zökkenő-
mentesen, ütközések nélkül. Az evangélium „háttérzajából“ különösebb
megerőltetés nélkül kihallhatjuk ma is, hogy ez a kompromisszumot nem
ismerő, minden üres formát elutasító magatartás volt az egyik fő oka
annak, hogy a judaizmus vallási vezetői Jézus megsemmisítésére törtek
és csak akkor nyugodtak meg, amikor el is érték céljukat. Ami számunk-
ra maradandó tanulság: Jézus élő, kötetlen, szabad vallásossága nagy
hatást gyakorolt kortársaira, igazi, belső tekintélyt ébresztett. Kortársai
jól érzékelték, hogy Jézus magatartásának szokatlansága nem különcsé-

get, nem túlhajtott individualizmust és nonkonformizmust takar, hanem mély, őszinte hitet és vallásosságot. Tudatos programja nem vallott kudarcot: „Új bort sem töltenek régi tömlőbe, mert a tömlő szétreped: a bor is kiömlik, a tömlő is elpusztul; hanem az új bort új tömlőbe töltik és akkor mindkettő megmarad“ (Mt 9,17).

Ha összevetjük a mai keresztény vallásos gyakorlatot az evangéliummal, csak akkor mérhetjük le, milyen visszafejlődést jelentett a vallás számára az az engedékenység, mellyel a keresztények, az új vallás fennmaradása érdekében, a régi, látványosságra és formalizmusra nagy hangsúlyt fektető „pogány“ hagyomány iránt viseltettek. A tiszta, szabad, belső evangéliumi vallásosságtól nagyon messze állunk, s csalóka önmentegetőzés az, hogy a vallásos érzés csak formális keretek és a hagyomány éltető talaján bontakozhatik ki.

Meggyőződésünk szerint a kereszténységnek áldozatok árán is ragaszkodnia kellene a jézusi programhoz, következetesebben kellene arra törekednie, hogy annak szabad, minden túlhaladott formalizmustól és üres szertartásosságtól mentes vallásosságának érvényt szerezzen. Ugyanakkor meg kellene keresnünk azokat a formákat, amelyek korunk életmódja és életérzése szerint nyújthatnának otthont a jézusi evangéliumnak. Még akkor is ez tűnik a jövő járható útjának, ha az evangéliumi szellem háttérbe szorulása révén a vallási és egyházi hagyományhoz való ragaszkodás különösen fontos szerepet tölt be vallási és egyházi életünkben, és tudatában vagyunk annak is, hogy e ragaszkodásban örök emberi igény nyilatkozik meg. Nem a hagyomány jelentőségének, a szertartásosság, a külső formák fontosságának tagadása az, ha számot vetünk a jézusi tartalom és a hagyományos vallásosság viszonyával, hanem a jövő iránti aggodalom megnyilatkozása. Épp az evangéliumi szellem készlet erre, mely híven jelzi, hogy a hagyományos gondolkodás a megtartást, a konzerválást híven szolgálhatja ugyan, de a fejlődést aligha. A tradícióhoz való merev ragaszkodás csak ideig-óráig tölthet be pozitív szerepet abban a szellemi világban, mely teljes egészében a szabadság és fejlődés elkötelezettje. A forma sohasem teremthet, mindig a tartalom szüli és rombolja szét azt, a maga megnyilatkozásának, önérvényesítésének mindenkori igénye és szüksége szerint. Az evangélium szelleméhez akkor vagyunk hűek, ha a régi, hagyományos értékeket állandóan figyelemmel kísérjük, újraértelmezzük, az élő vallásosság vérkeringésébe bekapcsoljuk vagy — ha erre már nem alkalmasak —, újakat, megfelelőbbeket keresünk. Mindezt az evangélium ügye és a vallásos ember iránti végtelen szeretettel, megértéssel és tisztelettel, elővigyázatossággal és felelősséggel kell tennünk. És időben: még mielőtt a ma felnövő, holnapi ember a tőle idegen, számára érthetetlen vallási és egyházi formalizmus miatt a jézusi evangélium tanításától elszakadna és más forrásból, más utakon keresné vallási igényének kielégítését vagy teljes vallásérkölcsi közömbösségbe süllyedne. Hódít szerte a világban a primitív, mágikus, ceremoniális vallásosság, a vallási tudatlanság, a babonáság és félelem; a vallás belső lényegét háttérbe szorította a külső tekintély tisztelete. A ma hívő embere többet érdemel, ezért kell találokznia a jézusi evangélium tiszta, szabad és magasrendű vallásérkölcsével.

Jézus életét áldozta a vallás szabad fejlődéséért, megújulásáért, jövőjéért. Sokakat megbotránkoztatott, még több kortársát megnyerte Isten-

országa ügyének. Az élő Istenbe vetett hit élő vallásosságát képviselte a világban, a múlt iránti megbecsüléssel, a jövő iránti felelősséggel, Isten és ember iránti határtalan szeretettel. Ez a mi kötelességünk is.

Három kérdés köré csoportosítva próbáltuk összefoglalni a ma világnak és hívő emberének legfontosabb válságtüneteit, felvázolni velük kapcsolatban a jézusi evangélium lehetséges eligazítását. Ezeket a körünkben sajtóságon jelentkező kérdéseket akár lokalizálni is lehetne a keresztény világnak azokban az övezeteiben, ahol a legélesebben jelentkeznek.

A szabadság kérdése a dél-amerikai és afrikai kereszténységet foglalkoztatja a leginkább, egy fiatal, önmagát kereső, érvényesülésre, felszabadulásra, a népi tömegekkel teljes szolidaritást vállaló kereszténység fő problémája. A keresztény világon belül e század második felében az itt megszülető, innen táplálkozó „felszabadulási teológia” szellemi mozgalma jelentette a legnagyobb pozitívumot, az egész keresztény világot önmagával való szembenézésre kényszerítette, a szolgálat kérdésének újbóli felvetésére és tisztázására.

Az elidegenedés főleg a nyugat-európai és észak-amerikai kereszténység problémája. A fejlett ipari civilizáció országai szembesültek a leginkább e kérdéssel, s ez vallásos életükben, teológiájukban is tükröződik.

Végül a hagyományos és megújuló vallásosság a közép- és keleteurópai kereszténység legfontosabb kérdése. Ez veti fel számunkra a legtöbb megfontolandó, tisztázandó teendőt. A közép- és keleteurópai kereszténység különböző korokból fennmaradt erős népi és történelmi hagyományokat olvasztott magába, s ezek sajátos színezetet adnak vallásosságának. Hosszabb vagy rövidebb távra tekintve vissza, ezek az erős és termékeny vallási és egyházi hagyományok azt a meggyőződést szülhetik, hogy a hagyományokhoz való pusztán hűség, ragaszkodás a vallásosság általuk való védelme és konzerválása a jövőt jelentheti számunkra. Számos jel arra mutat (vallási igénytelenség, közömbösség, tudatlanság), hogy ez nem így van. E kérdés őszinte, mélyreható vizsgálata és a hagyományból táplálkozó, megújuló vallási és egyházi élet modell-értékű elemzése olyan területe lehet teológiánknak, amelynek tanulmányozásával a legtöbbet szolgálhatnánk az egyetemes kereszténység ügyének.

III. *A mai világ és a jézusi evangélium találkozásának útjai és módozatai.*

Hogyan, milyen úton találkozhatik a mai világ a jézusi evangéliummal? Alapfokon e találkozás két útját határolhatjuk el egymástól.

a) A jézusi evangéliummal való közvetlen találkozás a történetileg rögzített jézusi tanítás és élet példa személyes megismerésében áll, az evangéliumok olvasásában és tanulmányozásában. Ez a legegyszerűbb út a jézusi evangélium megismerésére, a találkozás létrejöttéhez csupán annak objektív és szubjektív feltételeit kell biztosítani.

Az objektív feltétel biztosítása nem jelent mást, mint az Újszövetség minél több nyelvre való lefordítását és annak a szavatolását, hogy az minden írástudó hívő emberhez eljut, rendelkezésére áll. A szubjektív feltételnek való eleget tevés már bonyolultabb. Elsősorban az evangélium iránti érdeklődés felébresztését és ébrentartását jelenti, annak tudato-

sítását, hogy az evangélium ma is értéket hordoz, érdemes megismerni és tanulmányozni. E szubjektív feltétel, az evangélium megismerésére irányuló személyes igény felébresztése azért is nehéz, mert a bibliai szöveg információt hordozó fogalom-, jelkép-, és metafora rendszere egyre távolabb kerül a ma emberétől. Nagyon sok fogalom és kép, például, melyet Jézus használ, elvesztette és fokozatosan elveszti információhordozó, értelmi és érzelmi töltetét. Ma ez a nehézség még áthidalható: az evangéliumok ebben a formában is képesek érdeklődést ébreszteni és hatást elérni és az új fordítások további segítséget nyújtanak. A jövőre nézve mégis fel kell vetnünk azt a gondolatot, hogy majd szükségessé válik az evangélium örök lényegének, istenfogalmának és erkölcsi tanításának a ma, illetve a holnap, a jövő fogalmi, képi nyelvére való átültetése, hisz az csak így találkozhat a Jézus korától teljesen eltérő anyagi és szellemi körülmények között élő ember értelmi és érzelmi világával. Az evangéliumi üzenetnek élő módon kell eljutnia a mindenkori emberhez, hogy figyelmét felkelthesse és szerepét betölthesse. Az evangéliumok „átírása“ a ma emberének „képére és hasonlatosságára“ üzenetük meghamisítása nélkül egyike elvégzendő feladatainknak: az ami bennük történeti, múlandó, nem rejtheti el és fojthatja meg örök mondanivalójukat.

b) A jézusi evangéliummal való közvetett találkozás valamilyen közvetítő személy vagy közeg beiktatását jelenti az evangéliumi üzenet és címzettje közé. A közvetett találkozás annak a függvénye, hogy Jézus tanítványai, régen voltak és maiak, hogyan hirdetik és képviselik a világban az ő evangéliumát, hű, vonzó és építő módon tudják-e ezt tenni? Végző soron a közvetett találkozás a keresztyén missziót jelenti, annak külső és belső formájában. E misszióknak két eszköze van: a tanítás és a példaadás.

A nem-keresztyén világgal a jézusi evangélium két formában találkozhat: a konfrontációban és a dialógusban.

A konfrontáció a hit- és felfogásbeli különbségekre, elhatároló sajátosságokra tekint, a másik vallás, világnézet és saját hitünk és meggyőződésünk között húzódó, esetleg feloldhatatlan ellentétekre. Az igazság keresésének, kutatásának és a hitvédelemnek szolgálatába volna állítandó, ha legtöbbször nem fajulna türelmetlen támadássá, nyílt ellenségeskedéssé. A konfrontáció szükséges, de mint az igazság keresésének tárgyilagos módjának csak akkor van helye és értelme, ha részévé válik a dialógusnak, beépül a párbeszédbe, türelmes és kizárólag békés eszközökkel él.

A dialógus, mint a jézusi evangélium és a nem-keresztyén világ találkozásának másik módozata, kétszeres megalapozottsággal bír. Egyrészt a jézusi evangélium szellemében gyökerezik, mint szeretetteljes közeledés, kapcsolatteremtés egyetlen formája, másrészt a világ mai valóságában. Olyan világban élünk, melyben az egymástól való függés, egymásrautaltság lehetetlenné tesz mindenfajta elzárkózást, egyéni és közösségi elszigetelődést. A párbeszédnek szükségszerűen létre kell jönnie olyan felek között, akiknek közös az élethelyzetük és közösek gondjaik. Az evangélium ebbe a többszörös párbeszédbe úgy lép be, mint a Jézust követők hit- és életfelfogásának alapja, meghatározója. Anélkül, hogy erkölcsi tanításának teológiai alapvetéséről lemondana, a dialógusban különösen etikai kicsengését erősíti fel. Antropológiai látásmódját, ember-

központúságát kihangsúlyozva azt keresi, hogy az egyéni és közösségi erkölcs terén hogyan szolgálhatná hatékonyabban a ma emberét. Eszmei integritásának szigorú megtartása mellett, de a végső világnézeti kérdéseket lehetőség szerint mellőzve, a közös emberi értékekre és egzisztenciára tekintve, a jézusi evangéliumot képviselő kereszténységnek minden dialógusban ott van a helye, amely a közös holnapért, az emberért érzett felelősség jegyében bárhol a világban kibontakozik és folyik.

A jézusi evangéliumnak, — bármily furcsán hangzik is —, nemcsak a nem-keresztény világgal kell keresnie a találkozást ma, hanem magával a kereszténységgel is. A keresztény közösségnek az állandó belmiszó és reformáció állapotában kell élnie, a mindenkori jelenhez való alkalmazkodásban, annak szolgálatában, s ezt a folyamatot egyedül a jézusi evangélium irányíthatja megnyugtató módon. A jelennel való szembesülésben, Istenországa „itt és most“ való építésében, Jézus tanítványainak körében időről-időre az evangélium egyes vonatkozásai előtérbe kerülnek, majd háttérbe szorúlnak, de a kereszténység egészséges jövője megköveteli a jézusi evangélium egészének megőrzését, felelevenítését és a keresztényekhez való újbóli eljuttatását.

A keresztény egyház s főleg annak protestáns ága tanító jellegű intézmény is, mely szervezeten, irányítottan ismerteti meg az evangéliumot a felnövekvő keresztények újabb és újabb nemzedékeivel és az egyháztagok egyetemével. Ennek eszközei a katekizáció, az evangélium prédikálása és a teológia.

A katekizálás és prédikálás egyaránt azt feltételezi, hogy a közvetítő, a tanító, a prédikáló egyaránt jól ismerje az evangéliumot és hallgatói sajátos élethelyzetét, kérdéseit és igényeit s az általa legmegfelelőbbnek vélt eszközök igénybevételével hallgatói lelkében megvalósítsa találkozásukat. A sajátos élethelyzet és állapot lemérésének kritériumai közül a legfontosabbak az egyéni és közösségi erkölcsi fejlettség foka, a „műveltségi szint“, az életkor, a különleges határhelyzet, melyben a hallgató vagy hallgatók vannak. A tanítás az egyetemes papság elvéből kiindulva minden keresztény joga és kötelessége, a keresztény egyházi gyakorlat, a mai világ és ember igényessége azonban e téren különleges szerepet ad a lelkésznek, mint a jézusi evangélium és az emberi lélek „szakemberének“.

A keresztény világ és a jézusi evangélium találkozásának másik módzata a teológiákban és teológiai irányzatokban ölt testet. A teológia, mint Istenről szóló örök tudomány át meg át van szöve születése korának uralkodó eszméitől s rendszereiben és irányzataiban nem más, mint evangéliumi válasz a kor kihívására. Korunk teológiája, felekezeti különbség nélkül, különösen jól példázza ezt. A 60-as évektől egy egész sor ún. ügy- vagy kontextuális teológia jött létre, olyan teológiai kísérletek, amelyek egy-egy egzisztenciális vagy más aktuális kérdés teológiai megalapozása körül kristályosodtak ki. Kísérleteket kell látnunk bennük; a ma hívő emberének az evangéliumtól többé-kevésbé eltávolodó, de annak jegye alatt álló szellemi útkeresésének jelzéseit.

Végül még csak annyit, hogy az evangéliummal való találkozást meghatározhatja az is, hogy a betűjét vagy szellemét keressük-e? Annak a tudatában, hogy a betű öl, a lélek pedig megelevenít, számunkra egy percig sem lehet kétséges az, hogy melyik út hová vezet. Egy a fontos: akarjuk és keressük a jézusi evangéliummal való találkozást.

A VALLÁS JELENTŐSÉGE SCHWEITZER ALBERT SZEMLÉLETÉBEN*

Schweitzer Alberttel azért érdemes foglalkoznunk, mert az ő filozófiai és teológiai gondolatai nagymértékben segítenek jelenkori életünk jobb megértésében és értékelésében. A vallásban Schweitzer szerint „választ keresünk arra az alapvető kérdésre, amellyel minden nap szemben találjuk magunkat: életünknek milyen értelmet és értéket kell adnunk? Mi vagyok én a világban? Mit akarok, és mit remélhetek benne? Nem akarom létezésemet úgy felfogni, mint amely a világot kitevő sok milliárd létezővel együtt keletkezik és eltűnik, hanem mint olyan életet, amelynek értéke van, ha azt a dolgok valódi megismerésében fogom fel és élem meg. A vallással kapcsolatosan minden kérdés arra irányul: miképpen tudom magamat, mint a világban és ugyanakkor Istenben létezőt felfogni?“

Három tételben foglalhatjuk össze mindazt, ami Schweitzer szerint a keresztény vallás mai jelentőségét bizonyítja:

a. A vallás nem egy különleges terület, nem áll a világon és az életen kívül, amelyet világunkban élünk.

b. A vallás mint erkölcsi elkötelezés nyilatkozik meg az egyes ember életében. Átalakítja az ember felfogását és tudatosítja a más életekkel és a végtelen akarattal való kapcsolatát, amely minden élet alapját alkotja. Ha az egyén felfogja a szeretetnek lelkiismeretében jelentkező parancsát, akkor a közösséget is áthatja a szeretet. Így az Istenországa már a földi életben felragyoghat.

c. A vallásnak meg kell felelnie az igazságérzetnek. Ez a szempont — sajnos nem magától értetődő — egyike Schweitzer a vallás megértéséhez való legjelentősebb hozzájárulásának. Ezért elutasítja a vallás irracionális és gondolkodásra nem hajlandó vonásait, éppen úgy, mint azokat a törekvéseket, amelyek a gondolkodást bármily formában elutasítják.

Schweitzer a dogmatikus tantételekkel szembeállítja a szabad, „dogmamentes“ kereszténységet. Ezért nem meglepő, hogy sok keresztény teológus és egyházi ember által jelentéktelennek minősített 18. századi felvilágosodást a mély, etikai vallásosság virágzási időszakának tekinti. Szerinte a vallásnak a gondolkodással összhangban kell állnia. Ezért a vallás az életben csak akkor jelent igazi segítséget, ha gondolkodásunkban felelőssé tesz.

* Megjelent a *Deutsches Pfarrerblatt* Heft 6 — Juni 1986. számában. *Die Gegenwartsbedeutung der Religion in der Sicht Albert Schweitzers* címen. Rövidített szöveg, fordította dr. Kovács Lajos.

Schweitzer szerint a vallásnak „a szeretet vallásának“ kell lennie, ha igényt tart arra, hogy az embert segítse életének bölcsé formálásában. A szeretet a norma, a vallás igazságkritériuma. Egy világnézet igazságát azáltal bizonyíthatja be, ha a léttel és a világgal való szellemi kapcsolata, amit az megvalósít, a cselekvő etika által benső emberekké tesz.

Schweitzer a „szeretet vallását“ legvilágosabban a kereszténységben látja megvalósítva, még akkor is, ha az a megadott mérték mögött elmarad. A szeretet vallása három fogalomban mutatható ki: 1. alapvető gondolkozás, 2. etikai miszticizmus, 3. jézusi szellem.

1. Különösnek tűnhetik, hogy a „szeretet vallása“ első aspektusaként az alapvető gondolkozást állítjuk. A gondolkozás és a vallás összetartoznak. Aki saját létét és létezése értelmét nem gondolja át, bensőleg igazán vallásos nem lehet. Schweitzer ezt írja: „Én magamról tudom, hogy a gondolkozás által maradtam vallásos és keresztény. A gondolkozó ember a hagyományban rendelkezésünkre álló vallásos igazsággal szabadabban áll szemben, mint a nem gondolkozó; annak mélységét és marandó voltát az utóbbinál előbben fogja fel.“

A gondolkozás Schweitzer szerint valami más és több mint az ismeretanyag felhalmozása. A gondolkozás „utánagondolást jelent a világ létéről“, azaz jelenti a saját belátás és megismerés iránti törődést. A gondolkozás feldolgozza a tényeket, amelyekről tudomást szerez, mint a saját maga által megélteket, és amelyeket ezután kell megértenie. Az ilyen gondolkozás önállóságot jelent; nem lehet senkire kényszeríteni, de utai és eredményei előírhatók. Azt a kereszténységet, amely az ilyen saját gondolkozást tételezi fel és kívánja meg, nevezi Schweitzer „nem dogmatikusnak“ vagy „dogmamentes“-nek. A hitbeli tartalomnak valósgátudatunkkal kapcsolatban kell állania.

Schweitzer elsőrendű fontosságúnak az „alapvető gondolkozást“ tartja. Ez valójában lényegre összpontosítást jelent, amely az élet döntő kérdéseivel, tulajdonképpen magával az élettel foglalkozik. Schweitzer e gondolkozása által eszmél rá arra a titokra, hogy más életekkel együtt joga van az élethez. Híres meghatározása, az élet iránti tisztelettel kapcsolatos formulája ez: „Élet vagyok, amely élni akar, annak az életnek a közepette, amely élni akar“. Az alapvető gondolkozás nem halad el az élet lényeges dolgai és azon belül az élet titokjellege mellett. Az élet iránti tiszteletről való gondolkodásban ennek megújulása megy végbe.

Schweitzer az élet iránti tisztelet erkölcesztanát „gondolkozásilag szükségesnek“ tartja. Ezzel bizonyos filozófiai ellenkezést váltott ki. Valóban feltehetjük a kérdést, hogy „az élet iránti tisztelet“, ami Schweitzer felfogása szerint nem más, mint Jézus szeretetparancsolatának a filozófia nyelvére és egy globális, minden teremtményt magában foglaló horizontba való áthelyezése, nem-keresztény vagy legalábbis sajátos vallási feltételeken nyugszik? Schweitzer meggyőződését az erkölcsi követelmény feltétlenül érvényes voltáról vajon nem az ő keresztény mivoltából mérítette? Ezt ő soha nem vitatta. Minden ember valamilyen hagyomány-

ból merít, amelyben felnevelkedett vagy amelybe belenőtt. A „gondolkozásbeli szükségesség“ azt jelenti, hogy Jézus szeretetparancsolata vagy az élet iránti tisztelet követelménye kiáll minden külső vagy belső ellenvetést is, amiképpen egy híd állóképességét a nagy teherhordozásban igazolja. Az élet iránti tisztelet „gondolkozásbeli szükségesség“, mely csak akkor valósítható meg, ha készek vagyunk a saját élményből, a bennünk levő életakarásból az idegen élménybe való behatolásra. Csak amennyiben meg merem tenni ezt a lépést, hogy az életakarást ne csupán önmagamban nézzem, hanem más lényeknél is feltételezzem, vagyok képes arra, hogy az élet iránti tiszteletet az együttélés alaptételének állítsam fel. Schweitzer egy lépéssel még tovább megy. Elismeri, hogy gondolkodás által vált vallásossá és valláshoz kötötté.

Az alapvető gondolkodás által fogjuk fel a végtelent, a mindent megalapozó és magában foglaló életakarást, azt az erőt, amelytől minden élet függ, vagyis Istent. „Isten az az erő, amely mindent fenntart.“ Ő „a végtelen és megmérhetetlen teremtő akarat, amelyben minden lét nyugszik“. Akár „az egyetemes létről“, akár „az egyetemes életakaratról“, vagy a „végtelen szellemről“ beszél, vagy más körülírást használ, Schweitzer Istent mindig úgy fogja fel, mint minden létezés őszerejét, mint ősokot, amely az életben mindent betölt. Így az élet iránti tisztelet nem csupán más élőlények felé irányul, legyenek azok állatok vagy növények, hanem minden létezés alapja Isten felé is. Az élet iránti tisztelet a végtelen, felfoghatatlan, előretörő akarat iránti vonzalom, amelyen minden létezés nyugszik.

Természetesen a gondolkodás, amikor a végső kérdésekről és Istentől van szó, határokba is ütközik. Nincs teljes áttekintésünk arra vonatkozóan, hogy a véges lényeknek miképpen kell a végtelen Istent és az ő világban való tevékenységét értelmeznünk. Még akkor is, ha mi Istent, mint a szeretet hatalmát tapasztaljuk meg, ami Schweitzer számára az egész bibliai keresztény hagyománnyal együtt döntő hittétel, a földön sok minden titokzatos marad. Élet küzd a másik élet ellen, az egyik élet felfalja a másikat, az egyik lény szenvedést okoz a másiknak, és emberek s állatok egyaránt természeti katasztrófák áldozataivá válnak. Miképpen lehet ezt Isten szeretetével összeegyeztetni, aki mint végtelen életakarát, mint minden élet létezési alapja működik? Itt olyan talány előtt állunk, amit megoldani nem tudunk. Sohasem szabad a gondolkodást megtiltani, de a gondolkodásnak is megvannak a korlátai.

2. Az „etikai miszticizmus“ közvetlenül kapcsolódik az „alapvető gondolkodáshoz“. A gondolkodás ugyanis nem alap és ok nélküli spekuláció, hanem szüksége van az átélés termőtalajára. „Miszticizmus“ alatt Schweitzer a közösség élményét, a mi véges akaratunknak a végtelen isteni akaratvaló kapcsolatát, az akaratunkban végbemenő, Istennel való közösséget érti. Azáltal, hogy ennek a kapcsolatnak a helye részünkről, az emberek részéről nézve szeretet iránti döntés és erkölcsi cselekvés, etikai miszticizmusról beszélhetünk.

A mély világszemlélet annyiban miszticizmus, hogy az embert a végtelennel való szellemi kapcsolatba helyezi. Az élet iránti tisztelet vi-

lág szemlélete etikai miszticizmus, amely a végtelennel való egyévválást erkölcsi cselekedet által valósítja meg. Ez a logikus gondolkodás által jön létre, ami által az élet iránti tisztelet érthetővé válik.

A teológiában a miszticizmus, mint az istenivel való benső élmény és a kijelentésnek, mint Isten ígéjének az elfogadása gyakran ellentétként van felfogva. Ez Schweitzernél másképpen áll. Az isteni szeretet-akarát önmagunkban való megélése nem más, mint mindig új „benső kijelentés“. Ez természetesen Istennek a történelemben megnyilatkozó kijelentésében találja meg alapját vagy legalábbis az által indul mozgásba, még akkor is, ha Schweitzernél a „történelmi kijelentés“ háttérben marad. Mégis egy ponton ez a „történelmi kijelentés“ központi szerepet játszik, és pedig Jézusnál. Az ő Istenországáról való tanításában és a másokért való létezésében tapasztaljuk még Isten szeretetét, amit mi saját lelkiismeretünkben is megélünk.

Jézus meghatározza Schweitzer egész élettörténetét. Jézus felhívása az ő követésére indította Schweitzert, arra, hogy megszakítsa biztos karrierjét és Afrikában tevékenykedjék. Egész teológiai munkásságának középpontjában Jézus áll akkor is, amikor Jézus történetileg megbízható megértéséről, Pál apostolnak Jézus-értékeléséről, vagy ha Jézus szeretetparancsának filozófiai megfogalmazásáról az élet iránti tisztelet vonatkozásában van szó. „Mi nem várjuk többé úgy, mint azok, akik Jézus tanításait hallgathatják, hogy Istenországa természetfeletti eseményekben valósuljon meg. Meggyőződésünk, hogy az csakis Jézus szellemének erejével valósulhat meg szívünkben és a világban. Egyetlen dolog lényeges, hogy az Istenországa eszméje úgy uralkodjék el rajtunk, mint ahogyan azt Jézus övétől megkívánta.“

Jézusnak egzisztenciális jelentősége nem csupán egyedülálló személyiségében áll. A döntő az, hogy benne Isten jósága olyan mértékben vált nyilvánvalóvá, mint senki másban. Istennel, a „végtelen akarat“ találkozhatunk egyfelől minden történésben működő, a szenvedésben és a lét pusztításában megnyilatkozó titokzatos erőben, másfelől a szeretet hatalmában. Minden kísérlet, mely e kettős isteni tevékenységet közös nevezőre akarja hozni, kudarcra van ítélve. A keresztény ember valóság tudata számára nem létezik egy lezárt világkép, amelyben mindennek megvan a maga helye. A megismerésünk és a hitünkben nyert belátásunk is korlátozott. Ebben meg kell nyugodnunk. Isten ereje és szeretete a legfontosabb mindabban, amit Schweitzer nekünk mondhat, számunkra nyilvánvaló, hogy Istenről való ismeretünket nem nyerhetjük meg a világból. A nagy talánnyal szembenézve, amit számunkra a világ nyújt, arra törekszünk, hogy Istenben ne csalódjunk. Merjük beismerni, hogy a természetben működő erők sok vonatkozásban mások, mint amit egy tökéletesen jó teremtő akaratától elvárnánk; merjük elismerni, hogy a természetben és önmagunkban is sok olyan dologgal találkozunk, amit rossznak érzünk. A vallás titka az, hogy mi Istent magunkban másképpen éljük és értjük meg, mint ahogyan ő a természetben megnyilatkozik. A természetben Istent csupán úgy fogjuk fel, mint személytelen teremtetőt, önmagunkban azonban mint etikai személyiséget.

Istent nem tekinthetjük a világtól különállóknak. Ő a mindenben működő, mindent lehetségessé tevő teremtő erő. Ugyanakkor azonban Isten

nem egyszerűen a világesemények összessége, hanem egy olyan akarat, amely az egyiket akarja és a másikat nem, amely életet és nem pusztulást, szeretetet és nem gyűlöletet akar.

Schweitzer keresztény hit alatt az „etikai miszticizmust“ érti, tehát az embernek Istennel való szeretetközösségét. Mi nemcsak megtapasztalhatjuk Isten szeretetét, de tovább is kell adnunk.

3. A „szeretet vallásá“-nak harmadik arculata „Jézus szelleme“. Ez az, amire Schweitzer szerint a kereszténységnek szüksége van ahhoz, hogy a jézusi szellemmel beteljen és ezáltal a bensőség és szeretet élő vallásává magasztosuljon, ami a hivatása is. „Csak mint ilyen válik az emberiség szellemi életének kovászává“. „Szellem“ alatt Schweitzer először is egy isteni erőt ért, amely megvilágosít és megújít. Életében számos, önmaga által ismertté tett megvilágosodásról tudunk. 1896-ban mint 21 éves teológiai hallgató, amikor a pünköshti ünnepeken Günzbachban töltötte a vakációt, hirtelen megragadta az a gondolat, hogy a neki jutott áldást nem fogadhatja el magától értetődőnek, hanem azért valamit adnia is kell. Jézust idézi, hogy „aki meg akarja tartani az ő életét, el fogja veszíteni azt, és aki elveszti életét énérétem és az evangéliumért, meg fogja tartani azt.“ (Mk 8,35). Ebből azt az elhatározást vonja le, hogy 30 éves koráig a tudománynak és a művészetnek fog élni, de „attól kezdve életét a közvetlen emberi szolgálatnak szenteli.“ 30 éves volt, amikor megkezdte orvosi tanulmányait. 1915. szeptemberében egy kis gőzösön felhajózott az afrikai Ogova folyón. Az alapvető és egyetemes etikai fogalomért vívott benső küzdelmében hirtelen eszmélt rá „az élet iránti tisztelet“ értelmére. Ez a szellemi tapasztalat határozta meg azután gondolkozását és tevékenységét. A „szellem“ — hasonló megvilágosodásokkal egyetemben, amikor a minket közvetlenül érintő igazság felragyogott benne — még valamit jelentett számára, ami fogalmi változásokon, időlegesen érvényes kijelentéseken és gondolkodási formákon felül áll, időtlen időkig érvényes, ami a dolgok magja. Pál apostol megkülönbözteti a betűt a szellemtől. „A betű öl, a lélek, a szellem elevenít meg.“ (2Kor 3,6). Az így felfogott szellem legtöbb esetben csak fáradságos küzdelem eredményeképpen jelentkezik.

Schweitzer életének fő témája Jézusnak Istenországáról szóló prédikálása és annak a jelenre vonatkozó fontossága. Mai teológiai szemléletünk szerint túl élesen dolgozza ki Jézusnak a közeli jövővel kapcsolatos várakozását. Jézus a földi világ nagyon közeli végével és az azután elkövetkező földöntúli Istenországa megvalósulásával számol. Kereszthalálával Istenországa eljövételét akarta meggyorsítani és ezáltal az azt megelőző nyomorúságtól megkímélni tanítványait. Jézus azonban ebben a zsidó apokaliptikából származó világképben tévedett. Az a tény, hogy Isten akaratának kijelentőjében csalódnunk kellett, sok keresztény ember hitében válságot idézett elő, akik így gondolkodtak: mit jelenthet számunkra Jézus, ha neki, éppen ebben a kérdésben, amely egész tanításának a középpontjában állott, nem volt igaza. Ezen a ponton Schweitzer alaptétele a fontos: a valóságtól, bármennyire is fontos az, nem térhetünk el. Végeredményben a mi valóságérzetünk vallásosságunkat nem gyengíti, hanem elmélyíti. Schweitzer itt a 2Kor 13,8-hoz igazodik: „Mi nem tehetünk semmit az igazság ellen, hanem csak az igazságért.“

De Schweitzer szerint továbbra is érvényes marad Jézus Istenorszá-
gáról szóló prédikálásának a magja, még akkor is, ha annak az antik
világképpel kapcsolatos apokaliptikus héját lehámozzuk és a mai, szin-
tén korlátolt világképünkkel kicseréljük. Érvényes marad az Istenor-
szágáról szóló evangélium, amely szívünkben feltör, ha Isten szeretetét
megragadjuk és az mint kovász környezetünket áthatja. Végülis ezt
akarta Jézus. Pál apostol ezt a gondolatot ragadta meg, amennyiben ő
Jézus keresztségét és feltámadását úgy értelmezte, mint az Istenországa kez-
detét. Mi is Jézus Istenországról szóló tanítását érvényesnek és kötele-
zőnek tapasztalhatjuk meg saját életünkben, ha őt követjük. Azáltal, hogy
az Istenországa áthat minket, Isten munkatársainvá válunk. Nem várhat-
juk passzív módon Istenországa eljövételét, hanem önmagunknak kell
megvalósítanunk. „A mai ember hitében, Jézuson és az ő szellemén ke-
resztül, amely általa a világra jött, az Istenországa kezdetét veszi. Nem
tehetjük függővé az emberiség sorsát a világvégi várakozástól. Az idő,
amelyben élünk, az Istenországaiban való új hitre hív minket. Mi
ellentétben az előttünk járt nemzedékekkel, nem maradhatunk meg abban
a világvégébe vetett hitben, hogy az Istenországa maga jó el. Számunkra
egy a lehetőség: vagy megvalósítjuk Istenországaikat vagy megsemmisülünk.
Az Istenországaiban való hit a legnagyobb és legnehezebb, amit a ke-
reszténység megvalósíthat. Azt kívánja tőlünk, hogy azt, ami lehetetlen-
nek is látszik, az Isten lelke, szelleme által lehetségesnek és megvaló-
síthatónak tudjuk.“

Schweitzernek, a „szeretet vallásáról“ szóló tanításában, amelyet ő
Jézusnak az Istenországról való prédikálásában megvalósultnak lát, és
amit saját tevékenységében megvalósítani igyekszik, az alapvető gondol-
kozás, az etikai miszticizmus és Jézus szelleme egybekapcsolódik. Sze-
rinte az alapvető gondolkodás mindenképpen elérkezik Istenhez, mint
minden valóság teremtő akaratahoz. Az etikai miszticizmus Istent mint
szeretetet ragadja meg. Jézus szelleme pedig beállít minket a kiteljese-
dés, a tökéletesedés szolgálatába, aminek még ezután kell megvalósulnia.

Az apostoli tanításnak megfelelően: „Legyünk állhatatosak a szere-
tetben“ (Ef 4,15), Schweitzer szerint a szeretet és a valóságérzés az,
ami a vallás lényegét meghatározza. Kijelentései mindkét vonatkozás-
ban bírálhatók. A szeretettel kapcsolatban megragadó az, hogy Schweit-
zer szerint a szeretetparancs korlátok nélkül minden teremtményre ki-
terjed. Az eddiginél nagyobb mértékben kihangsúlyozandó az, hogy a
mi saját szeretetténykedésünk, az Isten által nekünk adományozott sze-
retetből ered.

Schweitzernek a valósággal kapcsolatos állítását abban az értele-
m-ben fogadhatjuk el, hogy csak egy igazság létezik; ezért a hit és a gon-
dolkodás egymással szemben nem állhat. Schweitzer az egyház külön-
böző hittételeivel kapcsolatban nagyon tartózkodó volt, ahelyett, hogy
azokat a gondolkodás segítségével kidolgozta volna. De megnyugtatónak
tűnik az, hogy ő a „dogmatikussal“ szemben a „dogmamentes“ keresz-
ténység mellett foglal állást. Ő a szeretet vallásában egy keresztény hu-
manizmust és egy korlátokon felül álló valóságérzetet képvisel. Ettől
pedig még az sem zárkozhatik el, aki az ő felfogásával szemben áll.

EGY 18. SZÁZADI SZABÁLYZAT AZ ERDÉLYI UNITÁRIUS ISTENTISZTELET ÉS SZERTARTÁSOK VÉGZÉSÉRŐL

Az egyház létezésének egyik feltétele a kultusz közös formája, melynek megvalósítására az erdélyi unitárius egyház kezdettől fogva nagy gondot fordított. Kiemelkedő eredményt ért el ezen a téren az 1767. június 20-án Aranyosrákoson tartott zsinat¹, mely az istentisztelet és a különböző szertartások egységes rendjét megállapította. Ez a szabályzat, melyet dr. Boros György a „Szertartások és szokások az unitárius egyházban“² c. tanulmányában „Agh István ágendájának“³ nevez, a 18. század mostoha körülményei miatt nyomtatásban nem jelenhetett meg, hanem a lelkészek és kántorok által készített másolatban terjedt el és maradt fenn. A szertartásrend egyetlen, ezidáig ismert másolati példánya a „Csehétfalvi unitárius egyházközség jegyzőkönyve 1763—1806“ feliratú jegyzőkönyv 10—19. lapjain található.⁴ A másolat ideje és szerzőjének neve nincs megjelölve. A másolat készítésének valószínű ideje 1767—1768-ra tehető;⁵ a másoló feltehetően Sárdi István lelkész lehetett, aki 1760—1769. években szolgált a csehétfalvi egyházközségben.

Az aranyosrákosi zsinat által alkotott szabályzatot egy unitárius ágendás könyv vázlatának tekinthetjük. Ma is időszerű teológiai és liturgikai értéke indokolja szövegének alábbi közlését, hogy minél szélesebb körben ismertté váljék.

Az isteni szolgálatnak az Erdélyi Unitaria Ekléziában való végbevitelének módja, melyet nevezetesen az ekléziában szolgáló ministerek, pap-mesterek, kántor atyánkfiai tartoznak követni

1. A mindennapi isteni szolgálatban.
2. A vasárnapi isteni szolgálatban.
3. Az úri szent vacsora kiszolgáltatásában.
4. A keresztségben.
5. A házások összeeskettetésében.
6. Az ekléziakövetésben való penitencia tartásában.
7. A betegek látogatásában
8. A temetésben.

ELSŐ RÉSZ

A mindennapi isteni szolgálatról

1. Az szokás szerint elsőbben is éneklésnek kell lenni: vagy az isteni dicséretekből, melyek nem kevés jobbitásokkal 1747-ben kibocsátottak újonnan, vagy a szoltárokból, melyeket Szenczi Molnár Albert vallására való különös tekintet nélkül helyesen szerzett vala.

2. Meglássák pedig itt az éneklő mesterek vagy kántorok, hogy a szoltárokból csak azokat énekeljék, amelyek megegyeznek az Úr Jézus

Krisztus szelídségre münköt kötelező szent és igaz tudományával; nem kell hát énekelnie az átkozódó zsoltárokat, mert az Úr Krisztus tudománya szerint még a gonosz akaróinkkal is jól kell lennünk, következőképpen azoknak gonoszt kívánnunk nem szabad.

3. Így lévén a dolog, nem hibáznának semmit is az éneklő mesterek és kántorok, ha a mindennapi isteni szolgálat reggeli 's estvéli idején énekelnék a dicséretekből azokat az énekeket csak, amelyek hetedszakai munkás napokra rendeltettek a 262-dik levéltől kezdve a könnyűlvnek végéig.

4. Ami az éneklésnek módját nézi, jól meg kell tanulnia a kántoroknak nótáit azoknak az énekeknek, amelyeket énekelnek, hogy az éneklésben való habozás mint neveléséges botránkozás a gyülekezetben ne essék. De e mellett minden maga vetést távoztassanak a kántorok, úgy a felettebb való fennéneklést is kerüljék, hogy az éneklés helyett ne hallattassanak helytelen bőgések, kiáltások vagy ordítások, melyek még az emberek előtt is utálatosak.

5. Végbe menvén e szerint az éneklés, a szokás szerint könyörgésnek kell lenni, melyet elől mondván az eklézsia lelkipásztora, követni szokták őt az eklézsianak a gyülekezeti tagjai.

6. Lévén ezért a közönséges könyörgés, szükség, hogy az ilyen könyörgésekben mind a hálaadások, könyörgés jókért legyenek, mind a kérésekben olyatén közönséges jókat kérjen Istentől az előljáró, hogy azokat közönségesen minden tagja az eklézsianak szívéből kérhesse, botránkozás nélkül az előljáró után mondhassa mind kinek-kinek különös kívánsága, különös imádságában Isten eleibe terjeszthetik avagy csak különös fohászkozásban.

7. Jó volna hát a papoknak az ilyen közönséges könyörgéseket világos és értelmes szókkal formálni és jól megtanulván a nép előtt minden magahányás nélkül mondani, hogy jól tudván és értvén a nép, mit mond az imádságban a pap, jó és rendes lélekkel mondhatna utána áment.

8. Jó volna ugyan [a] Sz[ent]írás szavaival az ilyen könyörgésekben élni, aminthogy világos dolgokban úgy is illik, de mivel, hogy sok homályos mondások és sok szók találtatnak a Sz[ent]írásban, nevezetesen a próféciókban⁷, nem hibázik a pap, ha az imádságot nem mindenütt formálja is a Sz[ent]írásból vett szókkal, csak másképpen helyesen és világosan legyen formálva az imádság.

9. Távoztassa mindazonáltal a pap az igen kulináris⁸ vagy még az alávaló dolgokban ottan-ottan előforduló szokat, vagyis mondásokat, nehogy illetén alávaló szókkal élvén láttassék a pap az imádságot, Istenel való beszélgetést majd semmisbe hajtani és az Űristent az ő nagy felsége szerint nem becsülni.

10. Ezt a hibát azok szokták ejteni, akik extemporálisok⁹, és azon igyekeznek, hogy minden könyörgésekben újabb-újabb szókkal újabb-újabb dolgokat emlegessenek. Az ilyen extemporális könyörgés nem tettett a Generale Consistoriumnak¹⁰, aminthogy gyakorta meg is tiltotta a fenn megnevezett hibákat látván.

11. Vagy tehát a papok az ilyen közönséges könyörgéseket jól megtanulják, vagy ha szóról szóra meg nem tanulják, azon ügyekezzenek, hogy az imádságoknak rendit és módját előre jól érezzék, hogy mikor imádkoznak, elméjüket helyesen mondhassák ki, és nem botránkoztató helytelen szókkal, vagy ha [...] szóról szóra imádságokat meg nem ta-

nulhatják, sem imádságoknak rendit és módját előre tudván helyesen imádságokat nem rendezhetik, megengedi a Generale Consistorium, hogy eklézsiájokkal előre megegyezvén, könyörgéseket illendő buzgósággal az írásból eléadják, és így a néppel együtt illendő buzgósággal könyörögjenek, legyenek pedig az ilyen papoknak könyörgések feletten leírva a magokat előadható alkalmatosságok szerint, hogy az időhöz és az alkalmatosságokhoz képest könyöröghessenek a néppel.

12. Minthogy pedig némely eklézsiákban szokásba jött, hogy a pap könyörögni felállván előre egy rövid invokációt¹¹ avagy segítségre hívó könyörgést mondjon, helytelennek ítéli a Consistorium, minekokáért azon invokációval ne éljen, hanem felállván a prédikátor könyörögni egyenesen fogjon a rend szerint való könyörgéshez, melyben, ha úgy tetszik, segítségre hívhatja a prédikátor az Istent, hogy a könyörgésben való illendő buzgóságra vezérelje és segítse.

13. Mely végbemenvén a szokás szerint a kántor énekléssel végzi az isteni szolgálatot. Itt arra kell vigyázni, hogy vagy Istent dicsőítő, vagy hálaadó versekből legyen az utolsó éneklés.

MÁSODIK RÉSZ

Vasárnapi isteni szolgálatról

1. Szokásban volt ez előtt, hogy vasárnap a reggeli isteni szolgálatok alkalmatosságával az üdö s alkalmatosság szerint antifonokat¹² és az antifónok után rendeltetett zsoltárokat és ezeken kívül a Molnár Albert zsoltári közül egyet énekeltek a prédikáció előtt, de mert úgy látjuk, hogy sok helyeken ezen jó szokást elha[gy]ták, a kántorok megelégedvén egy zsoltárnak vagy dicséretnek éneklésével, melynek oka lehet, hogy sokan a mesterek vagy kántorok az antifonok nótáját nem tudják, de ha szintén valakik nem tudják is notáit az antifonoknak, illendő dolog, hogy az antifonok után való zsoltárt ezen vasárnapi órán énekeljék és azután vagy egy zsoltárt vagy egy dicséretet a szokás szerint énekelj[en]lek.

2. Reá kell vigyázni [. . .]¹³ az éneklésről feljebb írt regulákra mind az énekek válogatásában, mind az éneklésnek módjára.

3. Az prédikátorok pedig rövid, fontos, a népnek értelmében alkalmaztatott prédikációkat készítsenek a hűnek fővel ágazatáról, ottan ottan tanítsanak, de azonban teljes ügyekezettel kerüljék a mocskolódást, ne legyenek követői a munkát rútul kárhoztatóknak és mocskolóknak, hadd tessék ki ő benne az Úr Jézus Krisztusnak szelíd lelke még az ellen[t]mondók megcsúfoltatásokban is.

4. Mikor pedig az erkölcsökről tesznek tanítást, a prédikátor fedeti és dorgálódnak, nagyon reá vigyázzanak, hogy senkit különösen meg ne sértsenek, erre a végre, minekutána az isteni parancsolatok megmondattak, jó léssen hallaniok ekképpen: Mü, ezen eklézsiának tagjai nem így szoktunk cselekedni, nem vigyázunk Istennek ezen parancsolatjára s a t[öb]bi; észre vehetjük, mely igen hibázunk, ha ki maga kebelében teszi.

5. Nevezetesen kötelességek a prédikátoroknak, hogy az alázatosságban, szelidségben és egyéb keresztényi virtusokban elől járjanak, mindezekben másoknak jó példát mutassanak, bosszúsággal illetetnek is a hallgatóktól és mint emberek megbúsulnak, megindulnak, örökös regulá-

jok¹⁴ legyen, hogy soha a magok indulatjokat vagy egyéb bajokat és panaszokat a Krisztus székibe fel ne vigyék, mint a Jézus Krisztus szolgálói és nem magukéi. Ezenkívül is kárt tesznek magoknak az illetén prédikátorok, inkább mint hasznot, mikor a magok bajokat a prédikáló székéből akarják igazítani, a magok bajokat egyebütt a maguk helyén igazítják.

HARMADIK RÉSZ

A szent úri vacsorának kiszolgáltatásáról

1. A szent úri vacsora esztendőnként négyszer szokott kiszolgáltatni mű nálunk: karácson[y]ban, húsvétban, pünkösdben és Sz[ent] Mihály napja előtt közelebb esendő vasárnapon.

2. Minthogy pedig némelyek nem a Sz[ent] Mihály napja előtt közelebb való vasárnapra, hanem Sz[ent] Mihály napra közelebb valóra vigyáztak, sokszor megesett, hogy nem egyidőben éltenek mindenütt az úri vacsorával, mely dolog úgy orvosolódhatik meg, ha minden atyafiak jól eszékbe vésik, hogy ezen Sz[ent] Mihály naphoz közelebb való vasárnap, mely Sz[ent] Mihály nap előtt leszen és nem Sz[ent] Mihály napja után, ha pedig Sz[ent] Mihály napja vasárnap esik, ugyanazon napon kell úri vacsorával élni, a filiákban¹⁵ másként eshetik.

3. Az úri vacsora alkalmatosságával nem csak énekelni s könyörgeni szoktak az atyafiak, hanem bizonyos tanítást tesznek a prédikátorok. Ha a prédikátornak nem volna gondja a sz[ent] kenyérnek és bornak kinek-kinek való rendes osztogatására, s úgy a hallgatóknak is volna idejek a tanítások hallgatására, mind meglehetne. De minthogy a prédikátornak is fővel gondjának kell lenni akkor az úri vacsorának osztogatására és a hallgatóknak vagy a népnek is nagyobbban kell figyelmezniek a dolognak mivoltára és Istenhez, Krisztushoz való kötelességekről, háládatosságokra helyes dolognak tartja a consistorium, hogy előre rövideden tegyen tanítást az úri vacsorának természetéről és ezen sz[ent] munka alkalmatosságával a híveknek Istenhez és Krisztushoz való kötelességekről, és így az alatt, míg az úri vacsora kiszolgáltatik, legyen éneklés csak és szakaszonként könyörgés vagy hálaadás.

4. Lévén pedig ilyen alkalmatossággal hely az Úr Krisztus imádsására is és Krisztus urunkhoz való háládatosságunknak megmutatására, nem kell elmulatni ottan-ottan édes Jézusnak is hálát tulajdonítani, hogy nem sajnálta Isten akaratja szerint érettünk ezen sz[ent] életét is letenni.

5. Arra pedig vigyázzon a prédikátor, hogy mikor könyörgésre igazítja az Úr Jézus Krisztushoz, mint más alkalmatosságokkal, Mi Atyánkat ne mondjon utána, mert az olyatén formán való Krisztus Urunkhoz igazított könyörgés ritkán lehet botránkozás nélkül, nem lehetvén helyesen könyörgésünk beszédet Krisztusról fordítani az Atyára.

6. Tehát mikor mondjuk az Istent, a mi Atyánkat, a mű imádságunknak beszédé[t] mindvégig igazítsuk öfelségéhez; úgy mikor imádjuk és tiszteljük Isten akaratja szerint édes Jézusunkat, a mű beszédünköt folytassuk és igazítsuk mindvégig édes Jézusunkhoz, amint ennek példáját látjuk az Apostolokban is.

7. Kérdésbe hozatik némelyektől, hogy ha velünk unitáriusokkal, mások, kik nincsenek a mű vallásunkon, akarnak úrvacsorával élni, lehetne megengedni? És ellenben mű másokkal, nevezetesen a reformátusokkal megengedtetvén velek egy úri asztallal részesülhetünk-e. Lehet erre a kérdésre azt felelni, hogy ez mint amaz meglehetne, sőt ha megvolna az Isteni szeretet a keresztyéneken, igenis szükséges volna, hogy mindnyájan mind azon egy Istennek fiai, azon egy Úrnak szolgálói, akik mindnyájan hiszik és vallják, hogy az Úr Jézus Krisztus amint eljött a bűnösököt üdvözíteni, úgy meg is holt mű érettünk bűnösökért, mű bennünkért, és a mű üdvességünkért szükséges volna, mondom, hogy mindnyájan együtt úri vacsorával élénk, aminthogy mi unitáriusok senkit is, ha velünk úri vacsorával akar élni, eltiltani s megvetni nem szoktunk. Erre a végre a szent úri vacsorának ceremóniái úgy vagynak rendeltetve mű köztünk, hogy senki a keresztyének között azokban meg nem botránkozhatik.

8. De ha mások münköt az Úr asztalához bocsátni nem akarnak, ha nem mindenekben velek magunkat egy értelemben valljuk és bizonyítjuk, minthogy Isten és emberek előtt hazudnunk nem lehet, nincs mint kívánjuk velek azon egy asztalról részesülnünk.

9. Annál inkább, ha azon tőlünk különböző értelmű keresztyénekek úgy formálják ceremóniájá[t] az úri vacsorának, p[é]ldának] o[k]áért] ha a kenyeret valóságos Isten és ember Krisztusnak ítélvén azt mint fiát kívánják velünk imádatni, hogy lelkünk ismereti ellen való dolognak ítélnök velek úri vacsorával élni, még ha az ilyek hí[v]nának is münköt, velek úri vacsorával élni nem élhetnénk.

10. Azt is lehet itt forgatni, hogy valjon a kenyeret osztó pap, mikor úri vacsorát oszt, törje-e darabokra, vagy azalatt elvagdolván lévén, úgy ossza a kenyeret, meglehet úgy is, amúgy is, azért legyen mindenütt aszerént, amint vagyón a szokás.

NEGYEDIK RÉSZ

A keresztségről vagy a vízzel való szent megmosdásról

1. Mit kellene mívelni a keresztség dolgában, ha valaki vagy pogányból vagy zsidóból térvén az igaz keresztyén vallásra kívánja megkeresztelkedni, elég világosan megíratik az Apostoli Cselekedetekről írt könyvben megíratott históriában, mert az ilyenek mind a maga értelmét a Krisztus tudománya felől közönségessé kellene tenni, világos vallástétele által, mind penig az Úr Krisztus parancsolatja szerént meg kellene keresztelkedni, vagy vízzel megmosódni.

2. De minthogy közöttünk alig esik olyan példa, hanem éppen csak a küsedek, kik keresztyén atyáktól, anyáktól származnak, kereszteltetnek meg, arról kell értekezni, miképpen menjen végbe a küsedek keresztségek.

3. Azmint az Úr Krisztus megkeresztelkedett vagy megmosdott a Sz[ent] János keresztségével, mely a penitencia tartásnak jeléül adatik vala, nem bűnből való megverésnek jelentésére, mert az Úr Krisztus nem volt bűnös, hanem az ő tisztaságában és szentségben való megmosdásának jelentésére, úgy a küsedek is megkereszteltetnek ma a Krisztustól rendeltetett keresztséggel, nem arra a végre, hogy jelentsék a pogány

hütről vagy zsidóságból keresztyén hütre való jöveleteket vagy megtéréseket, mert ők is mentek és ártatlanok mint sz[ent] törzsököknek sz[ent] ágai, sőt a jobb és bal között különbséget tenni nem tudnak, úgy Krisztus igaz tudományát is nem tudják és nem értik, hanem azon sz[ent] keresztséggel az atyák és anyák megkereszteltetik őket annak bizonyosságára, hogy amiképpen ők magok a Krisztus tudományát sz[ent] és igaz tudománynak tartják és e szerint kívánnak élni, úgy azon ő magzatjokot is azon sz[ent] tudományban kívánják nevelni és gyermeki alázatosságban és tisztaságban, amennyiben tőlök lehet, megtartani mindvégig.

4. Az illetén küsdedeknek tehát megkereszteltetések akár háznál, akár a gyülekezésnek helyén legyen, igen helyesen vittetett be, közönségesen, hogy előre az atyák, anyák és mások jelenlétekben a pap tanítást tegyen rövideden a keresztyének természetiről, annak utána pedig hogy könyörögjön az Istennek, mely könyörgésben segítségül hívattatik az Isten az atyának, anyának jó szándékoknak előmozdítására, és egyszerű[s]mind Isten oltalmába ajánltatik a küsded, hogy legyen az ő Istene mindörökké, lehet itt a Krisztus Jézust is imádni, segítségül hí[v]ni, és a küsdedet is a Krisztusnak is ajánlani, mint jövendőben fő mesterének.

5. Ezt így értvén a mű szokásunk vagy rendünk szerint akarván a pap a küsdedet megkeresztelni, legelsőbbben is ezen küs invokációt elmondja: Az mű segedelmünk a Jézus Krisztus nevében legyen az Isten-től, aki teremtette az embert, és ma is az ő any[j]jának méhében csudálatosan formálja. Amen.

6. És legottan a feljebb említett tanítást rövideden végbeviszi, azután rövideden könyörögvén az Úr Jézus Krisztus nevében, a küsdedet az Istennek gondviselésébe ajánlja. Végre akkor a pap eleibe vitetvén a gyermek, jelen való szentségnek és ártatlanságnak jelentésére, mind annak bizonyosságára, hogy az atya s anya kívánják e küsdedet az Úr Krisztus tudományában és azon tudomány szerint való sz[ent] és jámbor életben nevelni, a vizet a fejére tölti, kezével mintegy mozgatván, így szól: Én tégedet (nevezvén a nevet) keresztellek vízzel Atyának és Fiúnak és Sz[ent]léleknek nevében, az Úristen tégedet tartson meg és neveljen testben és lelkedben, Isten és emberek előtt való kedvességben. Amen.

7. Tudjuk, a mű velünk egyet nem értő keresztyének megkeresztelik azokat az unitáriusokat, akik valami világi tekintetből ösztönöztetvén elhagyván az unitáriusok gyülekezetét, adják magokat amazoknak gyülekezeteknek gyakorlására és a hűtnek ágazatiról is az ő értelmek szerint való vallástételre. Mely példa szerint lehetne kérdés[t] tenni, valjon lehetne-e mű nekünk is unitáriusoknak úgy másokat megkeresztelnünk, mikor ő közülük is némelyek hozzánk jönnek és a hűt ágazatiról is a mű értelmünk szerint kívánnak vallást tenni, mely kérdésre lehet úgy felelni: hogyha azért lehet valakit megkeresztelni, hogy a keresztyéneknek egyik szektájából valaki a másikba megyen és a keresztyéni hűtnek ágazatiról nem olyanformán teszen vallást mint ezelőtt, hanem annak értelme szerint, mely szektához adja magát, az unitáriusok is megkeresztelhetik azokat, akik erről vagy ama vallásról az ő vallásokra állanak.

8. De minthogy minden igaz fundamentum nélkül való dolog, hogy a keresztyén megkeresztelje a keresztyént, nem ítítetik helyesnek, hogy az unitáriusok a más vallásról hozzájuk állókat megkereszteljék, elég,

ha az ő velek való egye[z]séget az ő velek való keresztyén társalkodással és a szent úrvacsorával való éléssel megbizonyítják.

9. De az[t] is lehetne kérdeni, vajon a felet nem volna-e szükséges és hasznos, hogy megesketnének erős hűttel, hogy állhatatoskodnak a mi sz[ent] vallásunk szerént az hűtnek ágazatival vallást tenni és mind holtig keresztyéni társalkodásunkat velünk tartani. Erre is azt lehetne felelni, hogy ha illeténi a jó lelkiismeret, mely az igazságnak vallásához kötelezi az embert, meg nem tartja, esküvés sem tartja meg, és az illeténi igaz hűttel való megesketése sem használ, nem is szükséges, hanem illeténihez csak úgy kell magunkat viselnünk, mint édes Jézusnak, midőn az őtet elhagyni szándékozó tanítványainak azt mondotta, vajon tū is el akartok-e hagyni; ezenkívül az illeténi köteleztetésünk az Úr Jézus Krisztus sz[ent] religiójának természeti által [idegen], melyet teljes szabadsággal kell követni.

ÖTÖDIK RÉSZ

A házások egybeköttetéséről

1. Az házasulandók egymással ismerkedvén, egymást elkötelezhetik szóval, kézbeadással, gyűrű és ajándék adással a papnak szolgálatja nélkül, úgy megváltozván egymáshoz való elméjük, ha mind a két félnek úgy érzik egymáshoz való kötelezéseket, melyet mátkaságnak hívnak, felbonthatják ugyan a papok szolgálatjuk nélkül, és így e mátkaságban mit miveljenek a papok, nem találjuk.

2. De meglévén a mátkaság, az együtt való lakásra készülvén az házasulandók, e lakodalmi sollemnitas¹⁶ előtt ki kelletvén hirdetni a dolognak, hogy ha valakinek valami ellene mondásra való oka volna, idejéni ellent mondhatna, a lakodalom előtt vagy nyolcadnappal vagy legalább harmadnappal az pap abban az eklézsiában, melyben laktanak és lakni akarnak a házasulandók, a templomban kihirdeti, hogy t[udn]i[llik] ez vagy amaz férfi (nevet ki kell mondani a maga szókat és illendő titulusokat) jegyzette el jövendőbeli házastársul ez vagy amaz asszonyi állatot (itt is nevét ki kell mondani az asszonynak), ha kinek azért volna valami törvényes oka az ellen[t]mondásra, jó idejéni adja értékre azoknak, akiknek illik, hogy akkor, amikor a dolog folyamatába indul, helytelenül ellene mondással háborúságot ne okozzon, aminthogy ha addig hallgat, akkor és ez utána is ellene mondásoknak ereje nem leszen.

3. Eljövén a lakodalomnak ideje és a pap megesketvén vagy esküvés által kopulálja¹⁷ az egész gyülekezet előtt vagy legalább két vagy három vagy 4 tanúbizonyosságok előtt [őket], akár legyen különös háznál, akár az isteni tiszteletnek helyén, mert nem köttet ezen papi hivatalnak végbevitel az isteni szolgálatnak helyéhez, mindazonáltal, ha vagy az isteni szolgálatnak különös helye, vagy ahol templom vagy, illendő dolog, hogy a templomban menjen véghez, minthogy Istennek tiszteletivel is szokott végbevitelni.

4. Helyes dolognak ítéltetik tehát, hogy az esketés a templomban szokott végbevitetni, hogy vagy Isteni tiszteletnek idejére az házasulandók felmenjenek a templomba, vagy időközben érkezvén meg az esketés, harangozzanak, amint szoktanak harangozni az isteni tiszteletre, és

bemenvén a templomba énekeljen a kántor a hívekkel, könyörögven a pap, azután fogjon az esketéshez a pap.

5. Azmikor legelsőbben is előálltván a pap eleibe a házasulandók, a pap ezen invokációt [mondja]: Az mű segedelmünk legyen a Krisztustól az Isten nevében, ki teremtette az embert férfiúvá és asszonyi állattá és szerette a sz[ent] házasságot. Ámen. Ezután egy kús tanítást teszen ez sz[ent] házasságnak természet[é]ről és környül álló dolgairól, vagy orációt¹⁸. Az melyet elvégezvén imádkozik az egész jelen lévő gyülekezettel, áldván és dicsőítvén az Istent az emberi ismerettel közlött sok rendbéli jótéteményeiért, úgy a sz[ent] házasságnak is fundálásaért, i[gy] t[ovább], és kérvén, hogy kiterjessze az áldását az új házasokra betöltvén őket lelkitesti áldomásaival, és tartsa meg őket egymás szeretetiben holtig, amely könyörgés végbemenvén még a házasulandók a hittel köttetnének elsőben is a férfiútól. Ilyenképpen, minthogy ezen sz[ent] munkáknak fundamentuma a szeretet, megkérdik: 1. Szeret[et]bül, nem kén[y]szerítésből veszi kögyed ökögyelmét jövődöbéli házastársul. 2. Adta-e kögyed szavát, jegyet, gyűrűt vagy egyéb házasságra kötelező ajándékokat másnak, valakinek ezen kögyed mellett álló személyen kívül, melynek ereje még ma is fenn volna, vagy nem adta. És mindezekre a férfiúnak különkülön feleletét várja, azután ugyanazon kérdéseket támassza az asszonyi állatnak ilyenképpen. Ezek így meglévén, egymás kezeit megfogván, megesketi a férfiút elsőben ilyenképpen: Én (nevet nevezni kell) a férfiúnak esküszöm az élő igaz Istenre, a mű Urunk Krisztusnak sz[ent] Aty[j]ára, hogy ezen becsületes személyt, akinek mostan kezét fogom, szeretem, szeretetből és nem kén[y]szerítésből veszem magam mellé jövődöbéli házostársul ökegyelmét, sem jó, sem gonosz szerencsájében, sem egészségében, sem betegségében el nem vetem, ökegyelmével élek életemiglen, éltiglen, ha ökegyelme az házasságnak tisztaságában megmarad. Azután mondassa el az asszonyi állattal is hasonlóképpen.

6. Ezen esketésnek formájával kell élni, ha mind a két házasulandó személyek unitáriusok, de ha egyik személy, p[é]ldának] o[káért] az asszonyi állat kálvinista vagy lutherana volna, jóllehet, helyes oka nincsen, miért nem eskü[d]hetnék meg az elmondott formula szerént, mert akár-melyiknek is hinni kell, vallani kell azt, hogy az egy élő Isten az Úr J[é]zus] Krisztusnak Aty[j]a, vagy az Úr J[é]zus] Krisztus azon egy Istennek fia, ha mondom, az illetén személy a maga hűti szerént kívánná a hütöt elmondani, nincs miért nem mondathatja el vele a hütöt az unitárius pap. Én (Anna, Kata), esküszöm az egy élő Istenre, ki Atya, Fiú, Sz[ent]lélek, hogy ezen becsületes személyt, akinek mostan kezén vagyok s a [többi], mert az ilyen alkalmatossággal a pap az ilyen személynek képében szól.

7. Nem kell itt az unitárius papnak arra nézni, hogy mikor a kálvinisták vagy lutheránusok unitaria személyt esketnek, kén[y]szerítik eskünni a háromságra, mert ezeknek cseleke[de]tek vagy tudatlanságból származik, nem tudván, miben álljon az esküvés, hogy t[udni]i[llik] kinek-kinek abban a maga értelmét kellene követni, vagy vakmerő kényszerből, amely szerént azt kívánják, hogy azon szempillantásban azon unitaria személy a maga Istene felől való értelmét megvetvén, az ő értelmeket nem értvén, azt ké[ny]telenségből bevegye, jóllehet itt is érteniök kellene azt, hogy ami hitből nincs, vétek az.

HATODIK RÉSZ

Az ekléziakövetésben való penitencia tartásában

1. Mikor valaki valamely ekléziában, akár férfi, akár asszonyi állapot, valamely vétekbe elegyíti magát, úgymint paráznaságba, gyilkosságba, lopásba, az ez szerént gyalázatára vagy azon ekléziának, melyben lakik, megbotránkoztatja azt, és nevezetesen megbántja az ő jóltevő Istenét, a külső magisztrátus¹⁹ által megbüntették, az ilyen atyafi, úgymint aki vétett a közönséges emberi társaság ellen, amelynek igazgatója a magisztrátus, de az ekléziának törvények és szokások szerént példás külső magaviselésével az ő jóltevő Istenét, akit megbántott, megköveti, megköveti az ekléziát is, amelynek gyalázatjára szolgált.

2. Mely ekléziakövetés a bűnösnek micsoda külső magaviselésével menjen végbe és a papok mint viseljék magokat, szükség megírni.

3. Az mű ekléziánkban nem szokott éppen olyan keménységgel végbevitetni az ekléziakövetés, mint nevezetesen a kálvinisták között, mert mű vallunk unitáriusoknak. Kihíresedvén valakinek vétké és a papnak fül[é]be hatván: 1. Ekléziát kell gyűjteni, vagy legalább az ekléziának részeit, mely consistoriumnak nevezethetik, egybe kell hí[v]ni. 2. Azon gyűlésben a dolognak jól végére kell menni, hogyha ugyan valójában úgy vagy-e a dolog, amint híresítettik, mely akkor megyen valósággra, mikoron az, aki felől a hír vagyon, vagy nem tagadja, vagy törvényesen convencáltak²⁰ a hír felől.

4. Ha valaki felől hír lévén, a templomból mindjárt kitiltatik, még addig, míg a dolog világosságra nem jött, és erőltetik arra, hogy megtisztítsa magát, mert a juristák²¹ törvénye szerént akárkit is addig jó és jámbor embernek kell tartanunk, míg az ő gonoszsága ellen[e] megbizonyosodik.

5. Megbizonyosodván végre a dolog, kitiltathatik az ekléziának vagy konzisztóriumnak tetszéséből a templomból az egyháziak által vagy eklézia á[l]tal választott más követ által ilyenképpen: kedves atyámfia, nemcsak kihíresedett, hanem megbizonyosodott, amint kegyelmed is nem tagadhatja, hogy paráznaságával s a [többi] megbántotta édes jóltevő Istenét, gyalázatba hajtotta az ekléziát és megbotránkította, melyre nézve kegyelmedet az eklézia a maga gyülekezetéből kitiltja mindaddig, míg kegyed megszanja-bánja vétkéit, megjobbítja életét és annakidejében, mind az Istent öfelségét is, mind az ekléziát megkövetvén bocsánatot nyer magának.

6. Micsoda értelemmel legyen és mit akar az eklézia fenytékkel a bűnös feleletiből és magaviseléséből megtudhatni, arra mindazáltal a papnak és az ottan[i] [. . .]²² ekléziának is vigyázni kell, hogy a felettébb való keménység miatt az olyatén nagy szomorúság miatt el ne vete-medjék.

7. Ha keményen viseli tehát a bűnös magát, nem akarván az eklézia fenyték[é]nek engedni, nem kell igen keménységgel bánni vele, hanem inteni kell inkább és kérni, hogy magát megalázza, időt kell adni az olyan megbódult elméjű embernek, hogy el ne romoljék, sokszor orvosolja meg az Isten idővel azt, amit megorvosolni nem lehet vala, eljő az idő, hogy amit teljességgel nem akar cselekedni vala, a bűnös önként maga megcselekedí, jobb is a penitencia, mely nem erőszakos.

8. Mikor osztán a bűnös elkészíti magát az eklézsia-fenyíték emez felvételére és készségét jelenti az Istennek és eklézsianak megkövetésére, az egész gyülekezet előtt kell végbemenni azon szent munkának, mely úgy lehet, ha végbevitetik egy vasárnap reggeli órán.

9. De itt is sokan az afféle személyek szoktak akaratoskodni és kívánnak köznap eklézsiaát követni; szabadságában mindazonáltal ne legyen sem a papoknak, sem az eklézsiaáknak diszpenzálni²³, hanem vagy a püspök, ha közel leszen, vagy az esperes diszpenzáljon, de csak az olyatén személyeknek, akikre méltó tekintettel lenni, és az olyatén eklézsiaában, amelyekben már sok példa találtatott a köznap eklézsiaövetésben.

HETEDIK RÉSZ

A betegek látogatásáról

1. Ha az eklézsiaában valaki beteg, szükség, hogy mások felett a pap azt meglátogassa [...] ²⁴, mint maga lelki nyájának egyik tagját.

2. Melyet hogy cselekedjék olykor, ugyan mikor betegtől hívatatik, de ha nem hívatatik is, vigyázni kell a lelkipásztornak, és önként, jókedvvel, minden panasz nélkül a beteghez el kell menni, nem csak arra a végre, hogy meglássa vagy szemlélje a beteget, hanem hogy a maga szent hivatalja szerént azt vigasztalja.

3. Kétfélék penig a betegek, t[udni]i[llik] testi [és] lelki betegek. A lelki betegségnek nemét meg kell tudni, hogy azt illendőképpen orvosolhassa, p[éldának] o[káért] ha valaki bűnei miatt beteg, sír, bánkodik, azt az isteni kegyelemnek nagyságával biztassa és igaz penitenciával serkentse, sőt vele együtt könyörögjön, hogy az Isten neki bűneit megbocsátván, kegyelmében vigye a jóra, sz[ent] lelkével segítse, úgy ha valaki az igaz keresztyéni vallástétel, vagy annak valamelyik ágazatja felől kétkedik, az olyaténál ügyekezzen a pap megértetni a maga jó fundamentumából az igazságot, jól meg kell hát érteni a papnak, micsoda fundamentumon áll a keresztyéni tudománynak igazsága, vagy ha tudja ugyan valaki az igazságot, de ez világnak szerelme, vagy hogy valami nyomorúságból kiszabadulhasson, arra hajtja szívét, hogy az igazsággal ellenkező tévelygést vallja, azaz a maga sz[ent] vallásáról az ellenben valóra álljon, akkor a pap juttassa eszébe az ilyen lelki betegnek, micsoda kötelessége vagyon az igazsághoz, az Istenhez és az ő Krisztusához, juttassa eszébe, hogy nem illik, sőt kárhozatos Isten előtt, utálatos az emberek előtt világi tekintetért képmutatással lenni, juttassa eszébe, hogy igen rövid ez világi élete embereknek, annak sem javáért, sem bajáért nem kell elvetni az örökkévaló boldog életet.

4. De ha [a] beteg testben beteg, a pap nem orvosolhatja ugyan, de azon vigyázni kell, hogy istenesen viselje a beteg a nyavalyát, ne békételenkedjék, ne zúgolódjék, amelyre is szükséges, hogy ottan-ottan a beteget rövideden könyörögtesse, ha [a] beteg is úgy kívánja, mert ha nem, akkor haszontalan az erőszakon mondott imádság, mindazonáltal serkenteni ügyekezze a beteget az imádságra, az Istenben való bizodalomra, eleibe tévén a betegnek az Istennek nagy hatalmát, megbecsülhetetlen jóságát.

5. Látván a pap, hogy hasznos az illetén munkája a beteg körül, kellekorán ottan-ottan meglátogassa a beteget, és a feljebb elmondott

mód szerént hivatalját tegye, meglássa mindazonáltal, hogy hosszas mulatásával, hosszas beszédével, maga helytelen viselkedésével ne legyen terhére a betegnek.

NYOLCADIK RÉSZ

A temetésről

1. A temetésben szintén úgy, mint egyéb isteni szolgálatoknak alkalmazásával szoktanak énekelni, mind az halottas háznál, mind a testnek temető helyére való vitelében, mind temetőhelyen, ahol ott meg kell tartani az éneklésről feljebb írt regulákat, hogy fenn ne énekeljen a kántor, nehogy miképpen az idegeneknek fenn énekelvén csudálkozásra, úgy atyafiaknak botránkozásra éneklés által ok adassék.

2. Prédikátornak is vigyázni kell a fenn megírt prédikálásnak reguláira, azokon k[ív]ül pedig el kell távoztatni, hogy a könyörgés előtt némelyeknek helytelen szokások szerént előljáró beszédet vagy hosszas próféciát ne mondjon. Elég, ha így szólván ez szomorú alkalmatossággal: akarván megadni [az] utolsó tisztességet, méltó, hogy Istentől kérjünk segítséget, és mondjuk ezeket, és imádkozzék a prédikátor.

3. Szoktanak lenni hosszas orációk is a halottak felett, amikor némelyek szokásba vették, hogy tréfával kedveltessék magokat a hallgatók előtt, mely helytelen szokás még némely prédikátorokban is megvagyon, de minthogy nem komédia, hanem isteni szolgálat mind a prédikáció, s mind az oráció, tilalmaztatik a tréfa, tilalmaztatik a nevetésre indító szók, vagyis mondatok [használat] sub p[o]jen[a] 3 f[lo]rentes,²⁵ mely tartassék meg az egyéb excessusokban²⁶ is, ha megintetvén mégis valaki szót nem fogad.

4. A prédikátor soha ne búcsúztasson úgy hízelkedő hazug dicséretekkel is, a halottat ne dicsérje, melyet az orátor is megtartson, elég ha mások példájára mindenen előtt tudva levő virtusait²⁷ emlegeti ezen meghaltnak.

JEGYZETEK

A kéziratos szöveg helyesírása igen változó, többnyire a kiejtést próbálja követni. Úgy tűnik, nem egyetlen ember fogalmazta, mindegyik fejezetet, ezért egyik-másik részben erősebb az ü-zés, i-zés. Az is lehet, hogy az átmásolások során módosult a szöveg. A régi szövegek jelenleg szokásos átírási eljárása szerint a helyesírást igyekeztünk egységesíteni, ahol ez lehetséges, a mai betűkombinációkkal visszaadni a szöveg hangzását. Mellőztük a fölöslegesnek bizonyuló mássalhangzókat, a hiányzókat pedig kitéttük. Az egybe- és különírást, a nagybetűk használatát is a mai normák szerint oldottuk meg. A mássalhangzók dialektális használatát mindenütt megőriztük. A rövidítéseket szögletes zárójellel kiegészítettük, nem jelöltük a sokszor előforduló Cxtus [Krisztus] név rövidítésének feloldását, sem pedig a mgh [meg] igekötő átírását. A szövegben a latin származású szavakat (pl. ecclesia — egyházközség), ha van magyaros írásuk, átírtuk, ha abban az értelemben ma már nem használják őket (pl. miniszter — lelkes), meghagytuk a latinos írásmódot. Latinosan említik többször is az unitaria, lutherana egyházat, vallást, s egy kivétellel következetesen a keresztyén szóváltozatot használják. A szöveg helyes értelmezését elősegítendő néhány betűt, szót iktattunk be szögletes zárójelbe téve, pár értelemzavaró szót pedig kihagytunk. Az idegen szavakat, latinos

kifejezéseket jegyzetben magyarázzuk, a magyar szavak régies alakjának — a szövegösszefüggésre alapuló — értelmezését viszont az olvasóra bizzuk. Az átirást és szöveggondozást Gaal György készítette.

¹ Kénesi Tözsér János—Uzoni Fosztó István — Kozma Mihály — Kozma Gergely: *Historia ecclesiastica Transylvano — unitaria* III.k. 670. l.

² KerMagv LXIV (1932) 81,105,107. 108; LXV(1933)80, 191, 192; LXVI(1934) 13, 14, 71, 79, 81.

³ Agh István (1709—1786) a kolozsvári unitárius főiskola tanára és rektora; 1758-tól 1786-ig az unitárius egyház püspöke.

⁴ A jegyzőkönyv esperesi és püspöki vizitációs jegyzőkönyveket, valamint gondnokok számadásait és bejegyzéseit tartalmazza 1764-től 1806-ig.

⁵ A jegyzőkönyv 6. és 8. lapján 1767 és 1768 évi bejegyzések vannak; a szabályzat szövege után pedig a 20. oldalon egy 1768 évi vizitációs jegyzőkönyv következik.

⁶ penitencia — vezeklés, bűnbánat

⁷ prófécia — jóslás, jövendőmondás

⁸ kulináris — konyhai, parlagias

⁹ extemporális — rögtönző

¹⁰ Generale Consistorium — Főtanács

¹¹ invokáció — előfohász

¹² antifonia — a zsoltárokat bevezető (vagy befejező) kétszólamú ének

¹³ a fölösleges *ami* szót kihagytuk

¹⁴ regula — szabály

¹⁵ filia — leányegyházközség

¹⁶ sollemnitas — ünnepély, ünnepség

¹⁷ kopulál — összekapcsol, összeesket

¹⁸ oráció — szónoklat, beszéd

¹⁹ magisztrátus — elöljáróság, itt: közigazgatási vezető szervek

²⁰ convencal — meggyőződik, megbizonyosodik

²¹ jurista — jogász

²² A fölösleges *az* szót kihagytuk

²³ diszpenzál — felment

²⁴ A fölöslegesen megismételt *azt* szót kihagytuk

²⁵ 3 forint büntetés terhe alatt

²⁶ excessus — túlkapás, kihágás

JAKAB DÉNES

ADALÉK BRASSAI SÁMUEL ÉLETRAJZÁHOZ

Brassai Sámuel széles területen mozgó érdeklődési körén végig tekintve, bámulattal könyveljük el sokoldalúságát, melynek kisebb jelentőségű és kevésbé nyilvántartott, de mégis jellemző ténye az ő szent-ábrahámi földtulajdonosi mivolta.

Hogyan lett Brassai földtulajdonos Szentábrahámon?

Brassairól szóló könyvében¹ Dr. Boros György említi, hogy „Egyszer Szentábrahámon (Udvarhely megye) járt, hogy számba vegye ottani kis birtokát, melyet rokonai ajánlatára vásárolt volt pár ezer forinton [...] Meglátogatta rokonát, Wass Miklósnét² kivel mindig jó viszonyban volt, mint legidősebb kortársával. Wassné a tudós asszonyok közé tartozott. Rengeteget olvasott, jól találták együtt magukat“.

A nevezett birtokkal kapcsolatos közelebbi adatokat egy 1883. május 24-én Székelyudvarhelyen keltezett alábbi okmány alapján ismerjük.

“ADÁSVÉTELI SZERZŐDÉS”

Mely a mai előirt napon következőkép köttetett, úm.:

1-ör Dr. Brassai Sámuel kolozsvári lakos magára és örökösire vállalva a szavatosságot, tehermentesen öröktulajdoni joggal eladja és tettelegesen átengedi a szentábrahámi 97 számú [telek]k[önyv]ben A+9,10 rend 1531, 1532, 1567, 1568, 1579, 1570 h[ely]r[ajz] számú 6 f[orin]t 37 kr[ajcár] tisztajövedelmű szántóföldet id. Hegedüs Mihály szentábrahámi lakosnak, kölcsönösen megállapított négyszázforint vételárért, mely vételárnak a nevezett vevő által történt lefizetését ezennel nyugtatván, egyuttal beleegyeznek, miszerint ezen ingatlanokra nézve nevezett vevő javára a tulajdonjog kihallgatásán kívül nyilvánkönyvileg bekebeleztessek.

2-or id. Hegedüs Mihály, Dr. Brassai Sámueltól az általa lefizetett 400 f[orin]t[o]k[ért] o. é. örökösen megvéve s annak tetteleges birtoklásába is mai napon lépve, e naptól fogva minden róla járandó adót s egyéb közterheket, nemkülönben az átírási és százaléki költségeket viselendi.

3-or Mindkét fél az érték felén túli sérelem kifogásáról önkéntesen lemondott.

Minek hitelül e szerződést a megkért tanúk előtt felolvasás, magyarázás és elfogadás után írták alá.

Kelt Sz. Udvarhelyen 1883 Maj 24.

(két tanú)

olvashatatlan aláírás

Dr. Brassai Sámuel
k.k. egyetemi tanár
eladó (sajátkezű aláírás)
id. Hegedüs Mihály
(„keresztet nyom“)
névíró és tanú Fekete János

A szerződés hátlapján: „Érk. 1883 Május 26-án 1351 sz.a. Ezen okmány alapján a tulajdonjoga Szentábrahámi 289 sz. [...] A + 2,3 rend 1530, 1531, 1532, 1567, 1568, 1569, 1570 h[ely]r[ajz]szám alatti ingatlanra id. Hegedüs Mihály javára bekebelezetett.

A Sz[ékely]keresztúri kir[ályi] járásbíróság telekkönyvi hivatala 1883 Május 29-én, pecsét; aláírás Sófalvi Ferencz kir[ályi] telekk[önyv]vezető“

A kataszteri telekkönyv szerint⁴ az 1530, 1531 helyrajz számú 1255 telekkönyvi szám alatt szereplő birtoktest 1 hold 629 négyszögöl területű ötödosztályú szántóföld, továbbá az 1532 helyrajz számú, 1246 telekkönyvi szám alatt levő 129 négyszögöl ötödosztályú szántóföld, az 1567, 1568,

1570 helyrajz számú 1316 telekkönyvi szám alatt pedig 2 hold 156 négyszögöl ötödosztályú szántóföld. Az 1569 helyrajz számú 1317 telekkönyvi szám alatt levő mindössze 466 négyszögöl rét.

Eszerint Brassai Sámuel összes szentábrahámi birtoka 3 hold 1380 négyszögöl; ami a ma használatban levő területmérés szerint 2,24 hektár.

A birtoktest az Ing völgye Harcsád alja határrész „Csöpögő“ nevű helyén van, amit Hegedüs Mihály utódai bírtak és a helybeli termelőszövetkezet megalakulásakor adtak közös tulajdonba.⁵

1885 előtti telekkönyvi adatok hiányában, ma már pontosan nem lehet megállapítani, hogy kitől és mikor vásárolta Brassai. A telekkönyvben szereplő szomszéd tulajdonosok során végig tekintve feltételezhető, hogy az eladó Jakabházi András lehetett, akiről tudjuk, hogy szentábrahámi nagybirtokos volt és az 1571 helyrajz számú 1318 telekkönyvi szám alatt 577 négyszögöl rét 1885 után is tulajdonában van.⁶ A vásárlás valószínű idejét 1859 utánra tehetjük, amikor Brassai újból visszatért Kolozsvárra és egy rövid ideig (1859—1862) az Unitárius Kollégium tanára lett.

1883-ban a szentábrahámi birtok eladásának évében egyetemi tanári állásából nyugdíjba vonul s megváltik az *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok* szerkesztésétől is. 1884-ben viszont a Dávid Ferenc Egylet elnökévé választja meg az Unitárius Egyház.

JEGYZETEK

¹ Dr. Brassai Sámuel élete. Kolozsvár. 1927. 330; ugyanezt a tényt idézi Mikó Imre: *Az utolsó erdélyi polihisztor*. Kriterion, Bukarest, 1971, 275.

² Wass Miklósné, Abrudbányai Szabó Sámuel leánya, Anna, Brassai Sámuel unokanővére. (Lásd Boros Gy. i.m. 36. oldal mellé csatolt családfát), kinek emléke még szájhagyományban él Szentábrahámon. Eszerint Wass Miklós szentábrahámi birtokos telke Alszegeben a Gagy patak hídja mellett volt (az udvarház maradványa még áll); az 1848-as forradalom és az azt követő Makk-féle összeesküvés részvevője volt, kit felesége úgy „mentett meg“ a megtorlástól, hogy férjét megmérgezte, s mire az elfogatási paranccsal megérkeztek a katonák, Wass Miklós már halott volt.

Az özvegy azután visszavonult, senkit sem fogadott, csak Brassait, aki mindig fekete hintóval érkezett. (A szóbeli hagyományt özv. Szikszai Jenőné Lőrincz Zsuzsanna. 86 éves, közlése alapján adom.)

³ Az Adás-vevési Szerződés özv. Hegedüs Sándorné Fekete Róza szentábrahámi lakos tulajdonában van, aki készséggel bocsátotta rendelkezésemre.

⁴ A kataszteri telekkönyv címlapja: Udvarhely megye — Sz-Kereszturi becselőjárás — Másolat — Szent Ábrahám adóközség KATASTERI TELEKKÖNYVE —; a belső lapon: Hivatalos használatra kiadtuk Kolozsvárott 1885 április hó 14-kén; pecsét, olvashatatlan aláírás, kataszteri titkár — Másolta és összeolvasta Kolozsvárt 1885 április 14-én Ludvig József szak.munkás.

⁵ A telekkönyv megjegyzési rovata. A „Csöpögő“ névmeghatározás a helyiek tanúsága szerint.

⁶ Jakabházi András szül. 1835-ben, meghalt 1906-ban, volt keblitanacosos. Emlékét őrzi egy ma is használatban lévő úrvacsorai kehely, ilyen felirattal: „Jakab-

házi András emlékére Lőrincz Róza neje 1907"; ennek hasonmása szintén használatban van, melyen ez a felirat olvasható: „özv. Jakabházi Andrásné Lőrinczi Róza emlékére.“ Jakabházi András és neje sírja az egyházi sírok között van nyilvánartva.

ZSIGMOND FERENC

A BESZÉD, MINT MŰALKOTÁS

A beszéd, mint műalkotás nagyobb hallgatóság meggyőzésére készül, melyet előszóban mondunk el. Aki kiáll hallgatósága elé, saját meggyőzését szeretné elfogadtatni. Babits Mihály így vélekedik a szónokról: „A szónoklás tudománya a rábeszélés tudománya . . . A görögöknél, a rómaiaknál ez volt az élet iskolája . . . Nagy szónok nem lehet hamis ügy szónoka: tudatosan soha. A jó szónok elsősorban igaz ember. Hol találsz annyi nemes gondolatot, emelkedett érzést, mint a nagy szónokokban . . .“

Többfajta beszédtypust ismerünk. Van *politikai* beszéd, mely egy ország, egy nemzet figyelmét is felkelti. A *jogi* beszédhez tartozik a vád- és védőbeszéd, melynek célja a bíróság meggyőzése. Számítalan válfaja van a társadalmi élet beszédeinek. Alig van ember, aki valamilyen alkalommal meg ne szólalt volna. Az volna a kívánalom, ha mindenki megtanulna szépen beszélni, mondatokat rögtönözni. Hisz sokszor kell emlékbeszédet tartani, nyugalomba vonuló munkatársakat búcsúztatni, születés, házasság, névnap, temetés stb. alkalmával köszöntőt vagy gyászbeszédet mondani. A beszéd fajtái közé tartoznak az avatási, az ismeretterjesztő, a tudományos konferenciák előadásai, stb. Számunkra természetesen a legfontosabb az egyházi beszéd, a prédikáció és a szertartási beszédek: keresztelés, esketés, temetés.

A beszéd mint műalkotás és így a prédikáció is három fő részből áll: bevezetés, tárgyalás, befejezés.

A bevezetésben a hallgatóság jóindulatát, érdeklődését kell felkeltenünk. Ezt nevezték régen *captatio benevolentiae*-nek. Tehát már a bevezetésben meg kell nyernünk a hallgatóság figyelmét, rokonszenvét. Vázolnunk kell röviden a beszéd tartalmát és célját. Kiváló szónokokat sorolhatunk fel Cicerótól napjainkig, akik mesterei voltak a művészi bevezetésnek.

A beszéd gerince a tárgyalás, ahol részletesen kifejtjük témánkat. Ennek lényeges pontja az érvelés, a bizonyítás és a cáfolás. Az idézetek és az adatok a beszéd alapgondolatát szolgálják. Kerüljük a tárgyhoz nem tartozó epizódokat. Főösleges a sok ismétlés. Ez unalmassá teheti az előadást. Ügyelnünk kell arra, hogy a hallgatóság érdeklődését egy pillanatra se veszítsük el.

Igen lényeges a jó befejezés. A befejezés keretében összefoglaljuk az elmondottakat. Itt domborodik ki a beszéd érzelmi-indulati eleme. A hallgatóság az utolsó mondatok élményanyagát viszi magával.

Ha a beszédnek szép a nyelvezete, logikus a felépítése, ha jó az előadás, akkor nem marad el a kívánt eredmény. De ahhoz, hogy igazi sikere legyen, nagy mesterségbeli tudásra van szükségünk. Mindenekelőtt a rátermettség az egyik legnagyobb követelmény. A rátermettség nagy segítséget nyújt az előadónak. Tehetség, tudás, gyakorlat a jó szónoklat előfeltétele. A tehetséget örököljük, de ezt az adottságot fejlesztenünk kell. Igazi tehetség nagyon kevés van, de szorgalommal, sok-sok gyakorlással közepes adottságokkal rendelkezők is komoly sikereket érhetnek el. Demoszténész közismert példáját említhetjük, aki emberfeletti szorgalommal, szívóssággal képezte magát kitűnő szónokká. Sok-sok kiejtési, nyelvi, vagy gátlásos lélektani hátrányt küszöbölhetünk ki a rendszeres gyakorlással, a kitartó szorgalommal. Babits Mihály mindezt megerősíti: „Beszélni és gondolkodni egyszerre tanulsz, folyton és lassan. De amihez egész középiskolai pályádon, állandó gyakorlással szoktatnak, annak a pálya derekán, a negyedik és ötödik évben kell némileg tudatossá válnia benned, hogy azon túl magad is szoktathasd magadat.“ A hangsúly a „folyton és lassan“ szavakon van.

Szakembereink közül sokan azt tartják, hogy a rendszeres tanulás, a kitartó szorgalom, az állandó gyakorlás lényegesebb egy kétesértékű tehetségénél. Minden szónok beszéde megkezdésekor felelősséget érez. Érti a szó veszélyét vagy hatalmát. Széleskörű műveltséggel kell rendelkeznie a jó szónoknak. Minden beszéd előtt össze kell állítani, meg kell szerkeszteni a mondanivalót. A leírt beszédet pedig hangosan kell gyakorolni.

A beszédnek érthetőnek és világosnak kell lennie. Használjunk ismert kifejezéseket, szavakat. Kerüljük az idegen fogalmazást; úgy beszéljünk, hogy vele ne sértsük meg nyelvünk szabályait. Legyen a beszéd egyszerű, közérthető. Kerüljük a mesterkélt, bonyolult körmondásokat. Sokan abban a tudatban élnek, hogy az agyoncirkalmazott körmondatok a nagyműveltségű ember látszatát keltik. Fogalmazzunk tömören, választékosan, ügyelve a jó hangzásra, a beszéd dallamosságára. Csak saját anyanyelvünk szépségét, jó hangzását, zeneiségét érzékelhetjük tökéletesen. Más anyanyelvű nem ítélheti meg egy idegen nyelv valódi szépségét. Beszédünkben lehetőleg a rövid és hosszú mondatok ritmikusan váltsák egymást. Kodály Zoltán szót emelt beszédkulturánk elsatnyulása ellen. Aki a beszéd ellen vét, az az anyanyelv ellen vét. Anyanyelvünket becsülnünk kell. „Amely nemzet nem becsüli anyanyelvét, az önmagának készíti saját sírhalmát“ írja egyik neves író.

Minden beszédnek úgy kell hatnia, mintha a gondolat a közlés pillanatában születne. Az élő beszéd közvetlenebb, ahol sokszor rövidítünk, máskor szavakat ismétlünk, kötőszavakat iktatunk be. Tehát valahogy úgy kellene fogalmaznunk, hogy a leírt szöveg minél jobban egyezzen a mi természetes beszédünkkel.

Sokszor még a legjobb előadót is cserben hagyja emlékezete. Ezért ha írókat, költőket, államférfiakat idézünk, tanácsos a szöveg leírása. Szónokainknak gazdag szókincssel kell rendelkezniük. Ennek elnyerésére nagyon sokat kell olvasniuk. De azoknak is bővíteniük kell a szókészletüket, akik eleve több társadalmi életet élnek, előadásokat tartanak, felszólalnak, vitatkoznak. Ha nem gyakorolunk, nem olvasunk az idő múlásával beszédünk elhalványul, egysíkúvá, unalmassá válik. Érdekes, hogy bárkiről ítéletet mondhatunk egy-egy felszólalása alapján. Elég

néhány mondatot elmondania ahhoz, hogy megállapíthassuk az illető műveltségét, egyéniségét, még az a néhány mondat is hűen tükrözi tevékenységét, olvasottságát.

Tisztában kellene lennünk egyéni adottságainkkal. De rendszerint nem ismerjük kellőképpen önmagunkat. Szinte mindenki helyesnek, gazdagnak tartja saját beszédkultúráját. Alig akad olyan ember, aki elfogadná a bírálatot, a javító szándékot. Beszédkészségünk jó részét örököljük, de ezt befolyásolja a környezet, az egyén vérmérséklete. Beszédkultúránk kialakulása már a gyermekkorban megkezdődik. Ezért ideális volna, ha a kisgyermekes környezetében mindenki szépen, tisztán beszélne. A gyermekkorban beidegzett hibák a felnőtt korban már alig javíthatók. Beszédhibáink ellenőrzését, javítását magnetofonnal vagy szakemberek irányításával végezhetjük.

Mondanunk kell néhány szót a beszéd előadójáról. Többféle szónokot ismerünk. Van értelmileg, érzemileg telített, van felszínes, közlékeny típus. Lényeges a szónok közérzete az előadás pillanatában; személyiségének vállalása. „Az előadó szembetalálja magát egy figyelő tömeggel, fűrkésző szempárok tekintenek rá, s talán már az első percben kutatják az előadóban az embert, a személyiséget. Ez rendszerint — főleg kezdő szónokot — zavarba hoz, emiatt túljátsza szerepét, azaz szerepet játszik, holott „csak“ önmagát kellene adnia. Úgy kellene beszélnie, mintha megszokott baráti körben mondaná el gondolatait, állandó önbírálattal kellene leráznia magáról minden „ágaskodó magatartást“. A legnagyobb horderejű beszédet is csak azon a fokon szabad elmondanunk, amilyent a téma kíván, az alkalom megenged és amilyen természetes-séggel beszélni szoktunk“ (Fischer Sándor).

Már felkészüléskor ismerni kell a szónoknak a hallgatóság összetételét. Más előadási stílust igényel az ifjú és mást az idősebb generáció; mást a szellemileg felkészült vagy a felkészületlen hallgatóság. Minden szónoknak nagy gondot okoz hallgatóságának értelmi-szellemi színvonalának egyenlőtlensége. Ilyen esetben az előadás, a beszéd legyen élvezetes, képszerű, és mondjon sok újat. Jó, ha tudjuk azt is, hogy hallgatóságunknak milyen ismeretei vannak az előadandó témáról.

Néhány fontos beszédtechnikai problémát is vázolnunk kell. Sokan vannak, akik nem beszélnek helyesen, hangzási, kiejtési hibákat követnek el. Saját beszédünket állandó gyakorlással javíthatjuk. Beszédtechnikai fogyatékoságaink nagy részét kiküszöbölhetjük még felnőtt korban is. Persze tanácsosabb és eredményesebb, ha az ilyen irányú munkát minél korábban, minél fiatalabb korban kezdjük.

A jó előadás alapfeltétele a helyes légzés. Ez egy természetes, önkéntelen folyamat az ember életében. Szinte minden beszédhiba a rossz légzésre vezethető vissza. Mindenfajta beszéd jó légzéstechnikát igényel. A szónok a tüdőben lévő levegőkészlettel beszél, de ez a készlet sohasem fogyhat el. Az elhasznált levegőt mindig újabb belélegzéssel kell pótolnunk. A ki- és belélegzés nem szakíthatja meg a beszédet. Minden szünetet újabb és újabb belélegzésre használjunk. Sok esetben a kezdők nem tartanak kellő szünetet, gyakran elakad a lélegzetük, kifáradnak. Nagyon fontos a szónok testtartása is. Görbe testtartással hamar kifárad az ember, annál jobb a lélegzés, minél egyenesebben ül vagy áll. A beszéd megkezdése előtt alaplevegőt veszünk. Beszédtechnikus szakembereink (Hevesi S., Nagy A., Fischer S.) szerint: erős mélylégzéssel a

mellkas alsó részét a hasüregtől elválasztó rekeszizom lefelé tágulásával kb. 3 liter levegőt tudunk beszívni, s ez elegendő még a leghosszabb értelmi egység elmondására is. A „privát“ ember napi társalgásakor fél liter levegőt szív be egyszerre. Az előadó közben pótlevegőt szív. Ez kb. egy liter. Mindennapi életünkben légzőizmaink rendszerint „ellustulnak“, működésük sokszor nem felel meg a szónoki követelményeknek. Aki a beszédtevékenység bármelyik hivatásos formáját választja, annak sok légzéstechnikai gyakorlatot kell végeznie. Gyakorlati tapasztalat: „a dilettáns beszélő“ meghallgatja a fejtegetéseket, a tanácsokat, általában elfogadja az érveket, de nem gyakorol. Pedig a beszéd hibáinak nagy része légzéshibából származik.

Minden előadó számára szükséges a hangképzés. De sajnos sokszor még a „hivatásos beszélők“ sem képzettek a beszéd művészetében. Az előadónak mindent hanggal kell kifejeznie, s ebből következik, hogy jó hanggal kell rendelkeznie. Ismerünk szép és jó hangot, csúnya és rossz hangot, beszélünk érces és fahangról, sőt még arany, ezüst és bársony hangról is; Jó ajánló levél a szép hang, ez egy isteni adomány, de ez még nem elégséges a művészi tolmácsolásra. Ezt a hangot modulációra is alkalmassá kell tennünk, összhangban a lélek érzékenységgel, fogékonyságával. Ha teljesen magunkévá tesszük, átéljük a mondandókat, akkor ez a hangban is jelentkezik. Csak a nagy művészek tudnak rossz hanggal is kiválót alkotni.

Hogyan beszéljünk? Milyen legyen a természetes hang? Beszéljünk középhangosan, sem túl mélyen, sem túl magasan. A középfekvésű hang nem fárasztó sem a hallgatóra, sem az előadóra. Hibás az a nézet, amikor a gyermekeket arra ösztökélik, hogy minél magasabb hangon beszéljenek. Tanító, tanár is rendszerint igen hangosan beszél, abban a hitben, hogy így érthetőbbé válik, és jobban figyelnek rá. A színésznövendéknek is azt mondják: „beszélj hangosabban“, ahelyett, hogy érthető, tagolt beszédre nevelnék. Minden előadónak gazdálkodnia kell a hangjával. Különböző érzéseket, gondolatokat más-más hangon mondunk el, de ez lehetőleg ne szószínezés, szömegjátás legyen. Bizonyos hangokat legjobban az életben figyelhetünk meg. A fájdalomnak, az örömnélkülözhető hangjai vannak. Jó szónokaink ezt érzik, s hangmodulációval ezt érzékeltetik is a hallgatósággal. Hibás az éneklő, a kántáló szónoklat. Ez ellenkezik a természetes beszéddel. Minden jó szónok csak saját lelkivilágával azonos lelkivilágba tudja igazán beleélni magát. Az emberi hang szépségével a holt betűk nem versenyezhetnek.

Minden előadó kiejtésében árnyalati különbség van. Hangjáról, kiejtéséről bárkit felismerhetünk. Nincs két ember, aki teljesen egyformán beszélne anyanyelvét. Ezt a jelenséget egészségesnek tartjuk, hisz a különféle kiejtés zeneileg gazdagítja a nyelvet. Tekintettel arra, hogy a magyar nyelvben a beszédhangok, a szótagok, szóvégek tisztán jelennek meg, ezért minden hangzót tisztán, jellegének megfelelően kell megszólaltatnunk.

Idegen szavakat lehetőleg ne használjunk, de ez sokszor elkerülhetetlen. Vannak olyan idegen eredetű szavak, amelyek már meghonosodtak a magyar nyelvben. Ezeket a szavakat magyarosan írjuk és ejtjük. Pl. telefon, sport, bicikli, televízió, technika, garázs, biológia, delegáció, export stb. Némelyiknek van magyar megfelelő szava is pl. kerékpár, élettan, küldöttség, kivitel stb., de az idegen változatot ugyan úgy hasz-

náljuk, mint a magyar megfelelőjét. Ha az idegen földrajzi neveknek van magyar megfelelőjük, akkor azokat használjuk pl. Varsó, Párizs, Lipcse. Idegen neveket nem az eredeti nyelv törvényei szerint ejtünk. A hangsúly jórészt itt is az első szótagra kerül. Vita tárgyát képezi a tájnyelv helyessége. Szakvélemény szerint a tájszólás egészséges terméke nyelvfejlődésünknek. Bárki bátran beszélheti tájnyelvét, saját nyelvjárási területén. De az, aki nagyobb közösséghez szól, annak jobb ha kiejtése köznyelvi.

A jó előadónak tisztában kell lennie a magyar nyelvi-hangsúly kérdéseivel is. Minden mondatnak a hangsúly a lelke. A magyar nyelvben minden szónak az első szótagja hangsúlyos. Mindig a hangsúlyos szó kerüljön a mondat elejére. Bármelyik szóval kezdetünk mondatot, de az első szó legyen mindig a leghangsúlyosabb. Úgyelnünk kell arra, hogy mit hangsúlyozunk, aki mindent hangsúlyoz, az semmit se hangsúlyoz. Nyelvünkben a lényegét kifejező szó a hangsúlyos. Hangsúlyos továbbá minden kérdő névmás, a tagadó és tiltó szók is. Személyneveknél a családi név a főhangsúlyos, az utónév a mellékhangsúlyos. Összetett szavaink előtagjai a hangsúlyosak. Hangsúlyos a jelző is, de sokszor a jelzett szó is. Nem hangsúlyos a névelő. Lényeges a mondat ereszkedő jellege. A hangsúly a szövegnek fényt és árnyékot ad.

A beszédet át kell élnünk. A jó szónok tűzbe hozza, magával ragadja a hallgatóságot. A régiek azt tartották: „hogya meg akarsz rikatni valakit, magadnak is kell sírnod“, „nagy művész csak az lehet, akiben a szív és az értelem párosul“.

Tudni kell a beszéd modulációiról, a hangmagasságról, hangerőről, hangszínről is. Nincs olyan beszéd, melyet egyforma hangerővel mondanánk el. Az ilyen előadás a figyelmet is csökkentheti. A hangszín a pillanatnyi lelkiállapot alapján is változik. A hallgatóságot csak az állandó váltások-változások tudják lekötni. Az egyhangú szónoklás csökkenti a figyelmet. Nem a hangos beszéd, hanem a hangerő állandó változása kelti fel az érdeklődést. „Mondjon mindig újat“ a hangerő is. Általában a fontosabb részeket mondjuk hangosabban, de itt is válthatunk halkabb hangvételre. Mindenkinek, aki nyilvános szereplésre vállalkozik, ismernie kell hangjának teljesítő képességét, hangerejét. Szinte elviselhetetlen, amikor a szónok kifulladás, túlzott erőlködéstől, kiabálástól, s hangja rekedtesen hörgővé változik. Úgyelnünk kell a hangmagasság zenei hullámzására, dallamosságára. (Megpróbálhatunk egy közép magas hangon elmondott mondat után következő beszédreszt halkabban, vagy magasabb hangon elmondani. A hangszín állandó változása a mondanivaló érzelmi aláfestését szolgálja. Beszédünk gyorsasága egyéni vérmérsékletünktől függ; ez velünk született tulajdonság. Rendszerint a beszéd témája szabja meg a ritmust, a szünetek tartását. Elbeszélést nem hajszolunk, de a drámai hangvételű szöveg tempója felgyorsul. Ha valamit ki akarunk emelni, lelassítva hangsúlyozzunk, ha pedig kevésbé fontos gondolatokat vázolunk, gyorsítjuk a ritmust. Szünetet is csak ott tarthatunk, ahol ezt a beszéd megengedi; ezt érzi a jó szónok. Legyen a szünetnek is mondanivalója. Tartsunk akkor is pillanatnyi szünetet, ha valamit különösebben szeretnénk kihangsúlyozni.

Végezetül a beszéd sikerét, vagy sikertelenségét okozó lényeges jelenségről, a lámpalázzról sem feledkezhetünk meg. Köztudott, hogy minden szereplés lámpalázzal jár. Kiváló előadó művészek, nagy szónokok

életében fordult már elő olyan eset, amikor a lámpaláz megbénította, sikertelenségre kárhoztatta szereplésüket. De kétfajta lámpaláz van. Egyik az úgynevezett tréma vagy drukk. Ez a jótékony „láz“, amely nélkül nincs igazi művészi alkotás. Ettől forróbb lesz a hang, tüzezebb a tekintet, ez segíti elő az életszervek fokozottabb működését. Még akkor is jelentkezik, ha nem nagy közönség előtt, hanem csupán íróasztalunkon írunk valami olyat, amely nagyon közel áll a szívünkhöz. A lámpaláz másik formája a „rém“, melyet akár a halálfélelemhez is hasonlíthatunk. Ez a félelem erős szívdobogást, nehéz légzést, remegést okozó görcsös jelenség, amely bénítja memoriánk józan működését, koncentráció-készségünket. Ez a lámpaláz az életünkért való remegés, a torkunkat, mellünket elszorító, szívünket torkunkba kergető érzés tönkre teheti nyilvános szereplésünket. Ezzel a jelenséggel már sokat foglalkoztak és vizsgálták a lámpaláz okait. Megállapítást nyert, hogy szinte mindenki lámpaláz. Keletkezésének egyik oka az, hogy nem készülünk fel kellőképpen, félünk a sikertelenségtől. Ebből következik az, hogy alaposan fel kell készülnünk, jó előre. Kezdő szónok tanulja meg hangos olvasással a beszédét és különösen beszéde bevezetőjét; az első 8—10 mondatot szó szerint tudja. Ez alatt az idő alatt megnyugszik és lámpaláza alkotó, jótékony „trémává“ alakul át. Úrrá kell lennünk a félelmen, és el kell hitetnünk magunkkal, hogy nincs miért félni. Nyilvános szereplés megkezdése előtt ajánlatos a mély légzés, 5—10 perces egyre gyorsuló séta karlendítésekkel. Meg kell teremtenünk a belső nyugalmat.

Szép és nehéz hivatás a beszéd elkészítése és előadása és erre méltóvá kell tennünk magunkat. Azt mondja a közmondás: a jó pap holtig tanul, és ebből logikusan következik, hogy a jó előadó — az olvasás mellett —, mindennap gyakorol, képezi hangját, erősíti orgánumát, ezt az Istentől kapott csodálatos hangszert.

Dr. KOVÁCS LAJOS

„MEGTANÍTLAK TÉGED AZ ÚTRA, AMELYEN JÁRJ.“*

Zsolt 32,8

A mai napon a magyarországi testvéregyház kettős ünnepet ül. Egyfelől rendes közgyűlésre gyűltek össze az Egyházi Főtanács egyházi és világi tagjai ebben az új ruhába öltöztetett, bensőséges áhítatot árasztó templomban. Ez az esemény egymagában is az egyház nagy ünnepét jelenti, amikor a közletről és távolról megjelentek több esztendő munkájának eredményeit számba veszik, és a legközelebbi feladatokat meghatározzák. Másfelől a mai nap fényét és ünnepi hangulatát nagymértékben emeli az a tény, hogy istentiszteletünkön kegyelettel emlékezünk egyházunk költő-püspökére, Kriza Jánosra.

Születése 100-ik, valamint halálának ugyancsak 100-ik évfordulóján, 1911-ben, illetve 1975-ben egyházunk ünnepi érzések között méltatta kiemelkedő tevékenységét. Ma pedig, születése 175-ik és püspökké választása 125-ik évfordulóján idézzük nemes alakját és egyházunk életében több vonatkozásban új korszakot jelentő áldásos missziói munkáját.

Meggyőződésem szerint emlékezésünk méltóvá válik azáltal, ha főbb vonalaiban ismertetjük azt a nagyon szépen megírt, gondolatokban gazdag és Kriza János egész valláserkölcsi életprogramját világosan kifejezésre juttató, mind a mai napig időszerű egyházi beszédet, amelyet ő mint a kolozsvári gyülekezet lelkésze mondott el, és amely az immár 92. évfolyamába lépő Keresztény Magvető első számában, 1861-ben jelent meg „A vándorlás tanulságos képe“ címen.

A beszéd egy, mestersége tökéletesítéséért vándorló ifjú útjának végigkísérésén keresztül mutatja be az ember rövidre szabott földi vándorlásának célját és értelmét.

A vándorló ifjú első kelleke, mellyel rendelkeznie kell, az útravaló, az elengedhetetlen földi javakról való gondoskodás, becsületes, szorgalmas, rendszeres munka és kötelességteljesítés által.

Második kellék az öltözet. Nem csupán az úti, mindennapi ruha, hanem a lelki ruha is újra meg újra beszennyeződik. Igyekezni kell azért mind a munkaruhát, mind a lelki ruhát gyakran tisztítanunk, a vi-

* Elmondta a Magyarországi Unitárius Egyház Pestlőrincen tartott főtanácsai ülésén 1986. október 19-én.

lágosság fiaihoz méltó lelki ruhát hordanunk, erkölcsileg időről időre újjászületnünk.

A vándorló ifjúnak harmadik, elmaradhatatlan, szükséges kelléke a vándorkönyv, a Biblia, amelyben megírva találjuk azt, hogy honnan jöttünk és hová megyünk; hogy porból lettünk és újra porrá kell válnunk, hogy Isten képére vagyunk teremtve; hogy hivatásunk kettős: orcánk veritékével kell kenyerünket ennünk és tökéletességre kell törekednünk; hogy a két legnagyobb jézusi parancsolat, az Isten- és emberszeretet gyakorlásában kell istenfiakká, jézustanítványokká magasztasolnunk, hogy az örökélet áldott világához eljuthassunk.

Végül a vándornak botra is szüksége van, amire támaszkodjék, vagy ha vele utat kell törnie. Ez a bot a hit. Ennél biztosabb támaszunk nincs. Ha a botot mindkét kezünkkel megragadjuk, életünk könnyűvé válik. A botnak, azaz a hitnek azonban minduntalan tettekben, a szeretet munkálásában kell megnyilatkoznia, virágot hoznia és gyümölcsöt teremnie.

A földi vándorlás időszaka rövid, és nem tudjuk, kihez mikor hangzik a hívó parancs. Ezért tudnunk kell, hogy vándorlásunk célja az, hogy magunkat mesterségünkben, embervoltunkban állandóan képezzük, hogy vándorlásunk végén a próbát kiállhassuk, hogy övéink és közösségünk javára mesterekké válhassunk.

A beszéd központi gondolata, mondanivalójának lényege a jobbá, nemesebbé, igazabbá, magasabbrendűvé válásra, a tökéletesedésre való szüntelen törekvés, hogy az előnkbe tűzött célhoz mind közelebb juthassunk, egyszerűen: hogy megtanuljuk az utat, amelyen járnunk kell, hogy azt eredményesen megfutva, Isten színe előtt bármikor nyugodt lelkiismerettel megállhassunk.

Kriza János szavaival szólva, mi mind vándorok vagyunk a földi életben, „véges, de a végtelent sejtő és remélő lények“.

Ünneplő gyülekezeti, kedves atyámfiai, testvéreim! Minden istentiszteletünk számadástételre jelentkezés, számotadás az örök jézusi tantárgyokról, a jóság, békesség, igazságosság, elnézés, megbocsátás, szeretet evangéliumi parancsolataiból. Időről időre számot kell adnunk arról, hogy az emberhez méltó, magasrendű, Istennek tetsző élet legszükségesebb kellékeinek birtokosai vagyunk-e. Van-e megfelelő munkaruhánk és lelki öltözetünk? Irányítja-e életünket, törekvéseinket és cselekedeteinket a legfőbb vándorkönyv, a tudományos kutatás legújabb eredményeire támaszkodó Biblia? Visz-e minket a vándorláshoz szükséges bot, a meg-ingathatatlan, diadalmas egyistenhit életutunkon biztosan előre? Van-e helyünk, szerepünk és mondanivalónk a szemünk előtt kialakuló új életben?

Mi ebben az áhítatos órában mély, tiszta alázattal megköszönjük Istenünknek, hogy atyai gondoskodásával mind a mai napig velünk volt, és segített abban, hogy egyházunk magasztos hivatását, a gyakori akadályok és megpróbáltatások között is, hűségesen teljesítette.

De az egyházi múlt áldott alapjain állva, a jövő felé kell tekintelnünk. E szószerű fenségéből és magasságából szent hivatástudattal és felelősségérzettel hirdetjük, hogy a mi életprogramunk, mely az evangélium örömeit és a múlt példaadásán épül fel, évszázadokon át ez volt, ma és holnap is csak ez lehet: minden igazán haladó gondolat és eszme hirdetőivé, támogatóivá és cselekvőivé válni; lelki arcunkkal azok

felé fordulni, akik az egyetemes, nemzeti és felekezeti megkülönböztetések felett álló, magasrendű életet, példaadásukkal, általános emberi magatartásukkal és naponkénti cselekedeteikkel megvalósítani igyekeztek. Tiszta meggyőződéssel, lángoló lélekkel hisszük és hirdetjük, hogy az unitárius vallásnak, mely minden időben az állandó fejlődésnek, soha meg nem szűnő szellemi és lelki újjászületésének hirdetője és hordozója volt, amelynek hívei az egyszerű, tiszta istenhit és józan ész szemüvegén keresztül tekintenek a világba, és az élet tényleges adottságainak figyelembevételével igyekeztek a múltban, és még fokozottabb mértékben igyekeznek a jövőben építeni az eszményi életet, van ma és lesz ezután is időszzerűsége és méltó helye az áldottabb, békésebb, boldogabb jövőt hirdető, munkáló új társadalmi rendben is, ha egyházunk irányítói, felelős vezetői és egyszerű, de öntudatos hívei mindig, minden körülmények között maradéktalanul meg fogják tartani a jézusi hit- és erkölcsstan legfőbb parancsolatait, és azoknak szellemében igyekeznek mindennapi életüket evangéliumi lelkülettel élni.

Mi, ez az emlékező és lélekben újjászületni vágyó gyülekezet, azzal a feltétlen bizonyossággal folytatjuk földi vándorlásunkat, hogy gondviselő Istenünk simogató, megtartó, éltető áldásával velünk lesz ezutáni életünkben is. Ebben az áhítatos órában újból elkötelezzük magunkat az evangélium szerinti életre, hogy családjaink, egyházaink, népünk, szocialista köztársaságaink és a nagy emberi közösség előmenetelét szolgálja. Hitet teszünk amellett, hogy a mindig időszzerű jézusi örömmüzenet megingathatatlan alapján állva, egyházalapítónk, Dávid Ferenc és az ő nyomdokain járó Kriza János és múltunk sok más hozzá hasonló egyházi és világi szellemi világítólámpásának útmutatásai szerint élve, a körülöttünk és bennünk fokozatosan formálódó új világ minden nemes célkitűzését egész lelkünkkel támogatva; lelki ruhánkat újra meg újra megtisztítva; a vándorkönyvet, a Bibliát áhítatos lélekkel olvasva, abból lelki és szellemi erőt merítve; vándorbotunkra hitünkre, öntudatos lélekkel támaszkodva, szűkebb családunkkal, hittestvéreinkkel és minden felebarátunkkal a szeretet és békeesség szellemében munkálkodva, egymást segítve és támogatva, ezután is igyekezni fogunk a nagy célhoz, a tökéletességhez, az Istenországba eszményi világához közelebb jutni, hogy bármikor is érkezzék hozzánk a hívó, számonkérő, végső szó, minket vígyázza, készenlétben találjon.

Isten áldása legyen emlékezésünkön, e szent hajlékon és minden, az ő dicsőségét, nagyságát és mindenhatóságát hirdető templomon, hogy azoknak szent falai vasárnapról vasárnapra és minden adandó alkalommal töretlenül, diadalmasan sugározzák a jézusi evangéliumot minden becsülettel dolgozó és áhítatos lélekkel imádkozó hívó ember felé. Isten áldása nyugodjék meg mindazokon, akik a mai napon e hajlékban imádkoztak, és a jövőben imádkozni fognak. Áldása áradjon ki az egyház vezetőire és minden tagjára.

Ez a hajlék pedig továbbra is, még hosszú ideig hirdesse Isten dicsőségét és az ember, a testvér, a felebarát feltétlen szeretetszolgálatát. Ámen.

ISTEN ÚTJÁN

Ezs 2,3

Minden újév reggelén az élet végtelen útjának újabb határvonalát lépjük át. Mögöttünk marad a megtett út, az elmúlt esztendő. Milyen is volt? Egy pillanatra hajtsuk le fejünket és emlékezzünk; oh ne arra, hogy szűk volt-e a marka, amikor örömeinket mérte vagy túl bő kézzel osztogatott-e bánatot és szenvedést? Most csak arra gondoljunk, hogy mi hogyan jártuk az elmúlt év sokszor göröngyös, máskor felfelé ívelő, majd szeszélyesen szétágazó útjait. Volt-e célunk, szilárd eszményünk, ami vezetett és volt-e erónk hitünk, kitartásunk megvalósítani álmainkat, véghez vinni terveinket?

Újév reggelén fontos e számbavétel, mert ez határozza meg elindulásunkat. Vár az új út, az új esztendő! Kémeleljük a ködbe vesző horizontot, próbáljuk fellebbenteni az idő titokzatos fátylát és bepillantani a hónapok, hetek, napok mélységeibe. Mit hoznak, mit tartogatnak számunkra? Merre és hová vezet az út?

Idő és élet örök vándora, ember, testvérem! Újévi tanácstalanságokban, amikor még túlságosan élők a múlt emlékei, amikor még bizonytalanok az első lépések, s lehet, hogy egy kicsit még mámoros a hangulatod, engedd, hogy megfogjam a kezéd és vezesselek. Ne félj, nem az én gyenge kezem nyújtom támaszul feléd, és nem a múltó szó erejével hívlek. Oda vezetlek, ahonnan biztos az elindulásunk, ahol nincs múlt és jövő, ahová összefutnak mind az életutak: az élet örök kútfejéhez, a mi teremtő és megtartó Istenünkhöz. Amikor megfogom a kezéd, szeretném ha ezt éreznéd meg s átforrósodna ettől a lelked: készen vagyok. Hívlek hát és vezetlek a próféta szavával, a mi áldott Istenünk üzenetével: „Jertek menjünk fel az Úr hegyére, Jákob Istenének házához, hogy megtanítsa minket az ő utaira, és mi járjunk az ő ösvényein.“

Ismered-e a magaslat varázsát, a hegyről való kilátás gyönyörűségét? Amikor fent vagyunk a hegyen, nemcsak a friss, ózondus levegő üdítő hatását érezzük vagy gyönyörködünk a verőfényes napsütésben s a kitégült látóhatár szépségeiben, hanem látjuk a völgyben fehéren kígyózó utakat is. Követni tudjuk futásukat: merre, hová vezetnek. De mennyivel más ez a hegy, ahová hívlek: az Úr hegyére. Itt nemcsak pillanatnyi örömök várnak rád, de beragyogja életünket az isteni szeretet napsütése, s lehet-e nagyobb áldása életünknek, mint belélegezni az Isten iránti bizalom és hit tiszta levegőjét. És milyen fenséges itt a kilátás, nem takarja el semmi a messihi horizontot: még a bánat felhője vagy a kétségek köde sem tudja elrejtteni előlünk Isten atyai arcát. Ezen a hegyen nem csak látunk völgyet, távoli csúcsokat és kanyargó utakat, hanem kitekintésünk hármass világnézetbe torkollik bele: egy pillanatra megértjük mi a múlt, megérezzük mi a jövő s bizalommal elfogadjuk a két óriás között tovaszaladó életutat, a jelent.

Vándorként járunk életutunkon, porába írjuk sorsunkat, álmainkat. De újév reggelén, amikor itt állunk Isten hegyén, tekintetünk egyszerre

három dimenzióba villan szét, s búcsúzó, csodálkozó és reménykedő szemünk előtt összehajlik a múlt, a jelen és a jövő.

Indulásra készen állunk és hátratekintünk, mögöttünk kígyózik a múlt hatalmas országútja. Visszanézésünkben ezer emlék születik újra, események zajlanak s az öröm és bánat, siker és balszerencse változó pillanatai szoros szálakkal kötik gúzsba búcsúzó tekintetünket. Kérdések tódulnak ajkunkra: mi van mögöttem? Honnan indultam el? Volt-e egyáltalán kezdet és lesz-e valamikor vég? Mit jelent számunkra a múlt, a megtett életút, az eltemetett őszentendő? Sokan azt hiszik, hogy a múlt, amit elhagytunk, mögöttünk van. Ez téves nézet, ami sok baj forrása lehet. A múltnak ugyanis az a tulajdonsága, hogy nem lehet szabadulni tőle. Szakadatlanul velünk jön, mint láthatatlan és biztos útítárs.

Amikor hátra nézel, testvérem, vigyázz, hogy lelkedet meg ne babonázzák, szívedet rabul ne ejtsék akaratomat le ne igázzák a múlt eseményei. Emelkedj föléjük. Most ne gondold másra, csak arra, aki adta számodra a múltat, a tovatűnő évet s mindazt, ami benne kedves és áldott volt, Isten jusson eszedbe, akiben „élünk, mozgunk és vagyunk“. És szoltáros szívvel énekel: „A Sionnak hegyén Ūristen, tied a dicséret“, s tedd hozzá csendesen: a köszönet és hálaadás.

Am okos emberként a múltból vidd magaddal örök értékeinket, amelyek évezredek óta szilárdnak mutatkoznak, és amelyek laza idői burkából egy réteget ismét tovasodort a múló idő. Ragaszkodj ezekhez rendületlenül, mindahhoz, ami magasabbra emel, ami emberré tesz, széppé, jóvá és élni érdemessé teszi az életet. Nézz hátra, de ne azért, hogy rabul ejtsen és fogva tartson a múlt, hanem hogy erőt meríts, hogy lendületet nyerj, hogy mindaz a gazdag hagyomány, amelyben elődeink áldozata ötvöződött a mi álmainkkal, forrása lehessen a hitnek és reménységnek. Mert vár az új út, vár a jövő.

A jövődő arcát senki nem látta. A jövődő egyedül az embernek adott ajándék, de olyan ajándék, amelyet sohasem kap meg és soha sem lát meg. Meg kell halnia a jövődőnek, múlttá kell válnia, hogy legyen. És mégis a jövődő gondolata az, ami állandóan alakít és táplál. Senki sem él a tegnápért, mindenki a holnapért fárad és küzd. Azért van élet, mert van jövődő, s ez annyira egyszerű és alapvető igazság, hogy a megfordítottja is áll: azért van jövődőnk, mert van élet. A holnap a reménység, amely az életet táplálja. Csak lehetőség a holnap, csak gondolat, csak álom a jövődő, de belőle születik a világ. Semmi sincs elveszve, aminek holnapja van, mindene van annak, aki reggelt várhat!

Isten hegyén álló testvérem! Amikor bontakozik lassan a jövődő képe, a szerteszét futó utak között keresd meg azt, amelyik a tied, amelyik számodra az egyedüli lehetőség. Nézz előre és kérd a gondviselő Istent, tanítson meg az ő utaira. Vigyázz, amikor elindulsz, ne vágyakozz az elérhetetlen messzeségbe, vágyaid távolába, hanem keresd azt a célt, ami betölti életedet és boldoggá tehet. Vess számot önmagaddal, mérd fel erőidet és úgy indulj útnak. A cél és erő az emberi boldogság két tényezője. Hiába tűzöd magad elé a legszebb és legnemesebb célt is, ha nincs hozzá erőd, hogy elérd és megvalósítsd. De hiába rendelkezhetsz nagyszerű testi és lelki erőkkal, tehetséggel, ha nincs célod, amelynek szolgálatában felhasználhatnád erőidet.

Itt az Ūr hegyén, az Isten házában, választ nyerhetsz minden kérdésedre, amikor a mi unitárius hitünk arra tanít, hogy a cél, a szeretet

és az erő a hit. Kétkedni, habozni, halogatni annyi, mint a jövőt elszalasztani. Járj hitben szeretetért. Akkor birtokoddá lesz az erő és a cél. Nézz a dolgok mögé, az örökkévalóság világába és bízzál az örökkévaló igazságban, jóságban és bölcsességben, amely mindent összegyűjt, ami erőtlennek látszik és legyőz mindent, ami alantas és rossz.

Aki a múltba néz, hátra tekint, aki a jövőt vizsgálja, előre néz. De egyben felfelé is. Az élet örök vándorának ez a legszebb és legáldottabb pillanata, hogy felfelé nézhet. Mert megérzi egy olyan valakinek a létét, aki mindenhatóság és örök szeretet; aki Ura az időnek és a törtéetésnek, s aki mindezt nekünk adta az élet egyetlen, csodálatos lehetőségében. A múlt felett már nincs hatalmunk, a jövő még nem a miénk, de miénk a pillanat, a nagy lehetőség, amely a múltat és jövőt elválasztja és összeköti. Nagy, felséges, kiváltságos örökség a jelen, amelyen át hozzánk hajol Isten, aki nagyobb, mint a múlt, és nagyobb, mint a jövő, mert mind a kettőt magába foglalja. Aki Istent csak a múltban látja vagy akihez csak a jövőből szól igazán sohasem bírhatja. Isten az örök jelenvalóság és ő ebből a véghetetlen jelenvalóságból adott egy részt az embereknek: a pillanatot, azért, hogy ebben találkozzék vele. A távoli Isten legyen közelvaló, legyen az élet ereje, birtoka és ajándéka.

Íme, mögöttünk a múlt, amelyből tanultunk és gazdagodtunk, és előttünk a jövő: a cél, a lehetőség, az eszmény és erő. De velünk a jelen, benne élünk. És az új úton vagy az eddigi folytatásán nem mind egy hogy miként. Új emberre van szükség. Szüksége szeretteid kis körének, a családnak, de a közös sorsot és hivatást élőknek, embertársaidnak is. Egyéneknek és közösségeknek egyaránt, egyházadnak és hazádnak, az egész föld szebb és békésebb holnapjának, Isten szent ügyének a világban.

Öltözd fel az új embert: aki ismeri Isten útjait és ösvényeit járja, aki mindig bizalommal tekint előre és felfelé néz. Mert hozhat bármit számunkra a jövő: örömet, sikert, egészséget vagy bánatot, kudarcot, fájdalmakat, megoldást csak akkor találunk, ha Istenre figyelünk, ha hozzá emeljük tekintetünket és a földi élet szűkös, önző mértéke helyett az élet örök horizontjához mérjük eredményeinket és megtorpanásainkat, életünket és halálunkat. És akkor nem fogunk soha megszégyenülni és megtántorodni.

A jól ismert történet szerint, első tengeri útja során a kapitány megszólította a kis hajósínast. Fiú, tudsz-e jól mászni? Igen, válaszolta büszkén a fiúcska, otthon az erdőben a legmagasabb fákat másztam meg. De amikor az árboc tetején volt és a hajó ide-oda ingott, szédülni kezdett, reszketett és félt, hogy lezuhan. A kapitány azonban a fiú minden mozdulatát figyelte, és amikor rémült, kétségbeesett arcát látta, felkiáltott: Fiú, felfelé nézz, csak felfelé nézz!

Induljunk hát, mert vár az új út vagy a folytatás, de mindenképpen a jövő. És nézzünk mindig egyenes derékkal felfelé, hogy megtanulhassuk milyen az Isten útja.

Isten útja az igazság — töltsd be minden erőddel.

Isten útja a megbocsátás — te is gyakorold.

Isten útja a jóság — lehet-e más mindennapi kenyered?

Isten útja a béke — légy hirdetője és munkálója annak.

Isten útja a szeretet — tedd általa szebbé és gazdagabbá az életet
Isten útja a jövőndő — lépj rá bizakodva, bátran, boldogan, és megnyered az életet, a boldog új esztendő! Amen.

BENCZÉDI FERENC

JÁKÓB KÚTJÁNÁL

Jn 4,19—24

A fejezet, melyből kiválasztottam beszédem alap gondolatát, „Jézus beszélgetése a szamaritánus nővel“ címet viseli. Renan francia szabad-
elvű teológus ezt a találkozást, kiemelve a beszélgetésből Jézus szavait „Eljön az óra . . . amikor az igazi imádói lélekben és igazságban imádják az Atyát“, így értékeli: „Első ízben mondotta ki a szót, melyre vallását alapozta. Tiszta istentiszteletet teremtett, melyet minden magasztos lélek gyakorol az idők végezetéig . . . Jézus szava villanás volt egy sötét éjszakában; tizennyolc évszázadra volt szükség, amíg az emberiség szeme (csak nagyon kis töredéke) hozzászokott. De a villanásból világos nappal lesz, és ha az emberiség áthalad a tévedések körén, ehhez a szóhoz fog visszatérni, mint hitének és reményének halhatatlan kifejezéséhez.“

Vizsgáljuk meg ezt az evangéliumi történetet, annak háttérét és mondanivalóját, mely az elragadtatás idézett sorait iratta le a Jézus életét kutató teológussal.

Jézus korában minden hithű, hagyományaihoz ragaszkodó zsidó, ha tehette, messze elkerülte Szamaria tartományát, csak hogy ne kelljen találkoznia az általa tisztátalannak tartott és megvetett szamaritánusokkal. Honnan származott ez a megvetés? Amikor a zsidókat a babiloni fogságba hurcolták, Szamariában sokan otthon maradtak. A fogság sokáig tartott, és a hazatérő zsidók nem tudták megbocsátani, hogy az otthonmaradott szamaritánusok a megszállókkal keveredtek, összeházasodtak. Amikor a fogságból visszatért zsidóknak a szamaritánusok felajánlották segítségüket a templom újjáépítéséhez, ezt visszautasították. Ettől kezdve századokon át a pogányoknál rosszabbaknak tartották a szamariabelieket annak ellenére, hogy fajtestvérek voltak.

Jézus azonban nem osztotta népe előítéletét. Isten- és emberszeretetet élő lelkében nincsenek elválasztó falak; ő nem gyűlöli őket, nem kerüli ki tartományukat, amikor Judeából Galileába tart. Ez történt most is amikor Szikem város széléhez érkezik és ott megpihen. Tanítványai bemennek a városba, hogy élelmet szerezzenek. A déli napsütésben Jákób kútjához vízért jövő szamariai asszonyt Jézus megszólítja, aki ezen meglepődik. Megdöbbenésének kettős oka volt: először is abban a korban férfi nem szólított meg idegen nőt; másodsor, a férfi, aki megszólította őt zsidó, ruhájáról ítélve rabbi, tanítómester. Beszélgetni kezdenek, s az asszony ráébred, hogy akivel beszélget, az több mint rabbi, valami erő és szeretet sugárzik ki szavaiból, egész lényéből, melynek összehatása nyomán kibuggyan ajkán a felismerés: „Uram, látom, hogy próféta vagy“. És a felismerés után jön a kérdés: Ha próféta vagy, mondd

meg, hol kell imádni az Istent, a Garazim hegyen-e, vagy a jeruzsálemi templomban? A szamariabeliek ugyanis külön templomot építettek maguknak a Garazim hegyén, mert a jeruzsálemi templomba őket nem engedték be.

És itt következik Jézus részéről a válaszfalakat ledöntő emberszeretet után, a második nagy lépés, az értelmet és lelket megvilágosító hitvallása: „Higgy nekem asszony, hogy eljön az óra, amikor nem is ezen a hegyen, nem is Jeruzsálemben imádjátok az Atyát... , amikor igazi imádói lélekben és igazságban imádják az Atyát... mert „Az Isten lélek“. Egy szűklátókörű, az embert felebarátjától elválasztó, sőt egymással szembeállító kérdésre, Jézus egy mindeneket összefogó, lelket megnyugtató választ ad. Nem arra válaszol, hogy hol kell imádni az Istent, hanem arra mutat rá, hogy hogyan kell imádni Őt, aki Lélek.

Mintha csak azt mondaná, hogy az élethez, ahhoz, hogy élni tudjunk, nemcsak egészséges biológiai környezetre van szükségünk, de tiszta érzésekre és gondolatokra is. Megmutatja azt a napsütötte csúcsot, az Isten- és emberszeretet magaslatát, mely felé életünk völgyeiből és szakadékaiból magunkat kiragadva, életünket irányítanunk kell. Ahol megtelik tudónk friss, éltető levegővel, lelkünk pedig éltető Lélekkel. Azzal a Lélekkel, aki sugárzó valóság és örök szeretet.

Jézus ott a Jákób kútjánál látni és lélegezni tanítja az asszonyt: lásd meg és lélegezd be az Istent, aki Lélek. Mert nem elég csak meglátni, de be is kell lélegezni ahhoz, hogy éltetőnk legyen. Az élet egyik legszükségesebb funkciója a lélegzés, e nélkül nincs élet. Az emberek nagy része naponta hosszú órákat tölt rossz levegőjű szobákban, munkatermekben, hogy aztán idő előtt elkoptatott egészségét a legkülönbélebb gyógyszerekkel próbálja helyrehozni. Pedig birtokában van a legjobb orvosság, az éltető friss levegő. Nemcsak testünknek, de lelkünknek is ahhoz, hogy erős, ép, ellenálló legyen, szüksége van a lelket tápláló, éltető levegőre. A lélek éltetője, frissen tartója az istenhit. Az a belső látás és megézés, hogy nem vagyunk egyedül, benne élünk a mindent betöltő Lélekben, kinek jósága, gondviselése és szeretete úgy öleli körül életünket s élteti azt, mint testünket a levegő. Ha ez a „látás“ hiányzik életünkéből, ha ezt a hitet nem tudjuk magunkba szívni, légszomjtól zihál életünk, s mi fuldokolva kiáltunk nem egyszer: „levegőt!“

A Bibliában sok helyen olvashatjuk, hogy Isten szól, beszél. Szólt a teremtés hajnalán: „Legyen világosság!“; Ábrahámhoz: „Ne nyújtsd ki kezedet“; Jákóbbhoz: „Én veled vagyok, hogy megőrizzelek téged“; Mózeshez: „Most azért menj! Én leszek a te száddal“; „Mondá az Úr, szólott az Úr, szólj Uram,“ ilyen és ehhez hasonló kifejezésekkel tele van az Ószövetség. Hogy értsük ezt, hogy Isten szólott? Úgy, hogy a régi ember Istent megtestesítette, emberi tulajdonságokkal ruházta fel. A Lélek-Isten hitet először Jézus hirdette és fogalmazta meg Jákób kútjánál. A lélek szava Isten szava bennünk. „Istenhordozók vagyunk“, mondotta Balázs Ferenc mézskői unitárius lelkész, mert Istenben élünk, mozgunk és vagyunk. Vallotta „a Lélek-Isten hívője ránéz a virágzó ágra, a szívét melegség önti el. Abban a kicsiny bimbóban valami megmozdult, meghasadt: az élet kinyílt. Azokat az üde szirmokat ugyanaz az erő és lélek hatja át, mint a tiszta szívű embert. Boldog az az ember és termékeny az az élet, amelyik belemerül az isteni élet sodrába. Az ilyen ember nem

érzi magát egyedül ebben a világban, testvérré teszi őt a benne munkáló isteni lélek mindennel“.

Ezt a mindent betöltő isteni lelket érezte meg és hirdette Jézus ott a Jákób kútjánál, s fogalmazta meg imádásának módját: „lélekben és igazságban“. Ez a benne munkáló isteni lélek indította el az emberszolgálat nehéz útján, s boldog volt, hogy megtalálta ezt az utat. Ezt a Lelket érezte mindig, ez munkálkodott benne szüntelen, s boldog volt még a magány nehéz óráiban is, mert vallotta: „nem vagyok egyedül, mert az Atya velem van“. És a gyermeki bizalom hangján suttozta még a keresztfán is: „a te kezembe teszem le az én lelkemet“.

Ezt a Lélek-Istent csak lélekben és igazságban imádkozhatjuk, találhatjuk meg. Nincs a Garazim hegyén, sem Jeruzsálem fényes templomában; dogmák és szertartások külsőségeiben eltűnik. De ott van mindenütt a világban; „olyan nagy, hogy betölti a nagy mindenséget és mégis elfér az emberi szívben“.

Jézus a Lélek-Isten hitének e tiszta levegőjét kínálta, s annak belélegzésére szólította fel a samariai asszonyt. Hitte, hogy az emberformálás isteni erejének belülről, a lélekből kell indulnia. A hit levegője, amit magunkba szívünk, amellyel megtöltekezünk erősíti és tisztítja lelkünket, gondolatainkat és egymáshoz való kötődésünket, kapcsolatunkat. Ez a Lélek az, amely megtanít türelemre, alázatira és egymás terhének hordozására.

A lélegzés be- és kilélegzésből áll, s ha bármelyik a kettő közül leáll oda az élet. A léleknek munkája is e kettősségen alapul: a megtöltekezésen és a továbbadáson. Ez történt Jákób kútjánál is. Az asszony megismerte Jézusban a prófétát, belélegezte tanítását, a válaszfalak lerontó felebaráti szeretetről, lelkeket az örök Lélekben egyesítő hitről és azt tovább adta; boldogan szaladt, hogy hírül adja embertársainak azt.

Még egy dologra hívja fel figyelmünket Jézus, melyet így fogalmazott meg: „eljön az óra és az most van“. Az itt és most parancsa hangzik felénk. Istennek, aki Lélek, lélekben és igazságban való imádása nemcsak jövőbeli feladat és nem is a múlté, hanem a most-nak, a jelen-nek a parancsszava. Az egykor Jákób kútjánál elhangzott tanítás tehát hozzánk is szól. Tegyük vallomást róla mindennapi életünkkel, hitünk és jócselekedeteink által. Így válik életté és éltetővé az a tanítás, amely csaknem kétezer esztendővel ezelőtt „mint villanás egy sötét éjszakában“ világította meg a lelkeket. Ámen.

REZI ELEK

„KÖZELEDJETEK AZ ISTENHEZ“

Jak 4,8/a

A ma emberének egyik jellegzetes tulajdonsága, hogy keresi, kutatja a dolgok, a történések okát, értelmét és célját. Igyekszik közelebb kerülni az élet mindennemű kérdéseinek megoldásához, mintegy felhí-

vásként halljuk mindenfelé: közel kerülni a dolgok lényegéhez. A „közelkerülés“ igényli a teljesebb ismeretet, amely azonban nem csupán értelmi művelet, de érzelmi és akarati tevékenység, valamint a hit ügye is. Igénybe veszi a teljes, az egész embert.

Ez a közeledés a vallás világában is érvényes, sőt a vallásos lélek szükségszerű követelménye, úgy ahogy a Jakab levélben olvassuk: „Közeledjete az Istenhez és közeledni fog hozzátok“.

A vallás Isten és ember közti szeretet-vízony, amelyben magától értetődően benne foglaltatik a világ és embertárs iránti szeretet is. A szeretet ebben a viszonyban nem érzelmi állapot, hanem érték állásfoglalás tárgya mellett olyan „energiaforrás, amelyből maga az élet táplálkozik, hogy jobb legyen“ (William Thorton). E szeretetviszony mikénti megélése az igaz és őszinte vallásosság próbaköve. Erre a megélésre adnak buzdítást, derűlátó bátorítást az apostol szavai.

A „közeledjete“ kifejezés a tér és idő dimenziójában jelenti a távolságok minél teljesebb leküzdését. Az értékek világában pedig azoknak minél teljesebb megismerését és elfogadását, azaz magunkévá tételét. A vallásos ember számára a közeledésben nem annyira a tér és idő fogalmai jelentősek, hanem sokkal inkább az értékek.

A közeledés függ attól, hogy mi a célja, mihez akarunk minél teljesebben elérni, úgy, hogy az életünk részévé váljék. A vallás világában a közeledés célja adott, és ez nem más mint Isten. Isten számunkra nem egy elvont, személytelen, hanem személyes valóság, szerető Atya. „A mindenség Atyja, de ugyanakkor az én Atyám is“, „aki az egyetemesről való gondoskodása során az egyesekről sem feledkezik meg“, azaz közeledik hozzánk szüntelen. Életünkben való jelenléte megnyugvással, a Jézus tanította boldogsággal, reménnyel tölt be. Ehhez a szerető Atyához mi nem félelemmel, rettegéssel, hanem bizakodó érzéssel közeledünk. Milyen jóleső érzés tudni, hogy életünkben van szerető támaszunk, vigasztaló erősségünk, többre hivatottságunk érzésének szüntelen bátorítója.

A felolvasott bibliai versnek Isten felé való közeledésünkre nézve több lényeges mondanivalója van:

— Az Istenhez való közeledés az ember ügye és feladata. Ahhoz, hogy Isten közeledjen hozzánk, az első lépéseket nekünk kell megtennünk.

— A közeledés folytonos — felszólító módban van —, ennek megélésében sem pillanatnyi örömeink, sem pillanatnyi reménytelenségeink nem tarthatnak vissza.

— Istenhez való közeledésünk a felelősség vállalását is jelenti. Nem élhetünk akárhogy, kötelességünk felelősen élni. A felelősség nem mas, mint önmagunk szembesítése cselekedeteink várható következményeivel, de végső soron a nem cselekvés is döntés, és ezért is felelőséggel tartozunk. Isten felé való közeledésünk felelőssége senkire sem hárítható át, a közeledés valóságát helyettünk senki és semmi nem végezheti el.

— A közeledés nem gyakorlása még nem jelenti Isten elutasítását, de fokozhatja a távolságot, amely az ember elidegenedéséhez, bezárkózottságához, közömbösségéhez vezethet. Napjaink vallásos életének egyik nagy problémája éppen az Istenhez való közeledés nem rendszeres gyakorlásában rejlik. A hozzá való közeledés leszűkült az alkalmosság-

re, jóllehet a vallásosság egész életünk velejárója. A vallásosság nem lehet árnyéka életünknek, amely hol előttünk, hol mögöttünk, hol mellettünk bukkan fel, hanem lelki életünk napsugara, s e napsugár forrása maga az Isten. Találó logikai okfejtés: „Nem azért hiszem, hogy van Nap, mert látom felkelni és lenyugodni, hanem azért, mert mindent általa láthatok“. Így van ez Istennel, a szerető Atyával is.

— A közeledés nyomán rá kell jönnünk, hogy annak értéke nem a rendkívüli eseményekben, csodákban keresendő, hanem abban az értelmi felismerésben, érzelmi megragadásban, akaratil megnyilvánulásban és hitbeli meggyőződésben, hogy ő a mi gondviselő Atyánk.

Istenhez való közeledésünkre érvényes az, amit az apostol az Isten iránti szeretetre nézve fogalmazott meg: „...aki nem szereti a maga atyjafiát, akit lát, hogyan szeretheti Istent, akit nem lát?“ (1Jn 4,20). Az Istenhez való közeledésünk tehát maga után vonja embertársaink felé való közeledésünket. Erre a közeledésre napjainkban is szükség van. Ma is érvényes a költő megnyilatkozása:

„Óh, jaj barátság, óh jaj szerelem, / Óh, jaj az út lélektől-lélelig, / Küldözzük a szem csüggedt sugarát, / S köztünk a roppant jeges úr lakik“ (Tóth Árpád).

Az egymás iránti közömbösség, a saját problémáink központba emelése, az egymástól való elidegenedés leküzdésére hivatott a vallásos lélek. Nem a technika, a tudomány vívmányai idegenítették el egymástól, nem is a nagyvárosok tömegjelenségei, hanem az embertársi közeledés elhanyagolása. Legyen hitetek az emberben! Az embernek társas mivoltát nem tömeglénységként kell megélnie, hanem az egymásért való felelősség vállalásában.

„Közeledjete az Istenhez és közeledni fog hozzátok...“ Hogyan? fogalmazódik meg bennünk az elmondottak után a kérdés. E kérdésre mindenki lelki szükséglete szerint tudja megadni a választ. De tisztában kell lennünk azzal, hogy az Atyához való közeledés gyakorlására még nem elég az elhatározás, szükséges ennek tette való váltása. Meggyőződésünk, hogy az Isten közelsége csak aktivitásunk függvényében valósulhat meg.

Áldott alkalmak vannak a közeledés megélésének, a szeretetviszony minél erősebbé tételének, melyek közül kettőre szeretném irányítani a figyelmet: az imádságra és a jó cselekvésre.

Az imádság az Istenhez való közeledés egyik legteljesebb útja. Sajnos napjainkban ez is sokszor leszűkül az alkalmosságokra, a rendszeresség helyett. Imánkban Istenhez közeledünk és ő válaszol, így közeledik hozzánk. Higgyetek az ima erejében, de ne felejtsetek, nem az imádság változtatja meg a dolgokat, hanem az imádság által megváltozott ember.

A jó cselekvése, amely Isten akaratával összhangban áll, az élet „sója“. E nélkül Istenhez való közeledésünk formalizmussá, képmutatássá válhatik. A jó cselekvésének tág lehetőségeiben éppen úgy benne van anyánk kenyérszögő mozdulatának gyakorlása, mint Isten szeretete. Nem elég csak az, hogy nem cselekszünk rosszat, nekünk kötelességünk tenni, cselekedni mindazt a jót, amit csak tenni tudunk.

Bízatok és közeledjete az Istenhez és akkor megérezitek, hogy ő is közeledni fog hozzátok. Amen.

ÁBRAHÁM ALKUDOZÁSA

1Móz 18, 20—23

Ha a véték, a bűn felhalmozódására, elburjánzására, a másként már kifejezhetetlen erkölcsi romlottság és feslettség feletti felháborodásunk levezetésére hasonlatot keresünk, ma is az Öszövecséghez fordulunk: „Szodoma és Gomorra“ nevét emlegetjük. E valamikori, a mitikus vagy történelmi múltban virágzó két város lakosainak az erkölce annyira megromlott, „bűne“ oly „égrekiáltó“ volt, hogy Isten — a Szentírás leírása szerint — kénköves és tüzes esővel törölte el őket a föld színéről. Nem célo, hogy Szodoma és Gomorra pusztulásának valóságosságát vagy képzeletbeliségét vitassam: a bibliai leírás jelképisége mindenképpen kiváló alkalmat szolgáltat arra, hogy felidézzük Ábrahám, a zsidó nép ős-atyjának alakját és az ő Istennel való alkudozását.

Ábrahám tiszta és igaz ember, Szodoma és Gomorra szomszédságában él. Amikor Isten és követői leszállnak a földre, hogy a két bűnös város sorsáról döntsenek, Ábrahámot is felkeresik, tőle kérnek szállást. Megtiszteltetése, az őt ért kitüntetés ellenére Ábrahám vitába száll, alkudozásba kezd Istennel a bűnös városok megmentéséért. Az azokban lakó lehetséges igazakra, ártatlanokra és Isten igazságosságára hivatkozva próbálja kieszközölni számukra a kegyelmet. Isten belemegy az alkudozásba, de Ábrahám kísérlete mégse jár sikerrel: a vétkes városok nem kerülnek el büntetésüket, az általános pusztulás egyetlen túlélője Lót és házanépe.

Ábrahám alkudozásának mégsem ez az egyetlen eredménye és érdeme. Istennel való szembenállása, kétségbeesett életmentő kísérlete, olyan megrendítő élményt nyújt és olyan lelki gazdagodásunkat szolgáló tanulságokat hordoz, mely minden korban figyelmet ébreszthet és érdemel. E tanulságok számbavételéhez hadd tisztázzuk, elevenítsük fel előbb az alkú fogalmát: csak így érezhetjük át és érthetjük meg a két alkudozó fél, Isten és Ábrahám indítékait és érveit.

A régi, vásárokat járó ember életének szerves része volt az alkú, az alkudozás: a szabad árak világában alku nélkül ritkán kötöttett vásár. Az eladót és vásárlót ugyan összekötötte az érdekszövetség, a vásár létrejött, de ennek megkötésében mindkét fél a maga szempontjait próbálta érvényesíteni, a másik meggyőzésének minden eszközét bevetve céljának eléréséhez. Az ügyesebb, az okosabb érvelő rendszerint győzött, bár itt inkább csak erkölcsi győzelemről volt szó: az alku szertartásának betartása fontosabb volt az elérhető előnynél, haszonnál, s a felek kölcsönös megelégedése jeléül a legtöbbször áldomással ért véget. Az alkudozás tehát egy áruba bocsátott érték megszerzéséért vívott küzdelem, a legfelső elérhető ár és a ráfordítandó legalsó ellenérték határai között. Általában nem túl komoly, inkább játék: a vásár komolyságának, feszültségének feloldása.

Ábrahám és Isten alkudozása eltér a mindennapitól. Itt halálosan komoly a tét: a két bűnös város megmenekülése avagy pusztulása forog kockán, sokezer emberi élet s ez visszatükröződik beszélgetésük feszültségében is.

A legmeglepőbb az egészben az, hogy Isten belemegy az alkudozásba, hajlandó meghallgatni Ábrahám érveit és fontolóra is veszi azokat: az alkudozás folyamán sokáig enged, másodrendű szerepet játszik. Ha két ember állana szembe egymással, ezt még elfogadhatnánk, de Isten részéről meglepő: úgy tudjuk, úgy érezzük, hogy Istennel nem lehet alkudozni, akarata törvény, döntése tökéletes, megmásíthatatlan. Senki kedvéért nem változtathat azon, amit kimondott, különben istenségét kérdőjeleztetné meg. Ábrahám alkuba bocsátkozása érthetőbb, természetesebb, de azért nem kevésbé meglepő. Hallatlan vakmerőség, bátorság kellett ahhoz, hogy ő, a parány figyelmeztetni merje Istent az ő istenvoltára, lehetséges tévedésére, döntése esetleges elhamarkodottságára. Emberfeletti elszántsággal, mély alázattal irányítja az alkudozást annak végső kimeneteléig, amikor be kell látnia ügyének kilátástalanságával együtt Isten jóságát és bölcsességét is. Szépen teszi ezt is: némán, minden további tiltakozás, fölösleges szószaporítás nélkül veszi tudomásul alulmaradását. Isten igazságossága legyőzte az ő emberi szeretetének együttérzését, s ő meghajlik a döntés előtt.

Isten és Ábrahám alkudozása a mindennapok szellemi párlatának tekinthető. A történettől most már elvonatkoztatva, a tét az emberi élet, az az érték, amelyet mindenáron meg kell menteni a pusztulástól. Ebben Isten is, Ábrahám is egyetért; Ábrahám csak a beszélgetőtárs szerepét tölti be abban a hangos vívódásban, győtrődésben, amelyet Isten önmagával vív. Az alku igazi lényege az, hogy Isten nehezen dönti el, igazságosságának vagy szeretetének szavára hallgasson-e? Mértéke szerint büntesse-e a rosszat, vagy tovább tűrje azt? Isten fájdalmas döntésre jut: szeretetét köti igazságossága s neki határozottan kell cselekednie, csak gyökeresen írthatja ki az eluralkodott rosszat. Nála az élet értékének alsó határa az igazságosság, a felső a szeretet. Az igazság szinte számszerűleg megfogalmazható, kifejezhető, szeretete végtelen és mégsem törölheti el, semmisítheti meg az előbbit. Isten önmagával való tusa-kodásának, Ábrahámmal való alkudozásának az a tanulsága, hogy az igazságnak érvényesülnie kell. Ábrahám szavára Isten már-már kész megtagadni önmagát az emberért, aki miatt és akiben vereséget szenved és győzedelmeskedik egyidőben: Lót és házanépe megmenekül, Szodoma és Gomorra elpusztul. Istennek önmagával való küzdelmében mindvégig hű társa az ajkát előbb szóra nyitó, majd némaságba burkolózó, oly rokonszenves, olyan szeretetreméltó embertársunk, Ábrahám.

Érvényesek lehetnek-e reánk nézve e történet tanulságai? Bár az alkudozás mindennapos, külső, vásáros formája eltűnőben van életünk-ből, válaszunk csak igenlő lehet. A lelki, szellemi világban az értékek közötti mérlegelés, választás, csere örökké tartó folyamat. Az értékvilág épp olyan változatos, színes kavargásban vesz körül minket, mint egy régi vásáros forgatag; mindnyájan értékek áruba bocsátói és lehetséges vevői vagyunk. Az értékvilágban nincsenek szabott árak, a szabadság szelleme lengi be, a kereslet és kínálat törvénye uralja. Könnyen célját tévesztheti benne az a felelőtlen alkudozó, aki szem elől téveszti az Isten által mégis megszabott alsó- és felső értékhatárokat: szabadságunk csak ezeken belül érvényesülhet és bontakozhat ki. Mindenért, amit meg akarunk szerezni, fizetnünk kell s a lelki „adok-veszek“ halálosan komoly játék.

Van olyan ember, aki kivonja magát e vásári forgatagból. Nem ad

és nem kér: nem alkuszik. Úgy érzi, ezzel megsértené az értékek örökévaló világát és beszennyezné önmagát. Lehet, hogy lángeszű, gránit erkölcsű ember, akire felnézünk, akit csodálunk, mégsem lehet a példaképünk. Inkább sajnálatraméltóbb: óhatatlanul a vásár szélére sodródik, kiközösítődik, elveszti kapcsolatát az étellel és megtagadva a szolgálatot, elpusztul. Istennel száll szembe az ilyen ember, aki a talentumokkal való hű sáfárokodás evangéliumi parancsát megtagadja.

Az Istennek tetsző magatartás mintáját szintén a jézusi példázat tárja elénk a rábízott kincset kamatoztató, az Istenországa igazgyöngyét fáradhatatlanul kereső szolga alakjában.

Végül van olyan ember is, akinek nem az alkudozás célja, eredménye a fontos, hanem maga a vásár, az alkudozás, nem az értékek, hanem saját személye. Életeleme az idegfelesztő, izgalmas játék; a soronkövetkező áldomás becsvágyának és hiúságának nélkülözhetetlen mámorát jelenti. Ez az ember is kikopik lassan a komoly „vásárosok“ köréből: kincseivel együtt becsületét, hitelét is elveszti. Személyében Ézsau tér vissza újra és újra, az örökségét tál lencséért elvesztegető.

Ábrahám Istennel való alkudozását önmagunkra vonatkoztatva első sorban azt kell megvizsgálnunk, melyik táborba tartozunk? Életparancsmegtagadók, szolgálattelvő hű sáfárok vagy felelőtlen alkudozók vagyunk-e?

Másodsorban döntenünk kell: ha Isten hajlandó alkuba bocsátkozni velünk, nem térhetünk ki akarata elől s a ránkbízott értékekkel az ő törvénye szerint kell gazdálkodnunk. Az igazság és szeretet határmezsgyéi között kötelességünk megtalálni az élet megtartásának minden lehetőségét és járható útját, Isten megtagadása és emberségünk elárulása nélkül. Az életet alku tárgyává tette Isten, sáfárokodnunk kell vele, de csak e két értékhatár között. Az igazság könyörtelen ítélete és a szeretet vak élet-igenlése egyaránt embertelen. Istenben e két értékhatár találkozik, metszi egymást, s az igazi, ábrahámi emberség csak e metszéspontban születhetik meg bennünk.

A szeretet megalázkodása, perlekedő tiltakozása és az igazság néma beismerése az életért: ez a mi ábrahámi örökségünk. Tanuljuk meg tőle: élni és alkudozni egyet jelent, meg kell állnunk helyünket Isten és ember előtt. Hogy végül életre vagy halálra ítél-e az igazság és a szeretet, az végső soron Isten döntésén múlik, de mindaddig, míg munkatársai, alkudozó Ábrahámjai lehetünk, rajtunk is. Igazakon és vétkesekén, rajtad és rajtam: az utolsó esély Ábrahámján. Ámen.

BIBLIAI FOGALMAK

AGGODALOM — FÉLELEM

- Lk 12,25 Aggodalmaskodásával ki tudná közületek akár egy arasznyival is megnyújtani életkorát?
- 1Pét 5,7 Minden gondotokat hagyjátok óreá, mert neki gondja van reátok.

- Zsolt 55,23 Vesd az Űrra terhedet, és ő gondot visel rád! Nem engedi sohasem, hogy ingadozzon az igaz.
- Mt 6,33 Keressétek először az ő országát és igazságát, és ezek is mind megadatnak nektek.
- Mt 8,26 Mit féltetek, kishitűek?
- Zsolt 56,4—5 Ha félek is, benned bízom! Istenben bízom, nem félek, ember mit árthat nekem?!
- 1Móz 26,24 Ne félj, mert én veled vagyok, megáldalak téged!
- Zsid 13,6 Ezért bizakodva mondjuk: Velem van az Űr, nem félek.
- Zsolt 23,4 Ha a halál árnyéka völgyében járok is, nem félek semmi bajtól mert te velem vagy.
- Ézs 54,4 Ne félj, mert nem vallasz szégyent.
- Mt 14,27 Bízatok, én vagyok, ne féljetek.
- Mk 5,36 Ne félj, csak higgy!
- Jn 14,27 Békességet hagyok nektek: az én békességemet... Ne nyugtalankodjék a ti szívetek, ne is csüggedjen.
- Lk 2,11 Ne féljetek, mert íme hirdetek nektek nagy örömet.
- 2Tim 1,7 Mert nem a csüggedés lelkét adta nekünk az Isten, hanem az erő, a szeretet és a józanság lelkét.

ISTENFÉLELME

- Zsolt 19,10 Az Űr féleleme tiszta, megmarad mindörökké.
- 5Móz 8,6 Tartsd meg tehát Istenednek, az Űrnak a parancsolatait, az ő utain járj, és őt féljed!
- Józs 24,14 Most azért az Urat féljétek, és őt szolgáljátok tökéletesen és igazán.
- Zsolt 112,1 Boldog ember az, aki az Urat féli, sok örömet talál parancsolataiban.
- Zsolt 31,20 Milyen nagy a te jóságod, amelyet a téged félőknek tartogatsz.
- Péld 19,23 Az Űr félelme életet jelent: az ember elégedetten alszik, nem éri veszedelem.
- Jer 32,39 Egy szívet és egy utat adok nekik, hogy engem féljenek mindenkor, és jó dolguk legyen nekik is, meg utódaiknak is.

GONDVISELÉS

- Zsolt, 8,4—5 Ha látom az eget, kezed alkotását, a holdat és a csillagokat, amelyeket ráhelyeztél, micsoda a halandó — mondom —, hogy törödsz vele, és az emberfia, hogy gondod van rá?
- Neh 9,6 Uram, te vagy egyedül!... Te adsz életet mindnyájunknak.
- ApCsel 17,25 Ő ad mindenkinek életet, leheletet és mindent.
- Mt 10,30 Nektok pedig még a hajatok szálai is mind számon vannak tartva.
- Jób 10,12 Élettel és szeretettel ajándékoztál meg, és gondviselésed őrizte lelkemet.

- Zsolt 23,1 Az Úr az én pásztorom, nem szűkölködöm.
 1Móz 48,15 Az Isten, aki pásztorom, amióta csak vagyok mind a mai napig.
 Ézs 49,1 Születésemtől fogva emlékezetbe tartja nevem.
 5Móz 8,2 Emlékezz vissza az egész útra, amelyen vezetett Istened.
 Zsolt 145,14 Támogat az Úr minden elesettet, és fölegyenesít minden görnyedezőt.
 Zsolt 146,9 Az Úr őrzi a jövevényeket, támogatja az árvát és az özvegyet.
 Róm 8,28 Akik az Istent szeretik, azoknak minden javokra szolgál.
 1Móz 22,14 Az Úr hegyén a gondviselés.

ESZMÉK, GONDOLATOK

Legnehezebb legyőzni önmagunkat, de ez a legértékesebb győzelem. (Arisztotelész).

*

Mások hibáinak és gyarlóságainak elviseléséhez türelemre törekedjél; mert tebened is elég sok van, amit másnak kell eltűrnie. (Kempis Tamás).

*

Aki másokat ismer, okos. Aki magát ismeri bölcs. Aki másokat legyőz, erős. Aki önmagát legyőzi hős. (Lao-tse).

*

Isten bennünk lakozó erejét valóban akkor tapasztaljuk, ha Istennek fiai vagyunk. Isten az ő lelkéből adott nekünk, azáltal visel gondot reánk és irányít. Ez az ő bennünk való lakozása, ez a mi megszentelésünk és szívünknek hit által való megtisztítása, hogy az ő templomává épülhessünk. (Dávid Ferenc).

*

Számítsd a szerencsétlenek közé azt a napot, sőt órát, amikor semmi újat nem tanultál. (Comenius).

*

Csak háromféle ember van: az egyik, aki megtalálta az Istent és neki szolgál, a másik, aki keresi, de még nem találta meg, és a harmadik, aki úgy él, hogy nem keresi és nem is találta meg. (Pascal)

*

Cselekedjél mindig úgy, hogy tartsd tiszteltben az erkölcsi személyiséget önmagadban is, meg másokban is, s legyen az mindig akaratom célja és sohasem eszköze (Kant).

*

Hiszek Istenben, hiszek az emberben, hiszek a szellem hatalmában. Hiszem, hogy szent kötelességünk bátorítani magunkat és másokat, s megtartoztatni nyelvünket minden boldogtalan szótól Isten világa ellen, mert senkinek sincs joga panaszkodni arra a világmindenségre, amelyet Isten jónak teremtett és ezernyi ember jónak igyekezett megtartani. (Keller Helen).

*

Nagy ember az, aki olyan, amilyennek a természet alkotta, és sohasem emlékeztet másokra. (Emerson).

*

A kegyesség nem öncél, hanem csupán eszköz, amelynek révén elérjük a legtisztább belső békét s a legnagyobb kultúrát. (Goethe).

*

A hit az élet ereje: az ember, ha egyszer él, akkor valamiben hisz. Ha nem hinné, hogy valamiért élnie kell, akkor nem élne. (Tolsztoj).

*

Természetesnek éreztem, hogy segítenünk kell elviselni a világra nehezedő fájdalom terhét. Mindnyájunknak megadatott megszüntetni valami keveset a szenvedésekből. (Schweitzer Albert).

*

En amennyiben keresztény vagyok, szabad vagyok. Az én vallásom egyetlen láncot sem rak reám. Semmi határozott korlátot nem szab lelkem elé, amelyen túl semmit sem lehet tudni. Úgy szól Istenről, mint az egyetemes Atyáról, s engem az ő munkáihoz küld tanulás végett. (Channing).

*

Csodaszép az élet, semmi se múlja felül. Légy csonka, beteg, nyomorult bár, mégis öröm szippantani fényt, levegőt, vakon is kéj megtapogatni a nap tüzes arcát. (Dsida Jenő).

*

Csak az jogosult, ami az életet áldottá teszi. (Balázs Ferenc).

*

Aludtam és álmodtam, hogy az élet öröm; felébredtem s láttam, hogy az élet kötelesség; dolgoztam s észrevettem, hogy a kötelesség öröm. (Nietzsche).

*

Mutasd, mutasd meg, hogy tied az erő, bátorság, az ész, hogy a jövő magad vagy, és a jövő nem hal meg soha. (Szilágyi Dombkos).

Egyházi Képviseelő Tanács

március 26-án tartotta I. évnegyedi gyűlését, melynek keretében jelentés hangzott el az előző ülés óta elnököleg elintézett ügyekről; bemutatásra kerültek az állandó bizottságok üléseiről felvett jegyzőkönyvek. E. K. Tanács tudomásul vette az 1986. december 6—7. napjain tartott Főtanács jegyzőkönyvét és intézkedett a főtanácsi határozatok végrehajtásáról. Foglalkozott a lelkész- és énekvezérképzéssel kapcsolatos ügyekkel; jóváhagyta az egyházi központ, a Nyugdíj- és Segélypénztár, az egyházkörök és az egyházközségek 1986. évi zárszámadásait.

E. K. Tanács tudomásul vette, hogy Nagy Albert unitárius festőművész hagyatékából, testvéröccse, Nagy Ernő 15 értékes festményt adományozott egyházunknak. E. K. Tanács elfogadta az adománytevő felteteleit is, mely szerint a képek az egyház tulajdonát képezik, el nem idegeníthetők és a gyűjtemény meg nem osztható; a képek karbantartásáról és megőrzéséről az egyházi központ gondoskodik; a képek kiállításra kikölcsönözhetők. E. K. Tanács az értékes adományért köszönetét nyilvánította.

Lelkészi értekezletek

Az I. évnegyedi lelkeszi értekezleteket március 4—13. napjain tartották meg az egyházkörökben. A közérdekű értekező tárgyat képezte: „A román nép 2500 éves folytonos harca a függetlenségért, szabadságért és haladásért“ című előadás.

A teológiai értekezőt dr. Szabó Árpád teológiai tanár „Az imádság és az imádkozás a Bibliában“ című előadását, és a Missziói Bizottságnak az egyház 1985. évi szolgálatáról szóló jelentését tárgyalta. Az előadásokat részletes megbeszélés követte.

A lelkeszi értekezletek keretében tartott istentiszteleten szószéki szolgálatot végeztek: Fodor György petrozsényi lelkész (Jk 4,17) Kolozsvár-Napocán; Pál Ádám vadadi lelkész (Lk 4,18) Marosvásárhelyen; Kiss Gergely tordátfalvi lelkész (Zsolt 101,6) Székelyudvarhelyen; Albert Lőrinc bölöni lelkész (Mt 11,28—29) Brassóban.

Lelkésznevelés

A *Protestáns Teológiai Intézet*ben az 1986—87. tanév I. félévi vizsgái január 5. és február 5. között voltak.

A *hiterősítő csendes napokat* február 9—10. napjain tartották meg. Az unitárius hallgatók részére előadást és bibliamagyarázatot tartottak: Szász Ferenc brassói segédlelkész „A jézusi evangélium a mai világban“; Török Áron sepsiszentgyörgyi lelkész „A jézusi életeszmeny mint vallás-erkölcsi nevelésünk célja“; Benczédi Ferenc küküllődombi lelkész „A jézusi életeszmeny a gyülekezet életében“. Az intézet összes hallgatói előtt Kovács Attila evangélikus tanár tartott előadást „A zene jelentő-

sege az egyház életében“ címen. A közös záró istentiszteleten Zsigmond József, a Nagyvárad Református Egyházkerület főjegyzője végezte a szószéki szolgálatot.

A hiterősítő csendes napok szeretetvendégséggel értek véget.

Lelkészképesítő vizsgát tett március 25-én Benedek Jakab csokfalvi és Pap László bágyoni gyakorló segédlelkész.

Személyi változások

Pál Ádám haranglábi lelkész, meghívás alapján, február 1-től a vadai egyházközségbe nyert kinevezést.

Székely Gergely, mészközi lelkész, 43 évi szolgálat után, április 1-i hatállyal nyugalomba vonult. 1921. január 21-én született Magyarországon. Teológiai tanulmányait az Unitárius Teológiai Akadémián végezte 1940—1944 években. Lelkészi szolgálatát Kocsordon kezdte; három évig mint rendes lelkész szolgált a verespataki és hét évig a tordaturai egyházközségben, 1956-tól nyugalomba vonulásáig a mészközi egyházközségben működött.

■ *Január 1-én*, az istentisztelet után, dr. Kovács Lajos püspök fogadta a kolozsvári egyházközségek elöljárói és hívei, az egyházi központ tisztviselői, valamint a teológiai tanárok hagyományos köszöntését. A fogadáson dr. Erdő János főjegyző mondott üdvözlő beszédet, melyben értékelte az elmúlt év fontosabb egyházi eseményeit és összefoglalta az új esztendő egyházi célkitűzéseit. Az elhangzott üdvözlő beszédre Püspök afia válaszolt.

■ *Lelkészkibúcsúzó ünnepély*. Székely Gergely lelkész kibúcsúzó ünnepélyét a mészközi egyházközség március 29-én tartotta meg. A kibúcsúzó lelkész Jn 13,34—35 alapján prédikált. Ezt követően Benedek Sándor esperes felolvasta dr. Kovács Lajos püspök levelét, melyben a főpásztor köszönetet mondott Székely Gergely lelkész 43 évi szolgálataért. A kibúcsúzó lelkészt üdvözlötték: Benedek Sándor esperes, Balla József felügyelő gondnok, Lőrinczi Károly aranyosrákosi lelkész, Halmágyi Géza gondnok, Kereki András és Pethő Delinke egyházközségi tagok.

A kibúcsúzó ünnepély szeretetvendégséggel zárult.

■ *Barth Károly kollokvium*. A protestáns Teológiai Intézet január 14—15 napjain kollokvium keretében emlékezett meg Barth Károly teológus születésének 100. évfordulójáról. A kollokviumon előadást tartottak dr. Gálfy Zoltán, dr. Eszenyei Mária, dr. Paul Philippi, dr. Kozma Zsolt, dr. Hermann Pitters, dr. Geréb Zsolt, dr. Hans Klein, Michael Gross és Molnár János. Az előadásokat részletes megbeszélés követte. A kollokvium dr. Péntek Árpád rektor záróbeszédével ért véget.

■ *Dr. Gyarmathy Árpádné Demény Ida*, dr. Gyarmathy Árpád főgondnok hitvese, életének 80. évében, február 4-én Budapesten elhunyt. Hamvait a kolozsvári evangélikus temetőben helyezték örök nyugalomra.

■ *Szabó T. Attila* nyelvtudós, március 3-án életének 82. évében Kolozsvár-Napocán elhunyt. Egész élete alkotó tudományos munkában telt el. Tevékenységével anyanyelvünk, népi hagyományaink és az egyetemes humanizmusnak páratlan értékeit tette közkinccsé. Műveivel, nemzedékek oktatójaként és személyes példájával követendő utat mutat a nyomába lépőknek. Március 7-én a Házsongárdi temetőben helyezték örök nyugalomra.

■ *Az Unitárius Világszövetség* — IARF — Végrehajtó Bizottsága március 10—12. napjain Frankfurtban ülést tartott, melyen a soron következő kongresszus előkészítésével foglalkozott. A gyűlésen egyházunkat dr. Kovács Lajos püspök képviselte.

■ *Az Unitárius Világszövetség* — IARF — március 13—15. napjain teológiai konferenciát rendezett Kopenhágában. A konferencia témája: „A szabadság korlátai“ volt, amelyről előadást tartottak az angol, német, holland, dán tagscsoportok részéről felkért előadók, valamint dr. Kovács Lajos püspök. A konferencia konkluziói: küzdelem a béke megvédéséért; öntudatos részvétel minden olyan mozgalomban, amely a haladást, a fejlődést, a népek és nemzetek békésebb, áldottabb életének megvalósítását szolgálja. A március 15-én tartott istentiszteleten a kopenhágai unitárius gyülekezet Ragner Emilsen svéd afiát lelkésszé avatta. A konferencián egyházunkat dr. Kovács Lajos püspök képviselte, aki a lelkészavató istentiszteleten imát mondott.

■ *Az Unitárius Világszövetség* — IARF — Bad Boll-ban március 13—15. napján teológiai konferenciát tartott, melynek tárgya: „A történeti Jézus és a kozmikus Krisztus.“

■ *Az Amerikai Unitárius Ünneves Universalista Egyház* folyóirata — Unitarian Universalist World — január 1-től The World (A világ) néven jelenik meg gazdag egyházi, teológiai és irodalmi tartalommal.

■ *Az Unitárius Világszövetség* — IARF — a következő 26. kongresszusát július 31—augusztus 7. napjain tartja a San Francisco közelében levő Stanford egyetemen, Palo Alto-ban. A kongresszus témája: „A világ vallásai találkoznak a XXI. századdal“.

■ *Az UNICEF* — ENSZ Gyermekjóléti Alapja — jelentése szerint, a föld minden 100 ezer lakosára 550 katona és csupán 85 orvos jut; évente 14,5 millió gyermek hal meg olyan betegségek következtében, amelyek gyógyíthatók lennének. A fejlődő országokban 800 millió ember él nyomorban, s e családokban hetente 280 ezer gyermek hal meg.

Halottaink

Nemes Dénesné Simon Anna, Nemes Dénes ny. lelkész felesége január 22-én, életének 78. évében Bodokon elhunyt. Január 25-én temették a bodoki temetőbe. A temetési szolgálatot Török Áron sepsiszentgyörgyi lelkész végezte; az egyházkör részéről Albert Attila sepsiköröspataki lelkész és Gál Jenő esperes búcsúztatták.

Özv. Kiss Áronné Benczédi Bakó Margit, Kiss Ákos sepsiszentkirályi és Kiss Gergely tordátfalvi lelkész édesanyja, január 29-én 77 éves korában Sepsiszentkirályon elhunyt. A temetési szolgálatot Török Áron sepsiszentgyörgyi lelkész végezte.

Szabó Józsefné Gergely Mária, dr. Szabó Árpád teológiai tanár édesanyja, február 11-én, életének 82. évében Városhalván elhunyt. Február 13-án temették a városhalvi temetőbe. A temetési szertartást Bíró Barna városhalvi lelkész és Báró József esperes végezték.

Szabó József, dr. Szabó Árpád teológiai tanár édesapja, március 9-én, 85 éves korában Városhalván elhunyt. Március 11-én helyezték örök nyugalomra a városhalvi temetőben. A temetésen a lelkészi szolgálatot Bíró Barna városhalvi lelkész és Báró József esperes végezték.

Emlékük legyen áldott!

Jakab Elek: *Tanulmányok*. Válogatta, a bevezető tanulmányt írta és a jegyzeteket összeállította: Egyed Ákos. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 1986. 263 l. (Téka)

A múlt század második felének két legnagyobb erdélyi magyar történésze Jakab Elek és Kőváry László volt. Olyan tudós historikusok hagyományait vitték tovább, mint a megelőző századból a Bod Péteré és a Benkő Józsefé, illetve a XIX. század első feléből a Kemény Józsefé, Nagyajtaji Kovács Istváné és Mikó Imréné. Csakhogy az eddig felsoroltak kedvtelésből — más irányú elfoglaltságaik mellett — történészkedtek. Jakabbal és Kőváryval önállósul történettudományunk. Ők már ennek és ebből (is) élnek. Pályájukban sok a párhuzamosság, Jakabot Kolozsvár, Kőváryt Erdély történetírójaként tartja számon a köztudat.

Jakab Elek a maroszéki Szentgericén született 1820-ban unitárius kisnemesi családból. Az elemi osztályokat szülőfalujában, az algimnáziumot Székelykeresztúron végezte, s 1837-ben került a kolozsvári Unitárius Kollégiumba, hogy elsajátíthassa a filozófiai és teológiai ismereteket is. Itt barátkozik össze a nála egy évvel idősebb kollegájával, Kőváry Lászlóval, aki a tordai gimnáziumból jött. Ők a reformkori eszmékért lelkesedő ifjúság vezetői, önképzőkört szerveznek, diáklapot szerkesztenek, majd csatlakoznak a náluk idősebb Szentiváni Mihály köréhez, s vállalják a polgári átalakulásért folytatott harcot. 1840-től mindketten beiratkoznak a Református Kollégiumban működő kétéves jogi tanfolyamra, melynek abszolválása után Marosvásárhelyen végzik a szokásos gyakorlati évet. Egyikük sem lép jogi pályára, de útjaik elválnak. Kőváry házitánító, titkár, korrektor, Jakab Elek viszont 1843-ban Nagyszébenbe megy, s a Kincstárnál helyezkedik el. A forradalomig szépen halad a ranglétrán, 1847-ben ügyvédi vizsgát tesz. Közben a kolozsvári indíttatásokat folytatva, alapos felkészítést hasznosítva a Brukenthal Múzeum, a szász nemzeti levéltár és a Kincstár anyagát tanulmányozza, okleveleket másol, valamint reformpárti cikkeket ír az Erdélyi Híradóba és a Nemzeti Társalkodóba. 1846-ban egyik nagy visszhangot keltő cikksorozatában szenvedélyesen szót emelt a románok sorsának javítása mellett.

Az 1848-as forradalom kitörésekor Kolozsvárra sietett, szerkesztői munkát vállalt (akárcsak Kőváry), s megfigyelőként részt vett a balázsfalvi román nemzeti gyűlésen is, melyről *Balázsfalvi események* címmel részletes beszámolót közölt az Erdélyi Híradóban. Augusztus végén felcsapott honvédnek, s a fegyverletételig bátran harcolt. Utóbb nemcsak zászlóalja történetét, személyes élményeit írta meg, hanem egy emlékkötetet is összeállított a szabadságharcról (1880).

A forradalom leverése után Kőváry és ő is fogságba kerül, de aránylag hamar kiszabadulnak, Jakabot már 1850. áprilisában — szebeni ismerőseinek közbenjárására — szabadon engedik, pontosabban szülőfalujába internálják. Négy éven át kis telkén gazdálkodik, sokat olvas és cikkeket ír az „okszerű gazdálkodásról“, a székely nép és falu helyzetéről.

1854. novemberében a kor vezető politikusa, a tehetségét felismerő és értékelő Mikó Imre hívja Kolozsvárra, s titkárául fogadja. Ettől fogva Jakab Elek első kézből értesül minden erdélyi közéleti eseményről, tevékenyen részt vesz Mikó tudománypártolásában és -művelésében. Elég itt az Erdélyi Múzeum Egylet megalapítására, valamint az Erdélyi Történelmi Adatok három kötetének kiadására utalni. Ez utóbbi munka már kifejezetten történelmi feladat. Maga is részt vesz a források felkutatásában, lemásolásában, nemcsak Kolozsvárt, hanem Marosvásárhelyen, Gyulafehérváron és Nagyszebenben is. 1856-ban kötött házassága szintén a történelmi pálya felé sodorta: a főkormányzéki levéltár vezetőjének, az oklevélgyűjtőként számontartott Mike Sándornak lányát veszi el, s 1861-től már ő is — apósa mellett — főkormányzéki lajstromozó, 1867-re pedig igazgató. Példaszerűen elrendezi az Erdély 1690 és 1867 közötti történetére vonatkozó 1 785 000 dokumentumot tartalmazó ritka értékű gyűjteményt, s tanulmányai anyagát is nagyrészt innét meríti.

Az 1850-es évek végétől Jakab Elek részt vett az unitárius egyházi életben. 1866-ban aranykönyvet ajándékozott a helybeli eklézsiának, 1867-ben a státusnak, hogy ezekben a régi és újabb alapítványtevők, támogatók emlékéet megörökíthessék. Beadványt készített a kolozsvári másodpapság betöltésére, hangversenyt szervezett az unitárius leányiskola megsegítésére; a Főtanács megválasztotta az Augusztinovics-hagyaték egyik adminisztrátorául, egy ideig a Képviselő Tanács pénztárnoka volt. Barátjául fogadta Ferencz Józsefet, s rábeszélte a kolozsvári papság elvállalására, majd 1875-ben mindent elkövetett püspökké választása érdekében. Egyházi szempontból talán legjelentősebb a Keresztény Magvető megalapítása és felvirágoztatása körüli tevékenysége. Tanácsokkal és tanulmányokkal segítette a szerkesztőket, s az ő hatására vált nyitottabbá, világiasabbá a folyóirat. Számos unitárius vonatkozású dolgot jelentette itt meg, 1875—1876-ban *Virrasztásaim* címmel 11 közleményben egyháztörténelmi adatokat közölt.

Kolozsvárt Jakab Elek jól szituált polgár volt, aki apósától a Dávid Ferenc utca végétől jobbra, a téren fekvő házat (63 utóbb 33 szám) örökölt szép kerttel. Melléje kelet felé 1872—1873-ban emeletes házat építtetett (32 sz.), ez azonban már túlzott adósságokba sodorta. Mikor 1874-ben a főkormányzéki levéltárat Budapestre szállították, neki is költöznie kellett. Ott soha sem érezte otthon magát. Családját csak 1877-ben vihette maga után. Bár szabadidejében is munkát vállalt — elrendezte az akadémia kéziratárát, rengeteg tanulmányt közölt, melyekért honoráriumot kapott —, anyagi helyzetét haláláig nem tudta rendezni. Ennek egyik fő oka éppen családja volt: gyermekeiktől semmit sem tudott megtagadni. Különösen unitárius és történelmi vonatkozásokban gazdag közel háromezer kötetes kolozsvári könyvtárát részben ajándékként, részben megvételre a székelykeresztúri Unitárius Gimnáziumnak hagyta, s utóbb is állandóan küldött könyveket az intézetnek, és sürgette annak mielőbbi kiépítését, tanári kara kiegészítését.

1875. májusában a Brit és Külföldi Unitárius Társulat londoni ülésén Gyergyai Árpáddal együtt ő képviselte az erdélyi unitáriusokat. Útjáról beszámolt a Keresztény Magvetőben, s részben ekkor gyűjthette az anyagot a magyar és angol—amerikai unitárius érintkezések történetének megírásához. A magyar—lengyel unitárius kapcsolatokat is kikutatta. Egyházi szempontból jelentős, hogy 1877-ben a Képviselő Tanács őt bízta

meg egy tudományos Dávid Ferenc életrajz elkészítésével. Az 1879-es évfordulóra el is készült a *Dávid Ferencz emléke* című kötettel. Sok éven át gyűjtött adatait összegezi, s alapvető fontosságú művet teremt. Pél-dányai azonban nyakán maradnak, s emiatt megnehezelt az egyházi vezetőségre. 1881-ben egyike a budapesti unitárius egyházközség megalapítóinak, a templomépítésért agitál. Történelmi munkásságát elismerve 1870-ben levelező, 1889-ben rendes tagjául választotta az akadémia. 1897-ben halt meg. A Kerepesi temetőből 1901-ben szállították a kolozsvári Házsongárdi temetőbe. Itteni — a Mike Sándoréval szomszédos — sír-emlékét 1901. szeptember 21-én (a Berde-síremlék felavatása után) leplezték le. Többek között beszédet mondott Ferencz József püspök és Kozma Ferenc.

Műveinek hosszú sorát jog-, művelődés-, egyház-, had- és intézménytörténeti munkák teszik ki itt-ott történeti alapú publicisztikával kiegészítve. A kezdetet és a véget két hatalmas munka jelzi: a *Kolozsvár története*, valamint az *Udvarhely vármegye története*. Az első Kolozsvár város pályázatára készült, s kötetei 1870-ben illetve 1888-ban jelentek meg, s 1848-ig mutatják be a kincses város múltját. A 3666 lapos háromkötetes alapszöveghez két kötetnyi oklevéltár, valamint két füzetnyi térkép és világosító rajz járul. Újdonsága, hogy nem csak a politikai történetet tartalmazza, hanem kitér az ipar, kereskedelem, mezőgazdaság, egyházak és művelődés fejlődésére is. Mike Sándor gyűjteményét saját kitarító kutatásával kiegészítve olyan összegezést hoz létre, melyet azóta egyetlen tudományos igényű Kolozsvár múltjával foglalkozó kötet sem kerülhet meg. A másik mű kidolgozását Udvarhely vármegye felkérésére, a megyével 1893-ban kötött szerződés alapján, tehát 73 éves korában kezdte el. Több levelében is kifejezett aggodalma valóra vált: nem maradt ideje a nagy munka befejezésére. Haláláig mintegy 25 ívnyi szöveggel készült el, 1660-ig írva meg az eseményeket. Szádeczky Lajosra bízták a folytatást, s a két szerzőjű történelmi monográfia 1901-ben került ki a sajtó alól. Fogadtatása nem volt olyan egyértelműen elismerő, mint a Kolozsvár történetéé, mert az őstörténeti részben a szélesség eredetének kérdését akarta megoldani, s konkrét adatok hiányában engedett a korábbi romantikus felfogásnak.

Az Egyed Ákos összeállításában megjelent Téka-kötet Jakab Elek kezvizsgálják, életrajzai viszont a kezdetektől saját koráig szinte minden jelentős unitárius személyiségnek emléket állítanak. Itt csak János Zsigmond, Enyedi György, Bogáthi Fazekas Miklós, Blandrata György, Szent-Ábrahámi Lombárd Mihály, Agh István, Szentiváni Mihály, Bölöni Farkas Sándor, Aranyosrákosi Székely Sándor, Fejér Márton, Kriza János nevét említjük meg. Róluk írt dolgozatai — kevés kivétellel — a Keresztény Magvetőben jelentek meg, s mindmáig alapbibliográfiának számítanak.

Az Egyed Ákos összeállításában megjelent Téka-kötet Jakab Elek kévsébe ismert három művéből válogat. A *székely határórség felállítás*a egy másik dolgozattal együtt 1878-ban jelent meg, s a főkormányzék levéltár dokumentumai tükrében Mária Terézia 1762 áprilisi határozatának nyomán bevezetendő határórszolgálat körüli küzdelem két szakaszát mutatja be, a császáriak által elkövetett jogtalanságokat, erőszakoskodásokat, a székelyek ellenállását, mely a mádéfalvi siculicidiumhoz vezetett. Elítéli a határórség felállítását kimondó határozat igazságtalan jellegét, az

osztrák tisztek önkényeskedését s különösen éles szavakkal szól Lázár János főkormányászki tanácsosról, a székely származású gazdag főúrról, aki elvállalta a határország-szervezési bizottság elnöki tisztségét, s áru-ló-ként mindenben kiszolgált a Bécsset.

Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig szintén 1878-ban került sajtó alá, s a levéltárbeli kérvények, felterjesztések és engedélyek alapján a lapalapítási kísérleteket és sikereket veszi számba. Mind a német, mind a román, mind pedig a magyar nyelvű lapokra, postadíjra, cenzurára kitér. Meglepetéssel olvassa az ember, hogy magas postázási költség hány időszaki kiadvány megjelenését tette lehetetlenné. A *királyföldi viszonyok ismertetése* című kétkötetes (1871, 1876) műve a szászok középkori privilégiumainak anakronisztikus fenntartására mutat rá olyan sikerrel, hogy román vonatkozásai miatt lefordították, s az ASTRA (Román Irodalmi Társaság) Jakabot tiszteletbeli tagjául választotta. A második kötet egyik fejezetét olvashatjuk a jelenlegi válogatásban: *A román és magyar jobbágyok, valamint a szász zsellérek helyzete a Királyföldön*. Szintén a vezetése alatt álló levéltár irataira támaszkodik, s bizonyítja, hogy a királyföldi birtokokon szabadparaszti sorban élő románokat, magyarokat és szászokat az 1750-es évektől kezdve különböző fondorlatokkal jobbágyi helyzetbe kényszerítették a földesúrként fellépő városi tanácsok. E jogtalanság ellen különböző falvak, székek a főkormányászhoz az uralkodóhoz fordultak panasszal, de a szászok minden eszközzel akadályozták az igazság kiderítését. Ritka kivételnek számított a szelistryeszéki románok esete, akik 1826-ra kivívták jogaik és kötelességeik tisztázását.

E három tanulmány alapján Jakab történetírói módszeréről is kell szólnunk. A pozitívizmus hatása alatt dolgozott. Elsődleges céljának tehát az adatok összegyűjtését és közzétételét tartotta. Pár évtizeddel ezelőtt meglehetősen lebecsülték a pozitivistákat sokszor öncélú adathalmozásuk miatt, de a mai tudománytörténet elismeri, hogy kitartó kutatómunkájuk, adattáraik, okmánytáraik vetették meg minden további vizsgálódás alapját. Jakab Elek dolgozatainak nagy részét a vezetése alatt álló levéltár okmányait felhasználva írta. Kiválogatta például a lapindításra vonatkozó kéréseket, felterjesztéseket, engedélyeket, melyek mind átmentek a főkormányászhoz, s ezeket kronologikus sorrendben előadta, itt-ott utalva az előzményekre, korabeli viszonyokra. Arra már nem vállalkozott, hogy valamelyik nagyobb könyvtárban kivegye a lapkollektiókat, s ellenőrizze az irattári utalásokat. Így csak kerettörténetet kapunk, de a kiadványok jellemzése, leírása hiányzik.

Egyed Ákos *Jakab Elek életműve* című 40 lapos bevezető tanulmányában teljes életrajzot ad, s a műveket típusonként csoportosítva mutatja be, jellemzi. A korábban írt Jakab Elekről szóló írások közül a Ferencz József-é és a Kozma Ferenc-é támaszkodhatott, ezek röviddei a történész halála után jelentek meg az Unitárius Közlönyben (1898) és a Keresztény Magvetőben (1901). Alapos, átfogó monográfiát Gál Kelemen írt róla (*Jakab Elek élet- és jellemrajza*. Cluj-Kolozsvár, 1938, 247 l.). Azóta csak Szabad György idézte fel emlékét a Levéltári Közlemények 1976-os évfolyamában. Ezekhez képest Egyed Ákos a korszak és a történetírás akkori módszerének jellemzésével, Jakab politikai nézetei kimutatásával hoz újat. Érzékelteti, miként vált jogászból történésszé, s rámutat, milyen vonatkozásokban maradandó ma is munkássága.

Itt a bevezető tanulmány egyik részletét emeljük ki, mely arra keres választ, hogy a párhuzamosan induló, haladó Jakab Elek és Kőváry László miért nem barátkozott a későbbiekben, miért nem támogatták egymást. „Úgy véljük mindenekelőtt eltérő lelkialkatuk, munkastílusuk, életmódjuk [miatt]. Kőváry a külső benyomásokra azonnal reagáló, nagyvonalú ember volt, Jakab Elek befele forduló, nehezen barátkozó, tepelődő típus. Kőváry könnyebben írt, kevesebb időt fordított levéltári felderítő munkára, s inkább összefogásra-szintetizálásra törekedett; Jakab Elek a részkutatások iránt mutatott nagyobb érdeklődést, s ez pedig együtt járt a levéltári bűvárkodással, aprómunkával. Az sem mellékes, hogy Kőváry tekintélyes polgár volt, aki írósaága által is gyarapította vagyonát, s a polgári világ gazdasági s társadalmi intézményeivel jól megfért. Jakab Elek viszont folyton anyagi és pénzgondokkal küzdött, olykor magának Kővárynak is adósa volt, s nem egyszer kellett szorongva gondolnia az esedékes váltók törlesztési idejének közeledtére. Ez is hozzájárulhatott ahhoz, hogy bírálta korát, az erkölcsöket, az emberi kapzsiság növekedését.“ Pedig, ha összefognak: „Kőváry munkái nyerhettek volna mélységükben, alaposságukban, Jakab Elekéi szerkezetük modernebb felépítésében, olykor egyetemesebb látásmódban is.“

A Kriterion Könyvkiadó szerkesztőségének tervszerű munkáját bizonyítja, hogy a Téka sorozat 1984-es Kőváry László-kötete után most Jakab Elek emlékét is felidézték.

Dr. Gaal György

ELŐFIZETŐINK FIGYELMÉBE

A Keresztény Magvető előfizetési díja az 1987. évben belföldön és a szocialista országokban évi 100 lei, melyet belföldön a lelkészi hivatalok útján vagy közvetlenül az egyházi központban (3400 Cluj-Napoca, Lenin út 9) lehet kifizetni.

Magyarországi olvasók a Posta Központi Hírlapiroda külföldi előfizetési osztálya — Budapest VII. Lövvölde tér 7 sz. — fiókjánál fizethetnek elő. A többi szocialista országokból a „ROMPRESFILATELIA“ sectorul export-import presa P.O. Box 12—201 telex 10376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre kell fizetni.

Az előfizetési díj a nyugati országok részére 200 lej, amely összeg ugyancsak a „ROMPRESFILATELIA“ sectorul export-import presa P.O. Box 12—201 telex 10376 prsfir, București, Calea Griviței nr. 64—66 címre fizetendő.

INTREPRINDEREA POLIGRAFICA CLUJ,
Municipiul Cluj-Napoca, Cd. nr. 3037

KERESZTÉNY MAGVETŐ

1986. évi (92. évfolyam) tartalomjegyzéke

SZERKESZTŐSÉGI CIKKEK

A béke nemzetközi éve 1986	4
A köztársaság évfordulója	193
Május 9. — a győzelem napja	61
Távirat Nicolae Ceaușescu Őexcellentenciájának, Románia Szocialista Köztársaság elnökének	2
Tisztelgés az ország elnöke előtt Új életünk augusztusa	129
Újévi pásztorlevél	3

ELŐADÁSOK, TANULMÁNYOK

Adorjáni Rudolf: Temetési szokások a maros-küküllői egyházköri- ben	214
Balázs Ferenc: Az én hitvallásom	203
Balsinger, Max Ulrich dr.: A hagyomány tekintélye	135
Bálint B. Ferenc: Vallomás a lelkeszi hivatásról	166
Benczédi Ferenc: Családvédelem	209
Erdő János dr.: Az egyház	63
A Manchester College története és kapcsolata az erdélyi unitárius egyházzal	138
Philippi, Paul dr.: Sylvanus és Transzilvánia	70
Gaal György: Okmánytár a kolozsvári unitárius templom történetéhez 18, 83,	158
Kovács Lajos dr.: Isten és ember szolgálatában (püspöki jelentés), 195	
Lakatos Gyula: Adalék a karácsonyfalvi unitárius templom történetéhez	89
Rzsi Elek: Adatok a manchesteri Unitarian College — Unitárius Teológiai Főiskola történetéhez	27
Swidler, Leonhard: A dialógus tizparancsolata	14
Szabó Árpád dr.: A szentiratok értelmezése: A Biblia	131
Az újtestamentum kialakulásának háttere	3
Varga Béla dr.: A vallás és az erkölcs	6

SZÓSZÉK—ÚRASZTALA

Balázs Ferenc: Harcos ember békessége	33
Bibliái fogalmak: 45, 112, 179,	248
Cseke Péter dr.: Berde Mózes emléke	247
Eszmék, gondolatok 47, 114, 181,	250
Jakab Dénes: Aki nem gyűjt velem, az tékozol	238
Hatalom, dicsőség	240
Kedej Mózes: Fekete szemek	99
A halálba menők az élőket tanítják	95
Hazafelé	97
Lőrinczi Géza dr.: Amit a „Tékozjó fiú“ példáz	170
Zákeus megtérése	173
Nyitrai Mózes: Hangsúly a keresztény vallásban	92
Szívátültetés	243
Szász Ferenc: Istenországa tibenetek van	176
Kicsoda tudja az emberek közül az ember dolgait?	105
Megtelik még a mi szánk kacagással	108
A titok az Ūrei	101
Székely Miklós: A megtért tékozoló	245
Szén Sándor: A megbocsátás	43
A tiszta lelkiismeret szerinti élet	38
Török Áron: Istentől győzedelmet nyerünk	36
„Kövessétek hitüket“	231
Példázat az adós szolgáról	235

EGYHÁZI ÉLET — HÍREK

Adorjáni Rudolf nyugalmába vonulása	90
Az Amerikai Unitárius-Unitarista Egyház egyesülésének 25-ik évfordulója	119
Az analfabetizmus felszámolásáért küzdő szervezet	119

Az angol Unitárius Egyház közgyűlése	119	Pályázati hirdetés egyházi beszéd és agenda írására	255
Bartha Alpár gyakorló segédlelkész kinevezése Gyepesbe	50	Püspöki vizitáció	117, 184, 254
Békevilágtanács 35 éves	51	Rissoh Kosei-kai buddhista szervezet „Niwano Békediját“ Philip A. Potter lelkész kapta	51
Borbáth Dániel dr. református teol. tanár halála	256	Román Ortodox Egyház új pátriárkája	254
Dán Róbert dr. halála	51	Sándor Lászlóné Bartha Mária nyugalomba vonulása	50
Doktoravatás a Protestáns Teológiai Intézetben	256	Smith, Roy az Unitárius Világszövetség elnökének újévi üdvözlőlevele	50
Egyházi beszéd és agenda pályázat eredménye	255	Svájci Protestáns Segélyszolgálat 40 éves	51
Egyházi Főtanács	252	Svájci Szabadelvíű Kereszténység Szövetségének új elnöke	51
Egyházi Képviselő Tanács 49, 116, 183, 252		Személyi változások	50, 118, 185, 254
Európai Egyházak konferenciája	188	UNICEF — 40 éves	188
Énekvezérképzés	254	Unitárius Világszövetség Bangalorében (India) tartott konferenciája	50
Felekezeti közti teológiai konferencia	117, 255	Unitárius Világszövetség franciaországi teológiai konferenciája	185
Föld lakossága, földünk városiasodása	120	Unitárius Világszövetség Tanácsának Frankfurtban (NSZK) tartott gyűlése	50
Gehrmann, Diether az Unitárius Világszövetség főtítkárának látogatása	188	Válási tilalom az Ír Köztársaságban és Máltában	119
Greeley, Dana McLeen dr. halála	188	Varga Béla dr. püspök születésének 100. éves évfordulója	256
Gönczy Lajos dr. református teol. tanár halála	120		
Homoródalmás temploma építésének 200 éves évfordulója	187	KÖNYVSZEMLE	
Kovács Lajos dr. püspök látogatása a Magyarországi Unitárius Egyháznál	256	Barabás Miklós: Önéletrajza	121
Kovács Lajos dr. püspök újévi fogadása	50	Cseke Péter: Hazatérő szavak	55
Kriza Gyula halála	51	Davis, Elwyn D. „The Thought for Themselves“ (Önmagukra gondoltak)	189
Lelkészavatás	253	Erdő János dr.: Teológiai tanulmányok	258
Lelkészbeiktató: a szőkefalvi-küüllőszéplaki egyházközségben	118	Hajos József: Böhm Károly filozófiája	259
Lelkészbeiktató: a sinfalvi egyházközségben	255	Hymns for Living (Az élet énekei)	189
Lelkészbeiktató: a szentháromságkisadorjáni egyházközségben	256	Kozma Dezső: Koltói ősz	190
Lelkészi értekezletek	49, 116, 253	Szenczi Molnár Albert: Napló és más írások	54
Lelkész-kibúcsúzó ünnepély	255	Székely Oklevéltár. II. kötet	125
Lelkészek közmunkája a nagysolymosi templomnál	187	Weöres Sándor: Legszebb versei	263
Lelkésznevelés	49, 116, 184, 254	Wilson, Jan: Jézus: a bizonyíték	53
Lelkésztoábbképző tanfolyam	184		
Mladin Nicolae dr. ny. metropolita halála	120	HALOTTAINK	
Moisescu Iustin dr. pátriárka halála	187	Özv. Ekárt Andorné Pálffy Sarolta	256
Nagy László lelkészi kinevezése Szőkefalva-Küüllőszéplakra	50	Filep Andor ny. lelkész	54
Nyugateurópai parlament küldötteinek látogatása	119	Forró Tamás volt unitárius lelkész	120
Oxfordi Manchester College 200 éves	185	Kisgyörgy Imre, a bukaresti leányegyházközség gondnoka	120
Ökumenikus imatálálkozó Assisiben	256	Máthé Zsigmondné Bucsi Ilona	120
		Özv. Sigmund Józsefné Mátyás Pirooska	120

Revista
Bisericii Unitariene
din R. S. România

Journal of the
Unitarian Church
in R. S. Romania

XCIII. CLUJ-NAPOCA • 1987/1

CUPRINSUL • CONTENTS

Dr. Lajos Kovács: Pastorală de Anul Nou • New Year Message	1
Serbarea unirii și a unității • The Holiday of Union and Unity	3

STUDII • STUDIES

Ferenc Szász: Evanghelia lui Iisus în lumea contemporană • The Gospel of Jesus in the World of Today	4
Dr. Andreas Rössler: Importanța religiei în concepția lui Albert Schweitzer • The Importance of Religion in Albert Schweitzer's Conception	16
József Szombatfalvi: Un regulament al liturghiei unitariene din secolul al XVIII-lea • A Regulation of the Transylvanian Unitarian Liturgy from the XVIII-th Century	22
Dénes Jakab: Contribuții la biografia lui Sámuel Brassai • Data to the Biography of Sámuel Brassai	33
Ferenc Zsigmond: Predica—operă de artă • The Sermon as Work of Art	36

LUCRĂRI OMILETICE • SERMONS

Dr. Lajos Kovács: „Eu te voi învăța calea pe care trebuie s-o urmezi • „I Shall Teach you the Road on which to Walk“	42
Dr. Árpád Szabó: Pe calea Domnului • On the Way of God	45
Ferenc Benczédi: La fântina lui Iacov • At the Fountain of Jacob	48
Elek Rezi: Aproiați-vă de Dumnezeu • Approach to God	50
Ferenc Szász: Invoiala lui Avraam • Bargaining of Abraham	53
Concepte biblice • Biblical Conceptions	55
Idei, cugetări • Ideas, Thoughts	57
VIAȚA BISERICESCA ȘI ȘTIRI • CHURCH LIFE — NEWS	59
RECENZII • BOOK REVIEWS	62

Colectivul de redacție • Editors

Președintele și redactor responsabil: dr. Lajos Kovács episcop. Membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó, Dezső Szabó (redactori), György Andrási și Lőrinc Mikó.

Redacție • Editorial Office: 3400 Cluj-Napoca, Bdul Lenin nr. 9. R. S. România
Tel. 1 52 71

